

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Riku Vuontisjärvi

Liikesopimusten kohtuullistamisriskien tunnistaminen ja hallinta

Näkökulmana myyjän intressi sopimuksen sitovuudesta ja velvoitteiden
muuttumattomuudesta

Laskentatoimen ja rahoituksen akateeminen yksikkö
Talousoikeuden pro gradu -tutkielma
Kauppatieteiden maisteriohjelma

Vaasa 2025

VAASAN YLIOPISTO
Laskentatoimen ja rahoituksen akateeminen yksikkö

Tekijä:	Riku Vuontisjärvi		
Tutkielman nimi:	Liikesopimusten kohtuullistamisriskien tunnistaminen ja hallinta: Näkökulmana myyjän intressi sopimuksen sitovuudesta ja velvoitteiden muuttumattomuudesta		
Tutkinto:	Kauppatieteiden maisteri		
Oppiaine:	Talousoikeus		
Työn ohjaaja:	Vesa Annola		
Valmistumisvuosi:	2025	Sivumäärä:	95

TIIVISTELMÄ:

Liiketoiminta rakentuu yritysten välisiin sopimuksiin ja niiden häiriöttömään toteutumiseen. Liikesopimusten sitovuuteen perustuva ennustettavuus luo myyjänä toimivalle sopimuksen osapuolelle edellytyksiä uusille investoinneille, ohjaa tuotantokapasiteetin ja henkilöresurssien säätelyä ja on edellytys yrityksen kannattavalle toiminnalle. Sopimuksen kohtuullistaminen eli sen sovittelu oikeustoimilain 36 §:n nojalla voi muuttaa sopimuksen alkuperäistä taloudellista tarkoitusta myyjän haitaksi. Liikesopimuksen kohtuullistamisriski korostuu etenkin pitkäkestoisissa liikesopimussuhteissa, joissa sopimusta ympäröivät olosuhteet muuttuvat väistämättä sopimuskauden aikana ja edellyttävät tämän huomioimista sopimusehdoissa.

Tämän tutkimuksen tarkastelun kohteena olevat sopimukset ovat tyypiltään jatkuvasuoritteisia ja pitkäkestoisia palvelusopimuksia. Nämä sopimuksen luonteenpiirteet asettavat sopimuksen täysimääräiselle toteutumiselle tavanomaista suuremman painoarvon ja näin kasvattavat myyjälle koituvia haitallisia liiketaloudellisia vaikutuksia, mikäli sopimus ei - kohtuullistamisen seurauksena - toteudu alkuperäisen tarkoituksensa mukaisesti. Myyjän näkökulmasta kohtuullistamisriskit eivät rajoitu pelkästään yksittäiseen sopimukseen, vaan myös yrityksen laajempaan asiakaskuntaan koko sopimuskannan kautta.

Tutkimus etsii ja jäsentää sellaisia keskeisiä sopimusehdon kohtuuttomuuteen tyypillisesti viittaavia tekijöitä, joita voidaan tunnistaa erilaisista oikeuslähteistä. Tavoitteena on kuvata liikesopimukseen ja sen syntymiseen liittyviä yksityiskohtia sekä sopimuksen sisällön kohtuuttomuusharkintaan liittyviä sopimuspiirteitä, joilla on vaikutus sopimuksen kohtuullistamisriskien kohoamiseen. Sopimusehdon riskiä tulla kohtuullistetuksi voidaan hallita välttämällä tällaisia tunnistettuja tekijöitä tai tiedostamalla ne. Samalla esitellään vaihtoehtoisia toimintamalleja, joita seuraamalla kohtuullistamisriskejä voidaan pyrkiä ennakoimaan eli hallitsemaan. Tavoitteena on vahvistaa liikesopimuksen muuttumattomuutta myyjän liiketoimintaintressiä palvelten ja samalla yhä seuraten yleisten oikeusperiaatteiden, lainsäädännön ja oikeuskäytännön asettamia sopimuksen kohtuullisuuteen liittyviä tulkintoja.

Aiheen käsittelyn taustalla vaikuttaa klassisen sopimusvapauden käsitteen ja sopimuksen sitovuuden periaatteen alkuperäinen eetos. Sen yhtenä muotona on näkemys siitä, että sopimuksen tulisi itsessään olla mahdollisimman vahva oikeuslähde. Paluu näiden periaatteiden alkuperäisiin tulkintoihin ei ole tälle tutkimukselle merkityksellinen kysymys, mutta niiden kanssa samansuuntaisen, kohonneeseen oikeusvarmuuteen tähtäävän lopputuloksen tavoittelemisen liikesopimuksen kohtuullistamisriskien tunnistamisella ja hallinnalla on silti liiketaloudellista käyttöarvoa yrityksen ennustettavan liiketoiminnan edellytyksenä ja liikesopimukseen liittyvän sopimusmoraalin ylläpitäjänä.

AVAINSANAT: kohtuullistaminen, oikeustoimi, tahdonilmaisu, sopimusehdot, varallisuus oikeus, sopimus oikeus, sopimukset, sovittelu

Sisällys

1	Johdanto	6
1.1	Tutkimusaiheen kuvaus	6
1.2	Tutkimuksen tavoitteet sekä pää- että alatutkimusongelmat	8
1.3	Tutkimuksen oikeustausta	10
1.4	Tutkimusaiheen rajaus ja näkökulma aiheeseen	12
1.5	Tutkimusmenetelmä ja tutkimuksen lähdeaineisto	15
1.6	Tutkimuksen rakenne	21
2	Kohtuullistamisriskien merkitys liikesopimuksessa	25
2.1	Liiketaloudelliset sopimusriskit yrityksen toiminnassa	25
2.2	Liikesopimusten erityispiirteitä	26
2.3	Jatkuvasuoritteisten palvelusopimusten erityispiirteitä	29
2.4	Pitkäkestoisten palvelusopimusten erityispiirteitä	29
2.5	Sopimusehdon kohtuullistamisriskin merkitys myyjälle	30
3	Sopimusten kohtuullisuuden periaate	33
3.1	Sopimuksen sitovuuden yleinen periaate	33
3.2	Yksityisautonomia ja sopimusvapauden kehityskaari	34
3.3	Heikomman osapuolen suoja liike-elämässä	38
3.4	Oikeustoimilain yleinen sovittelusäännös	40
3.4.1	Oikeustoimilain 36 §:n sanamuoto ja sisältö	40
3.4.2	Oikeustoimilain 36 §:n oikeuspoliittiset tavoitteet	42
3.5	Kohtuullistamisen oikeusvaikutukset	46
3.5.1	Sopimuksen ehto saa uuden kohtuullistetun sisällön	46
3.5.2	Koko sopimus saa uuden kohtuullistetun sisällön	48
3.5.3	Koko sopimus raukeaa muiden kohtuullistamiskeinojen puuttuessa	48
3.5.4	Suoritteiden palautusvelvollisuus kohtuullistamisen seurauksena	49
4	Kohtuuttomien sopimusehtojen piirteitä	51
4.1	Tyypikohtuuttomat sopimusehdot	51
4.1.1	Tyypikohtuuttomista sopimusehdoista yleisesti	51
4.1.2	Toisen osapuolen oikeuden toteuttamista estävät ehdot	52

4.1.3	indispositiivisen säädöksen kiertämiseksi laaditut sopimusehdot	53
4.1.4	Vastuunrajoitusehdot	53
4.2	Kohtuuttomiksi tulkittavissa olevia sopimuksen piirteitä	54
4.2.1	Vakioehtoihin liittyvät kohtuuttomuuden piirteet	54
4.2.2	Vastuulausekkeet ja vanhenemisehdot	56
4.2.3	Yksinoikeusehdot ja sopimussakot	57
4.2.4	Sopimuksen sisältämät ankarat menettelytapavaatimukset	58
4.2.5	Sopimuksen välityslausekkeet	59
4.2.6	Poikkeukselliset oikeuspaikkaehdot	62
4.2.7	Sopimusehtojen epäselvyys tai selkeyden puute	64
4.2.8	Syrjintää tai oikeuden väärinkäyttöä mahdollistavat ehdot	65
4.2.9	Olosuhdemuutoksiin varautumattomat sopimusehdot	66
4.3	Olosuhteet, tapahtumat ja henkilöt sopimuksen solmimisen aikana	69
4.3.1	Sopimukseen liittyvät osapuolten tarkoitukset	70
4.3.2	Osapuolten tietoisuuden merkitys ja tahdonvaltaisuuden rajat	71
4.3.3	Tarjousprosessin ja sopimusneuvottelun asiakirjat	72
4.4	Muita kohtuuttomuusharkintaan vaikuttavia sopimuspiirteitä	74
4.4.1	Alkuperäinen ja jälkiperäinen kohtuuttomuus	74
4.4.2	Osapuolten välinen riskinjako	75
4.4.3	Osapuolten tasavertaisuuden arvioiminen	76
4.4.4	Vastikkeen taso ja ehtojen sovittelu vastiketta muuttamalla	77
4.4.5	Tapauskohtaisia liikesopimusten kohtuuttomuuden perusteita	80
5	Yhteenveto ja johtopäätökset	82
5.1	Keskeiset havainnot ja niiden merkitys myyjälle	82
5.2	Suosituksia sopimuksen kohtuullistamisriskien ennakointiin	84
	Lähteet	89

Lyhenteet

HE	Hallituksen esitys
Indeksiehtolaki	Laki indeksiehdon käytön rajoittamisesta 1195/2000
Kauppaedustajalaki	Laki kauppaedustajista ja myyntimiehistä 417/1992
KKO	Korkein oikeus
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
Maksuehtolaki	Laki kaupallisten sopimusten maksuehdoista 30/2013
OikTL	Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista 228/1929
PeVL	Perustuslakivaliokunta
SopMenL	Laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa 1061/1978
SuVM	Suuren valiokunnan mietintö
Tasa-arvolaki	Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986
Tekijänoikeuslaki	Laki tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin 404/1961 (alkuperäinen säädös)
Yrittäjän suojalaki	Laki elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä 1062/1993

Oikeustapausero

HeHO:2018:3
 KKO 1974-II-16
 KKO 1983-II-91
 KKO 1984-II-83
 KKO 1985-II-177
 KKO 1992:96
 KKO 1994:137
 KKO 1994:140
 KKO 1996:27
 KKO 2001:27
 KKO 2001:33
 KKO 2003:60

1 Johdanto

1.1 Tutkimusaiheen kuvaus

Sopimukset perustuvat luottamukseen. Yritysten liiketoiminta puolestaan perustuu niiden solmimiin sopimuksiin ja sopimusten täysimääräiseen toteutumiseen. Liiketoimintaan liittyvien tulevaisuuden odotusten perustana ovat yrityksen tekemät myynti-, osto- ja yhteistyösopimukset, joista jokaisella on oma roolinsa yrityksen liiketoimintasuunnitelman toteuttamisessa ja sen harjoittaman taloudellisen vaihdannan perusteena. Sopimusten tarkoituksenmukaisuutta edistää sopimuksen osapuolten välillä vallitseva laaja sopimusvapaus sekä varmuus siitä, että mikäli vastapuoli ei täytä suoritusveloitteitaan, voidaan niiden täytäntöönpanoa ajaa viranomaisten suorittamin pakkokeinoin.

Tämän tutkimuksen keskeisenä teemana on yrityksen liiketoimintaan väistämättä liittyvä riski tilanteesta, jossa sen sopimukseen kirjaama ehto todetaan tuomioistuimen toimesta kohtuuttomaksi, ja että tämän seurauksena sopimuksen ehtoja kohtuullistetaan siten, että sopimukselle alun perin asetetut liikeloudelliset odotukset eivät täyty. Suomalaisessa lainsäädännössä sopimusehdon tai sopimuksen kohtuullistamisesta käytetään termiä ”sovittelu”. Sovittelu perustuu oikeustoimilain (OikTL) 36 §:n säännökseen. Säädestä soveltaa tuomioistuin ja soveltaminen pitää sisällään sekä sopimusehdon kohtuuttomuuden arvioinnin että sitä mahdollisesti seuraavan sopimusehdon muuttamisen tai rauenneeksi toteamisen sopimuksen toisen osapuolen hyväksi¹. Sopimusehdon kohtuuttomuuden toteamisen perusedellytys on se, että aikaisemmin vallinnut tasapaino osapuolten keskinäisten sopimussuoritteiden välillä on järkkynyt siten, että siitä aiheutuu tai tulisi aiheutumaan toiselle osapuolelle haitallista seurausta.

¹ OikTL (laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista 228/1929), 36 §.

Sopimosapuolten yhteistyön henkeä ilmaisevasta termistään huolimatta sopimusehdon sovittelu ei ole luonteeltaan yhteistyötä eikä se ole vapaaehtoista. Se ei edellytä lopputuloksen hyväksymistä kummankin osapuolen toimesta, kuten termin ”sovittelu” kansankielinen tulkinta antaisi ymmärtää. Liikesopimuksen sovittelussa toinen sopimosapuoli vaatii sopimusehtojen muuttamista itsensä hyväkseen ja mahdollisesti toisen osapuolen haitaksi. Sovittelun suorittaa tuomioistuimille toimitetun muotoamis- tai vahvistuskanteen tai suorituskanteeseen annetun kohtuuttomuusperusteisen vastalauseen perusteella². Sopimusehdon sovittelun voi suorittaa myös riidanalaisen sopimuksen välityslausekkeen perusteella valittu ulkopuolinen välitysmenettelyjä suorittava toimija. Tässäkin tapauksessa on huomioitava, että sopimusehdon sovittelu perustuu indispositiiviseen eli pakottavaan kansalliseen lainsäädäntöön, ja että sopimukseen kirjattu välityslauseke voi itsekin tulla kohtuuttomuusväitteen kohteeksi.

Siitäkin huolimatta, että liikesopimuksen kohtuullistamisen lopputulos ei saa olla sopimuksen toiselle osapuolelle kohtuuton, on sen toteutumisella todennäköisiä haitallisia vaikutuksia kohtuullistamista vastustavalle osapuolelle³. Tämän tutkimuksen näkökulma aiheeseen on liikesopimuksessa myyjänä toimivan yrityksen näkökulma sekä tämän liiketaloudellinen intressi. Sen solmimiin myyntisopimukseen kohdistuva ensisijainen liiketaloudellinen riski on asiakassopimukseen perustuvan liikevaihto-odotuksen sekä siihen liittyvän tulosvaikutuksen pieneneminen.

Aihetta käsitellään siis korostuneesti myyjän näkökulmasta, joka on usein myös sopimuksen sisällöstä ja sen laatimisesta vastannut osapuoli. Myyjällä on tyypillisesti korostunut tarve varmistaa sopimuksen muuttumattomuus ja sopimussuoritteiden täysimääräisyys sopimuskauden aikana. Myyjällä on myös merkittävät mahdollisuudet

² Ahlfors 2016, s. 16; Kaisto 2008, s. 120; Vuorenpää ja muut 2021, s. 506.

³ Sopimusehdon kohtuullistaminen tuomioistuimessa on itsessään jo indikaatio siitä, että sitä vastustava osapuoli olettaa muutoksen seurauksena itselleen haitallisina pitämänsä oikeusvaikutukset merkittäviksi. Tämän takia osapuoli ei ole valmis keskinäiseen ja vapaaehtoisuuteen perustuvaan sopimuksen muuttamiseen, vaan vastustaa kohtuullistamisvaateita oikeusprosessissa vastaajan roolissa.

vaikuttaa siihen, että sopimusehdot ovat laadittu siten, että riskit niiden tulemisesta kohtuullistetuiksi oikeustoimilain 36 §:n perusteella on huomioitu riittävästi.

Sopimusten kohtuullistamisriskien hallintaan voi sisältyä sekä riskien toteaminen että niiden tietoinen jättäminen tulevien tapahtumakulkujen varaan. Huomioiden kohtuullistamiseen liittyvän tuomioistuimen laajan harkintavallan ja yrityksen liiketaloudelliset tavoitteet kilpailluilla markkinoilla, kohtuullistamisriskien poistaminen kokonaan ei ole realistinen tavoite. Tällaisen sopimustoiminnan lopputulos olisi altruistinen liikesopimus, joka sopimukseen liittyvien kohtuullistamisriskien karttamisen seurauksena olisi laadittu tavalla, joka ei enää palvele yrityksen omaa intressiä ja olisi liiketaloudellisesta näkökulmasta vajaatehoinen.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet sekä pää- että alatutkimusongelmat

Tämän tutkimuksen tavoite on tunnistaa liikesopimusten kohtuullistamisriskejä kohottavia sopimuskirjauksia ja -käytäntöjä ja tarjota menettelytapoja niiden hallitsemiseksi. **Tavoitteeseen liittyvä tutkimuksen pääkysymys on se, kuinka yrityksen tulisi toimia, jotta sen solmimien myyntisopimusten kohtuullistamisriskit oikeustoimilain 36 §:n nojalla olisivat yrityksensä itsensä hallittavissa?** Vastauksia tähän tutkimuskysymykseen löydetään syventymällä sen alakysymyksiin.

Alakysymyksistä ensimmäinen on se, (1) mihin yleisiin oikeusperiaatteisiin sopimusehdon kohtuullistaminen perustuu ja millaisessa oikeudellisessa ilmastossa se tänä päivänä tapahtuu? Sopimusehdon kohtuullistaminen on harkinnanvaltaista oikeuden soveltamista ja tämän takia kohtuullisuuden ja kohtuuttomuuden periaatteet ovat siinä merkittävässä roolissa.

Toinen alakysymys tutkii sitä, (2) mitkä ovat ne oikeuslähteet, joista sopimuksen kohtuullistamiseen liittyviä oikeusnormeja on löydettävissä? Kolmas alakysymys vastaa kysymykseen siitä, (3) mitä nämä löydetty oikeuslähteet täsmällisesti ottaen kertovat

niistä tunnistetuista kohtuullistamisperusteista ja mitä yhteisiä piirteitä niistä voidaan löytää? Toisen ja kolmannen alakysymyksen vastausten perusteella syntyy kohtuullistamisriskien tunnistamiseen liittyviä tutkimushavaintoja. Niitä käytetään tutkimuksen oikeudellisena raaka-aineena synteessissä, joka luo kohtuullistamisriskien hallintaan tähtäävää sopimusoikeudellista tietoa.

Tutkimuksen neljäs ja viimeinen alakysymys käyttää edellisessä kappaleessa kuvattuja havaintoja, yhdistää ne relevanttien periaatteiden ja normien kanssa ja muodostaa niihin pohjautuen perusteltuja kannanottoja, jotka liittyvät liikesopimusten kohtuullisiksi ja kohtuuttomiksi tulkittujen sopimuspiirteiden välissä olevaan rajapintaan. Sen tavoitteena on siis kuvata sitä, (4) miten yritys voi sopimusehtojensa laatimisen yhteydessä ja omaa liiketaloudellista intressiään maksimoidessaan kulkea mahdollisimman lähellä ehtojen kohtuullisuuden äärirajaa, sitä kuitenkin kohtuuttomuuden puolelle koskaan ylittämättä? Yrityksen tietoisuus siitä, missä tuo usein näkymätön raja-alue sijaitsee ja toiminta sen raja-alueen läheisyydessä ovat tutkimuksen tarkoittaman kohtuullistamisriskien hallinnan keskeistä ydintä.

Sen lisäksi, että tutkimus tuo esiin ja kategorisoi liikesopimusten kohtuuttomuusriskiä nostavia tekijöitä, tarjoaa se myös yleisiä sopimus- ja neuvotteluteknisiä suojakeinoja, joiden avulla sopimuksen osapuoli voi laatia olosuhdemuutoksia ja sopimusehtoihin kohdistuvia kohtuuttomuusväitteitä kestäviä sopimuksia. Niitä käyttämällä on mahdollista laatia liikesopimus, jossa vastapuolta koskeva sopimussidonnaisuuden aste nousee ja jossa oikeustoimilain 36 §:n indispositiivisten eli pakottavien säännösten yllättäviä oikeusvaikutuksia voidaan ennakoida ja hallita⁴.

⁴ Sopimussidonnaisuuden asteella tarkoitetaan tässä yhteydessä kokonaisarviota siitä, kuinka laaja-alaisesti ja kattavasti sopimus ennakoii sen osapuolia sopimuksen toteuttamiseen sitovaa vaikutusta ja erilaisia sopimusvelvoitteita heikentäviä tilanteita sekä määrittää niihin sopimuksen voimassapitämiseen tähtääviä sopimusehtoja. Korkean sidonnaisuuden asteen tarkoituksena on se, että osapuolet voivat sopimuskauden aikana luottaa siihen, että heidän sopimuskumppaninsa täyttää omat sopimusvelvoitteensa täysimääräisesti ja koko sopimuksen voimassaolon ajan.

1.3 Tutkimuksen oikeustausta

Näkökulma aiheeseen on sopimuksen sitovuutta ja sen oikeusvaikutuksen muuttumattomuutta puolustava sekä mahdollista sopimuksen kohtuuttomuusväitettä ennaltaehkäisemään pyrkivä. Tavoitteena on myös tuoda esiin ja muistuttaa lukijaa siitä, että vaikka sopimuksen kohtuullistamista koskevalla lainsäädännöllä onkin yleistä sopimustoiminnan lopputulosten tasa-arvoa tavoittelevaa vaikutusta, on tuolla vaikutuksella myös kääntöpuolensa. Se ilmenee esimerkiksi siinä, että toisen osapuolen hyödyksi poikkeuksellisen kyvykkäästi tai kaukonäköisesti laadittu sopimus voi menettää liiketaloudellista vaikutustaan ja muuttaa sopimuksen eteen tehdyt taloudelliset ponnistelut ja aikaa vieneet sopimusneuvottelut ainakin osittain turhiksi.

Oikeustoimilain 36 § ja sen oikeustoimen kohtuuttomuutta käsittelevät momentit 1–3 ovat olleet voimassa 1.1.1983 alkaen. Ne ovat siis jo vakiintunut osa lain sisältöä ja suomalaista oikeuskäytäntöä⁵. Merkittävää on se, että nykyinen oikeustoimilain 36 § säädettiin voimaan taannehtivana, eli sitä sovelletaan myös ennen sen voimaantuloa tehtyihin oikeustoimiin⁶. Korkein oikeus (KKO) on julkaissut tähän mennessä noin 40 ennakkopäätöstä, joissa otetaan kantaa tai joissa viitataan oikeustoimilain 36 §:n oikeustoimen kohtuullistamista käsitteleviin kohtiin⁷. Lukumäärää voidaan pitää maltillisena ottaen huomioon lainkohdan taannehtivan säätämisen ja sen potentiaalisesti runsaslukuiset soveltamistarpeet tyytymättömien sopimusosapuolten mahdollisena oikeudellisena keinona vapautua lain voimaantulon aikana tai sen jälkeen itselleen haitallisiksi kokemistaan sopimusvelvoitteista⁸. Oikeuskirjallisuudesta ei ole

⁵ Saarnilehto ja muut 2012, s. 470.

⁶ OikTL, Muutossäädösten voimaantulo ja soveltaminen.

⁷ Edilex 2025. Edilex-palvelun hakutoiminnon tuottama listaus korkeimman oikeuden ennakkopäätöksistä, joiden yhtenä avainsanana esiintyy ”oikeustoimen kohtuullistaminen”. Kyseisellä avainsanalla tarkoitetaan OikTL 36 §:än kokonaan tai osittain nojaavia ratkaisuja. Hakutulosten joukossa on myös kyseisen pykälän 4 momenttiin nojaavia ratkaisuja, jotka eivät liity yleiseen sovittelusääntöön.

⁸ LaVM 6/1982 vp s. 1. Lakivaliokunta toteaa omassa mietinnössään, että ennen oikeustoimen kohtuullistamista koskevaa lakimuutostakin on oikeuskäytännössä ja oikeustieteen piirissä katsottu sovittelumahdollisuuden ulottuvan laajemmalle kuin vain erityislaeilla säädeltyyn toimintaan. Tästä huolimatta, sovitteluun liittyvät periaatteet ja niiden rajat olivat puuttuneen oikeuskäytännön vuoksi jo tuohon aikaan epätäsmälliset.

löydettävissä mainintoja siitä, että yritykset olisivat välittömästi lakimuutoksen voimaantulon jälkeen lievittäneet mahdollista patoutunutta tyytymättömyyttä omiin sopimusehtoihinsa uuden oikeustoimilain 36 §:n sovittelusäännöksen avulla.

Ennen oikeustoimilain 36 §:n kohtuullistamisen yleislausekkeen voimaantuloa, muualla lainsäädännössä olleita sopimusehtojen sovittelusäännöksiä sovellettiin hyvin harvoin. Lakimuutoksen jälkeen tällaisten tapausten määrä nousi niin korkeimmassa oikeudessa kuin hovioikeuksissakin.⁹ Julkaistuista KKO:n ennakkopäätöksistä osa on saanut oikeuskirjallisuudessa merkittävien laintulkintaohjeiden aseman ja joitain niistä nostetaan tässä tutkimuksessa esiin.

Yhtenä selittävänä tekijänä vähäiseen KKO:n ennakkopäätösten lukumäärään on mahdollisesti se, että yritykset pyrkivät pääsääntöisesti sopimaan keskinäiset sopimuserimielisyytensä ei-julkisissa riidanratkaisumenettelyissä, jolloin tällaiset riitatapaukset eivät saa osakseen tuomioistuinkäsittelyn julkisuutta eivätkä myöskään saa paikkaa oikeustieteellisen tutkimustyön empiirisenä aineistona. Yritykset voivat myös olla taipuvaisia sopimaan erimielisyytensä lopulta keskenään mahdolliseen riidanratkaisuun liittyvän liiketaloudellisen riski-hyötyanalyysin pohjalta.

Oikeustoimilain 36 §:n lakimuutoksella arvioidaan myös olleen ennaltaehkäisevää vaikutusta. Muutoksen ja siitä käydyn julkisen keskustelun on arvioitu tervehdyttäneen sopimuskäytäntöjä. Sama vaikutus on mahdollinen myös sen seurauksena, että joidenkin tuomioistuinratkaisujen kautta sopimusehtoja on kohtuullistettu, ja että nämä ratkaisut ovat julkisia. On myös esitetty ajatus, että yritysten halu pitää kiinni ankarista sopimusehdoistaan on vähentynyt sen vuoksi, että yleinen tietoisuus sopimusehtojen kohtuullistamisriskeistä on kasvanut. On kuitenkin syytä todeta, että edellä kuvattujen ennaltaehkäisevien vaikutusten käytännön merkitys voi todellisuudessa olla pienempi kuin mitä aiheesta käyty oikeustieteellinen keskustelu antaisi olettaa. Tutkimustiedon

⁹ Wilhelmsson 2008, s. 179.

puuttuessa erilaisille vaikuttaville tekijöille ei ole voitu määrittää käytännön painoarvoa.¹⁰

Muina mahdollisina tekijöinä on esitetty myös oletettua suurta prosessiriskiä. Oikeudenkäynnin lopputuloksen epävarmuus ja oikeuskulujen riski aiheuttaa sen, että osapuoli valitsee mieluummin kohtuuttomana pitämänsä sopimusehdon noudattamisen. Oikeuden käsittelyyn päätyneiden tapausten joukossa erityisesti pitkäkestoisiin liikesopimuksiin ja niiden laajamittaiseen kohtuullistamiseen on suhtauduttu varauksellisesti. Pelkona on ollut se, ettei oikeus pysty kohtuullistamisharkinnassaan huomioimaan tällaisten sopimusten erityispiirteitä, liikesalaisuuksia ja sopimuksen osapuolten kaikenkattavaa liikesopimusasetelmaa.¹¹

Oikeustoimilain 36 §:n säätämisen voidaan katsoa enemmänkin toteuttavan oikeuspolitiikan ideologista tehtävää, johon liittyy myös juridisen harhakuvan luominen siitä, että oikeussuoja kohtuuttomia sopimusehtoja vastaan olisi vahvempi kuin mitä se todellisuudessa on¹². Tämän tutkimuksen tavoite on selkeyttää tätä kuvaa ja tarjota konkreettisia toimintaohjeita sopimuksia laativille yrityksille.

1.4 Tutkimusaiheen rajaus ja näkökulma aiheeseen

Oikeustoimilain 36 §:n soveltamisen piirissä olevia oikeussubjekteja ja niiden välisiä suhteita voidaan luokitella monin eri tavoin. Saarnilehdon KKO:n ennakkopäätöksiä jaotteleva luokittelu kuvaa hyvin säännöksen soveltamisen kenttää. Tässä jaottelussa tunnistetaan omina oikeustoimityyppeinään sopimussuhde luonnollisten henkilöiden välillä, sopimussuhde yritysten välillä sekä sopimussuhde kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välillä. Viimeksi mainitulla tarkoitetaan sopimussuhdetta kuluttajan ja yrityksen välillä, eli yleensä kuluttajansuojan piiriin kuuluvaa oikeustoimea.

¹⁰ Wilhelmsson 2008, s. 180—181.

¹¹ Nystén-Haarala 1998, s. 202.

¹² Wilhelmsson 2008, s. 181.

Saarnilehto jakaa oikeustoimet näiden pääluokkien sisällä vielä lisäksi lyhytkestoisiin ja pitkäkestoisiin sopimuksiin.¹³ Tämän tutkimuksen kohteena ovat yritysten väliset sopimussuhteet.

Yritysten välisten oikeustoimien kirjo on laaja ja näiden oikeustoimien monimutkaisuus ja kesto vaihtelevat suuresti¹⁴. Saadakseen konkreettisen ja jollain tavalla hahmoteltavissa olevan tarkastelukohteen, tämä tutkimus keskittyy yritysten kesken solmittaviin pitkäkestoisiin ja jatkuvasuoritteisiin palvelusopimuksiin. Tämän tutkimuksen kirjoittaja on aikaisemmin laatinut oikeustoimilain 36 §:n taustoja, liikesopimusten kohtuullistamisen oikeuskysymyksiä ja niihin liittyviä liiketaloudellisia riskejä tarkastelevan kandidaatin opinnäytetyön. Tuon tutkimuksen lopputuloksena syntyi ajatus siitä, että aiheeseen syvemmin luotaavaa tutkimustyötä olisi syytä jatkaa keskittämällä huomio seuraavaksi liikesopimusten kohtuullistamisriskien konkreettiseen tunnistamiseen ja niiden hallintaan joko ennakoivia sopimuskäytäntöjä aktiivisesti käyttäen tai niiden passiivisen tiedostamisen avulla¹⁵. Tämä pro gradu -tutkimus jatkaa aiheeseen paneutumista siitä, mihin aikaisempi kandidaatin opinnäytetyö jäi.

Pitkäkestoisena sopimuksena, eli kestosopimuksena, pidetään tämän tutkimuksen tarkastelussa yritysten välisiä oikeustoimia, joiden voimassaoloajaksi on määritelty sellainen kesto-aika, että sen aikana sopimusta ympäröivät olosuhteet ehtivät tyypillisesti muuttua riittävästi ja näin muuttaa alkuperäistä sopimustasapainoa toisen osapuolen haitaksi. Kestosopimuksen tunnusmerkkinä voidaan pitää sopimuskirjauksia, joilla sopimukselle asetetaan joko riittävän pitkä kiinteä kesto-aika tai sen toistaiseksi voimassa olevan kestoajan ja tätä seuraavan irtisanomisajan yhteenlaskettu kesto on riittävän pitkä. Samalla sopimuksen muut ehdot poissulkevat sen aikaisen irtisanomisen mahdollisuuden ennen ennalta määrätyn kestoajan päättymistä.

¹³ Saarnilehto 2007, s. 2–4.

¹⁴ Tässä tutkimuksessa käytetään liikesopimuksen osapuolista yleisesti termiä ”yritys”. Se on tarkoitettu kuvaamaan kaikkea ammattimaista liiketoimintaa, joka tapahtuu erityyppisten yritysmuotojen muodossa.

¹⁵ Vuontisjärvi 2025, s. 34.

Jatkuvasuoritteisuudella tarkoitetaan sopimuksen määrittämän palvelusuoritteen keskeytymätöntä tai ennalta sovituin määräajoin tapahtuvaa toimittamista sopimuksen koko voimassaolon ajan. Tyypillisiä esimerkkejä jatkuvasuoritteisista sopimuksista ovat sähkö sopimukset. Niissä myyjän sopimussuoritetta, eli sähköenergiaa, toimitetaan ostajalle katkeamatta sopimuksen kestoajan. Muita tyypillisiä jatkuvasuoritteisia sopimustyyppisiä ovat esimerkiksi kiinteistöhuollon, tietojärjestelmiin liittyvien ylläpitopalveluiden, logistiikan ja asiakkaiden tarpeisiin räätälöityjen toimitusketjupalveluiden sopimukset. Myös niiden voimassaoloaika on usein ennalta määritetty ja niiden puitteissa toimitettavat suoritteet ovat keskeytymättömiä tai sopimuksessa väliajoin toistuvia.

Palvelusopimuksella tarkoitetaan sopimusta, jonka perusteella sen myyjäosapuoli sitoutuu tuottamaan palvelusuoritteen ostajayritykselle vastiketta vastaan. Palvelusuorite sisältää pääsääntöisesti sovitun tehtävän tai useista tehtävistä muodostuvan kokonaisuuden suorittamisen toiselle osapuolelle. Se perustuu siis olennaisesti koneelliseen tai ihmisen suorittamaan toimintaan, ja vähemmässä määrin irtaimen tai kiinteän omaisuuden omistajuuden vaihtumiseen.

Tutkimuksen tarkastelun kohteena on palveluja tarjoavan yrityksen näkökulma. Tämä määrittäminen on merkittävä, sillä pitkäkestoisissa jatkuvasuoritteisissa palvelusopimuksissa ostajan ja myyjän intressit sopimuksen sitovuuden osalta poikkeavat merkittävästi. Ostajan intressissä on usein pitää sopimuksen perusteella itseensä kohdistuva ostovelvoite mahdollisimman heikkona¹⁶. Myyjän intressissä on puolestaan ylläpitää sopimuskumppaninsa ostovelvoitetta ja varmistaa sopimuksen perusteella alun perin

¹⁶ Mikäli ostettavalle palvelulle on olemassa toimivat markkinat, se on luonteeltaan vakiomuotoinen tuotantohyödyke, eikä kellään yksittäisellä tarjoajalla ole markkinoilla erityistä kilpailullista etulyöntiasemaa, ei ostajaosapuolella tyypillisesti ole painavaa intressiä sitoa itseään pitkäkestoiseen tai ankarasti velvoittavaan ostosopimukseen. Markkinoilta löytyy tällöin potentiaalisia tasavahvoja myyjiä, jotka ovat valmiita kilpailemaan uusista sopimuksista, mikäli potentiaalisen ostajan voimassa oleva palvelusopimus on esimerkiksi sen alkuperäisten ehtojensa tai kohonneen kustannustasonsa suhteen jäämässä jälkeen markkinoilla vallitsevasta tasosta. Heikko sitoutuminen palveluntarjoajaan antaa ostajaosapuolelle tehokkaan mahdollisuuden etsiä markkinoilta kustannustehokkaampia vaihtoehtoja sekä muodostaa huomattavaa neuvotteluvoimaa suhteessa nykyiseen palveluntarjoajansa.

ennakoitu liikevaihdon ja liikevoiton kertyminen. Tilanne on myyjän kannalta haastava, mikäli palvelusopimukselle asetetut volyymitavoitteet tai liikevaihto-odotukset jäävät toteutumatta. Tällöin asiakassopimuksen perusteella tehdyt investoinnit jäävät ilman niille laskettua takaisinmaksua ja taloudelliset panostukset jäävät vajaakäytölle ja pahimmassa tapauksessa täysin käyttämättä. Seurauksena olisi myyjään kohdistuva haitallinen liiketaloudellinen vaikutus.

Tutkimuksen ajallinen rajausta alkaa oikeustoimilain 36 §:n muutoksen valmistelutyöstä ja muutoksen voimaantulosta. Lainvalmistelutyö alkoi virallisesti hallituksen antamalla esityksellä joulukuussa 1981 ja se päättyi eduskunnan hyväksytyä lakimuutoksen marraskuussa 1982¹⁷. Muutos astui voimaan 1.1.1983¹⁸. Tutkimuksessa käsitellään siis pääsääntöisesti vuonna 1981 ja sen jälkeen syntyneitä oikeustieteellistä aineistoa ja oikeuslähteitä.

1.5 Tutkimusmenetelmä ja tutkimuksen lähdeaineisto

Tutkimuksessa hyödynnetään oikeusdogmaattista tutkimusmenetelmää ja sen takia näkökulma aiheeseen on ei-normatiivinen. Oikeusdogmaattinen eli lainopillinen menetelmä tutkii, jäsentelee ja systematisoi olemassa olevaa oikeutta. Sen katsotaan olevan oikeustieteen keskeisin tutkimussuuntaus¹⁹. Sen tavoitteena on oikeusjärjestykseen liittyvän epätietoisuuden hälventäminen. Menetelmän avulla kuvataan sitä, millaista toimintaa voimassa olevan oikeuden noudattaminen edellyttää. Samalla oikeusdogmaattinen tutkimus kertoo, mikä on oikeuden sisältö erilaisissa tosielämän oikeusongelmissa.²⁰

¹⁷ Eduskunta. Asian käsittelytiedot HE 247/1981 vp.

¹⁸ OikTL, Muutossäädösten voimaantulo ja soveltaminen.

¹⁹ Kostiainen ja muut 2023, luku 3.2.

²⁰ Husa ja muut 2005, s. 13.

Oikeusdogmatiikka tutkii oikeutta erilaisista normeista koostuvana kokonaisuutena ja tuottaa lain soveltamista koskevia suosituksia viranomaisille ja tuomioistuimille. Näitä suosituksia tuottaa täsmällisemmin ottaen käytännöllisen oikeusdogmatiikan osa-alue, kun taas siihen läheisesti yhteyksissä oleva teoreettinen oikeusdogmatiikka rakentaa yhtenäistä oikeusjärjestelmää²¹. Oikeusdogmatiikkaa voidaan kuvata myös tulkintajuridiikaksi ja sen käytännöllistä osa-aluetta tulkinnan taidoksi. Se perustuu hyvään ja perusteltuun argumentaatioon, minkä takia sen tuloksia ei voida varmentaa empiiristen havaintojen avulla. Oikeusdogmaattinen tutkimusmenetelmä muistuttaa toiminnassaan ja ajattelussaan tuomioistuimen konkreettista päätöksentekoa, minkä takia menetelmää käyttävällä tutkijalla on sisäinen näkökulma oikeuteen.²²

Käytännön oikeusdogmatiikka, johon tämäkin tutkimus nojaa, keskittyy oikeuslähteiden tulkintaan ja niiden merkityssisällön täsmentämiseen. Tutkimuskohteina ovat juridisten tekstien ristiriidat, sisällölliset aukot, monimerkityksellisyydet ja epäselvyydet.²³ Tämän tutkimuksen yhteydessä erityisesti oikeuslähteiden epäselvyyksien täsmentäminen on avainasemassa.

Lainopin sisäisiä menetelmiä, sen eräänlaisia omia työkaluja, ovat oikeuslähdeoppi, tulkintaoppi ja argumentaatio-oppi. Tämän tutkimuksen kannalta merkittäviä ovat erityisesti oikeuslähdeoppi ja tulkintaoppi. Oikeuslähdeoppi määrittelee sen, mitä oikeuden lähteitä oikeudellisessa tulkinnassa saa käyttää, mitä ei saa käyttää ja täsmentää auktoritatiivisten oikeuslähteiden keskinäiset suhteet ja painoarvot. Tulkintaoppi vastaa kysymykseen siitä, kuinka erilaisten oikeuden kirjallisten lähteiden sisältö määritellään. Näitä kahta menetelmää käyttämällä luodaan käsitys voimassa olevista oikeusnormeista. Argumentaatio-oppi puolestaan tarjoaa perustelut, joilla oikeuslähdeopin hyväksyttäväksi oikeuslähteeksi määrittelemä teksti ja tämän tekstin

²¹ Kostiainen ja muut 2023, luku 3.2.

²² Kostiainen ja muut 2023, luku 1.

²³ Kostiainen ja muut 2023, luku 3.2.

tulkintaopin keinoin määritelty sisältö lopulta saadaan näkyväksi oikeudellisissa käytännöissä ja oikeudellisten väitteiden perusteissa.²⁴

Tämän tutkimuksen ei-normatiivinen näkökulma tarkoittaa sitä, että sisällössä ei oteta kantaa nykyisen oikeuden hyviin tai huonoihin puoliin eikä sen oikeudenmukaisuuteen.

²⁵ Lisäksi siinä ei myöskään ehdoteta muutoksia oikeusjärjestyksen nykytilaan tai millainen tulisi olla *de lege ferenda*.

Suomalaisessa oikeustutkimuksessa peczenikläis-aarniolainen oikeuslähdeoppi (myöhemmin "Aarnion oikeuslähdeoppi") on saanut vahvan jalansijan. Sen sisältöä on täydennetty ja muokattu ensiesittelynsä jälkeen, ja sen täydennetyin version voidaan katsoa olevan suomalaisen oikeuslaitoksen ja sen oikeuden tunnistamissäännön perusta. Aarnion oikeuslähdeoppi jakaa oikeuslähteet vahvasti velvoittaviin eli pakottaviin oikeuslähteisiin, heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin sekä sallittuihin oikeuslähteisiin.²⁶

Vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ovat eduskunnan säätämät lait ja maantapa. Näiden kahden oikeuslähteen merkitystä korostaa se, että ne olivat pitkään nimenomaisesti mainittuina 1700-luvulta peräisin olleessa, sittemmin muutetussa oikeudenkäymiskaaren 1 luvun 11 §:ssä²⁷. Suomen perustuslaki määrää lainsäädännön merkityksestä oikeuslähteenä seuraavalla tavalla: "*Julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia.*"²⁸. Vahvaa velvoittavuutta Aarnio kuvaa myös pakottavuutena, sillä lainsoveltajalle, eli tuomarille, seuraa ammatillinen sanktio, mikäli hän sivuuttaa oikeudenkäytössään vahvasti velvoittavan oikeuslähteen. Vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ovat myös lakien

²⁴ Kostiainen ja muut 2023, luku 3.2.

²⁵ Kostiainen ja muut 2023, luku 2.1.

²⁶ Kostiainen ja muut 2023, luku 3.4 ja 3.4.1.

²⁷ Oikeudenkäymiskaari (4-0000/1734, alkuperäinen säädös), 1:11; Tolvanen 2016, s. 880; Tuominen 2017, s. 908. Tämä lainsäädännöstämme vuonna 2017 poistunut oikeudenkäymiskaaren alkuperäinen 1 luvun 11 § määräsi yleistasoisen ohjeen tuomarin päätöksenteosta, siinä käytettävistä oikeuslähteistä sekä tuomarin harkintavapaudesta.

²⁸ Suomen perustuslaki, 2.3§.

perusteella annetut kansalliset asetukset sekä Euroopan Unionin primääri- ja sekundäärilainsäädäntö.²⁹

Heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin kuuluvat lain esitöistä ilmenevät lainsäätäjän tavoitteet, tämän käsitys ehdotetun lainsäädännön tulkinnasta sekä ennakkopäätöksen painoarvon saaneet oikeusratkaisut ylemmistä tuomioistuimista. Ennakkopäätösten velvoittavuus, vaikkakin heikko sellainen, perustuu perustuslain 6 §:n 1 momentin ihmisten yhdenvertaisuusvaatimukseen lain edessä sekä 99 §:n määräykseen ylimpien tuomioistuinten lainkäytön valvontatehtävästä. Heikosti velvoittavien oikeuslähteiden sivuuttaminen lainsoveltajan päätöksentekotyössä ei johda sanktioihin. Sivuuttaminen kuitenkin lisää todennäköisyyttä sille, että ylempi oikeusaste muuttaa ratkaisua sen valitusprosessin myöhemmässä vaiheessa.³⁰

Sallittuihin oikeuslähteisiin sisältyvät kaikki ne muut oikeuden lähteet, jotka eivät kuulu vahvasti velvoittaviin eivätkä heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin. Niiden tehtävänä on vahvistaa ratkaisun muuta oikeudellista argumentaatiota, eikä niihin liity perustuslain osoittamaa toimivaltaa. Lainsoveltaja ei voi perustaa ratkaisuaan yksinomaan sallittujen oikeuslähteiden varaan³¹. Sallittuina oikeuslähteitä toimivat muun muassa oikeustieteen alan kannanotot, arvot ja arvoasetelmat, reaaliset argumentit sekä oikeusvertailevat ja oikeushistorialliset argumentit.³² Koska sallittujen oikeuslähteiden kategoria sisältää erittäin laajan ja dynaamisen joukon oikeudellista lähdeaineistoa ja viranomaismateriaalia, ei kaikenkattavuuteen pyrkivän listan laatiminen sen sisällöstä ole mielekäästä.

Aarnion jäsenteleminen ja laajasti sovellettu oikeuslähteiden luokitus on saanut merkittävän roolin suomalaisessa oikeustieteellisessä teoriassa. Samalla oikeuslähdeoppi yleisesti ja myös Aarnion oikeuslähdeoppi ovat oikeustieteen piirissä

²⁹ Aarnio 1989, s. 220—221; Kostianen ja muut 2023, luku 3.4 ja 3.4.1.

³⁰ Aarnio 1989, s. 220—221; Kostianen ja muut 2023, luku 3.4.1; Suomen perustuslaki, 6.1§ ja 99.2§.

³¹ Kostianen ja muut 2023, luku 3.4.4.

³² Aarnio 1989, s. 220—221; Kostianen ja muut 2023, luku 3.4.1.

tapahtuvan keskustelun kiistellyimpiä aiheita³³. Aarnion oikeuslähdeopin esittelemien oikeuslähdetyyppien luokkiin on ajan myötä lisätty uusia oikeuslähteitä, kuten lisääntyneet kansainvälisen oikeuden normistot sekä lakien nojalla annetut alemman asteiset normit³⁴.

Tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen lisäsesitys oikeuslähteiden joukkoon on oikeustieteen piirissä mielipiteitä jakava ajatus siitä, että sopimus itsessään voisi olla vahvasti velvoittava oikeuslähde³⁵. Tässä tutkimuksessa liikesopimuksia ei kuitenkaan käsitellä vahvasti velvoittavina oikeuslähteinä, mikä onkin perusteltua huomioiden tutkimuksen ei-normatiivinen näkökulma sekä Suomessa vallitseva *de lege lata*.

Kuten suuressa osassa suomalaista akateemista oikeusdogmaattisesta perustutkimusta, myös tässä tutkimuksessa sovelletaan Aarnion oikeuslähdeoppia. Tutkimusaineistona käytetään pääsääntöisesti lainvalmistelumateriaaleja, korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä sekä keskeistä oikeuskirjallisuutta ja oikeustieteen alan kannanottoja. Joitain oikeusvertailevia viittauksia tehdään muiden Pohjoismaiden oikeuskäytäntöihin ja lainsäädäntöön. Oikeushistoriallisia näkökulmia käsitellään pääluvussa 3, jossa esitellään sopimusehdon kohtuullistamisen taustalla vaikuttavaa oikeuden kehityskaarta.

Tutkimuksessa käytetystä lähdeaineistosta vahvasti velvoittaviin oikeuslähteisiin kuuluu kansallinen lainsäädäntö. Tutkimus keskittyy oikeustoimilain 36 §:n ja rajatussa määrin myös sen 3 luvun yleisempään sisältöön. Luvun sisältämien säännösten sanamuodot ovat oikeusdogmaattisessa tulkinnassa ensisijaisia. Oikeustoimilain 36 § on

³³ Kostianen ja muut 2023, luku 3.4 ja 3.4.1. Aarnion oikeuslähdeoppia on kritisoitu etenkin sitä, että se ei alkuperäisessä muodossaan huomioinut riittävässä määrin kansainvälisiä ja eurooppaoikeudellisia oikeuslähteitä. Sen on myös katsottu yleisenä, koko oikeusjärjestelmän kattavana mallina olevan kyvytön huomioimaan eri oikeudenalojen keskinäisiä eroavuuksia ja erityispiirteitä. Lisäksi malli sisältää joustamattomuutta, kun se olettaa yhden oikeuslähdekategorian sisällä ilmenevissä oikeudellisissa tapahtumissa tasaveroista velvoittavuutta, vaikka näin ei todellisuudessa olisikaan. Esimerkiksi korkeimman hallinto-oikeuden vahvennetussa kokoonpanossa tehdyille vuosikirjapäätöksille on reaali maailmassa annettu enemmän oikeudellista painoarvoa kuin julkaisemattomalle rutiiniratkaisulle. Aarnion oikeuslähdeoppi ei tee painoarvoeroja tällaisten ratkaisujen välille.

³⁴ Aarnio 2011, s. 68–69.

³⁵ Vainio 2025b, s. 17.

kirjoitusasultaan yleisluonteinen ja soveltamisalansa huomioiden huomattavan monitulkintainen. Sen tarkka sanamuoto ei itsessään tarjoa juurikaan tukea säännöksen soveltamiseen.

Lainsäätäjän säännökselle asettamia tavoitteita kuvaava lainvalmistelumateriaali ja KKO:n ennakkopäätökset ovat tässä tutkimuksessa käsiteltäviä heikosti velvoittavia oikeuslähteitä. Ne ovat toissijaisia suhteessa vahvasti velvoittaviin oikeuslähteisiin. Koska oikeustoimilain 36 §:n kirjoitusasu ei tarjoa selvätulkintaisia ohjeista lain täsmälliseen soveltamiseen, saavat kyseiseen säännökseen liittyvät heikosti velvoittavat oikeuslähteet huomattavasti normaalia suuremman painoarvon³⁶. Vastauksia tutkimuskysymyksiin etsitään pääsääntöisesti lainsäädännön esitöistä ja KKO:n ennakkopäätöksistä.

Oikeustieteen alan kannanotot ovat sallittuja oikeuslähteitä. Ne ovat viimesijaisia suhteessa muihin oikeuslähteisiin, ja niitä käytetään tässä tutkimuksessa tuomaan erilaisia näkökulmia oikeuskysymyksiin, joihin ei ole selkeitä vastauksia. Niillä myös vahvistetaan auktoritatiivisemmän oikeuslähteen perusteella tehtyjä oikeudellisia johtopäätöksiä. Tämä tutkimus ei ota kantaa sallittuihin oikeuslähteisiin sisältyvien kannanottojen oikeudellisiin painoarvoihin, vaan esittää ne toisen suuntaista tulkintaa tukevin tai vastustavin perusteluin. Mikäli painoarvovertailua olisi syytä tehdä, jätetään se lukijan tehtäväksi.

Oikeustoimilain 36 § on kirjoitettu siten, että sen tulkintaa voidaan tehdä erittäin laveasti. Niinpä sen reaali maailmaan sijoittuvat mahdolliset soveltamisalueet ovat lukemattomat. Pitääkseen käsiteltävien soveltamisalueiden lukumäärän hallittavana ja etsiäkseen vain reaali maailman todellisia oikeuskysymyksiä, tutkimuksessa käsiteltävien

³⁶ Vertailun vuoksi, kuluttajasuojalain (38/1978) 4 luvun sovittelusäännösten taustalla on Euroopan yhteisöjen neuvoston kohtuullisuusdirektiivi (93/13/ETY), jonka liitteenä on yksityiskohtainen ja jäsenneilty ohjeellinen lista kuluttajasopimusten ehdoista, joita voidaan pitää kohtuuttomina ja siten perusteina sopimusehdon sovittelulle. Tämä lista on suuressa roolissa kuluttajansuojalain tulkintatilanteissa. Vastaavasti, hallituksen esitys HE 247/1981 vp oikeustoimilain 36 §:n muuttamisesta sisältää lukuisia kuvauksia kohtuuttomiksi tulkittavista sopimusehdoista ja olosuhteita, mutta esityksen kirjoitusmuoto ei ole kohtuullisuusdirektiivin tapaan luettelomuodossa, eikä se ole selkeästi jäsenneilty.

oikeuskysymysten tunnistamisessa hyödynnetään aineistolähtöisen laadullisen sisältöanalyysin menetelmää. Tämän induktiivisen menetelmän avulla tutkittavasta lähdemateriaalista, tässä tapauksessa erilaisista sopimusehdon kohtuuttomuutta tai kohtuullisuutta käsittelevistä oikeuslähteistä, nousevat esiin ainoastaan ne kohtuuttomuuteen liittyvät oikeudelliset teemat ja vastaukset, joihin oikeuslähteet tarjoavat nimenomaisia kannanottoja³⁷.

Ne lukuisat teemat ja tilanteet, joihin ei ole olemassa kannanottoja, ja joita käytetty menetelmä ei näin ollen voikaan löytää ja nostaa esiin, ovat tällöin oikeuslähteiden tarkastelun valossa ja tähän tutkimukseen liittyen irrelevantteja. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö niillekin olisi löydettävissä oikeudellisia tulkintoja, mikäli tällainen tilanne esitettäisiin oikeudellisesti ratkaistavaksi. Nämä tulkinnat eivät kuitenkaan perustuisi oikeuslähteiden olemassa oleviin kannanottoihin, vaan ne tulisi johtaa muista samankaltaisista tilanteista, joita oikeuslähteistä on löydettävissä. Ne ovat tämän vuoksi epäsuoria, analogisen päättelyn pohjalta johdettuja tulkintoja mahdollisiin, mutta vielä realisoitumattomiin oikeuskysymyksiin. Tämän tutkimuksen piirissä ei käsitellä tällaisia sopimustulkintoja.

1.6 Tutkimuksen rakenne

Johdantoluvun 1 alkupuolella, sen alaluvuissa 1.1 ja 1.2 esitellään tutkimusaiheen taustaa ja siihen liittyviä tutkimusongelmia ja tavoitteita. Alaluvussa 1.3. käsitellään tutkimuksen oikeudellista taustaa ja kuvataan sitä oikeudellista ympäristöä, johon tutkimus sijoittuu. Alaluvussa 1.4 rajataan käsiteltävä aihe, sekä kuvataan tutkimuksen erityistä näkökulmaa, joka liittyy liikesopimuksen myyjäosapuolen sopimusintresseihin. Alaluku 1.5 käsittelee laajasti valittua tutkimusmenetelmää sekä kuvaa käytettävää lähdeaineistoa. Näiden aiheiden liittäminen saman alaluvun 1.5 alle on perusteltua, sillä

³⁷ Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 122—125. Kirjoittajat referoivat omassa kirjoituksessaan laajasti teosta: Miles & Huberman 1994.

käytettävän tutkimusmenetelmän valinta on suora seuraus lähdeaineiston vahvasta painottumisesta heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin.

Pääluvussa 2 esitellään tutkimuksen premissin siitä, että liikesopimukseen liittyy niiden kohtuullisuuteen kytkeytyviä epävarmuuksia, joilla on vaikutus yrityksen liiketalousriskeihin, ja joihin liittyy myös yleisempiä kysymyksiä liikesopimuksen sitovuuden merkityksestä ja sopimusmoraalista. Tämä luku rakentaa tutkimuksen talousoikeudellisen pohjan ja sen olemassaolon perusteen. Se tekee sen yhdistämällä sopimusehdon kohtuullistamisen oikeudellisen kysymyksen yrityksen liiketaloudellisiin toimintaedellytyksiin. Liiketaloudellisia riskejä esitellään alaluvussa 2.1. Alaluvuissa 2.2–2.4 kuvataan niitä liikesopimukseen liittyviä sopimuspiirteitä, joiden seurauksena niihin kohdistuu erityisen vakavia liiketaloudellisia haittoja siinä tapauksessa, että sopimusehdon kohtuullistamisriski realisoituu. Lopulta alaluvussa 2.5 näitä riskejä kuvataan vielä tarkemmin sopimuksessa myyjänä toimivan osapuolen näkökulmasta.

Sopimuksen sitovuuden ja kohtuullistamisen oikeushistoriaa ja nykytilaa esitellään pääluvussa 3. Siinä kuvataan kattavasti oikeudellisia periaatteita, kehityssuuntia ja poikkeussääntöjä, jotka vaikuttavat varallisuus oikeuden piirissä ja etenkin sopimusoikeuden alalla. Alalukujen 3.1–3.3 esittelyjärjestyksen voidaan katsoa lähtevän liikkeelle klassisista oikeusperiaatteista, etenevän huomiota kohdistuen aina suppeampaan ja aikaisemman pääsäännön syrjäyttävään tai sitä sivuavaan oikeusnormiin ja päättyvän alaluvussa 3.4 esiteltävään oikeustoimilain 36 §:n yleiseen sovittelusäännökseen, jota tässä tutkimuksessa voidaan pitää pitkän oikeudellisen kehityskaaren muodollisena päätepisteenä³⁸. Samalla edellä kuvatun esittelyjärjestyksen voidaan katsoa kuvaavan oikeusjärjestelmän kehitystä kronologisessa järjestyksessä. Alaluvussa 3.4 ja sen omissa alaluvuissa 3.4.1 ja 3.4.2 esitellään oikeustoimilain 36 §:n historiallinen tausta, sen oikeuspoliittiset tavoitteet sekä kuvataan kyseisen säännöksen keskeinen sisältö.

³⁸ Tämän muodollisen, lakiteknisen päätepisteen jälkeen oikeudellinen kehitys on jatkunut perustuen lainsäädännön jatkotulkintaan ja ennakkopäätöksiin.

Tämän jälkeen alaluvussa 3.5. esitellään niitä oikeusseuraamuksia, joita sovittelusäännöksen soveltamisella voi olla. Seuraamukset esitellään kolmen erilaisen tyyppitapauksen kautta. Kuvauksessa edetään kohtuullistamista vastustavan sopimusosapuolen näkökulmasta katsottuna lievempiä seuraamuksia sisältävistä oikeusvaikutuksista aina ankarampia vaikutuksia aikaansaaviin tapauksiin.

Tutkimus hyödyntää rajatussa määrin materiaalia, jota kirjoittaja on käyttänyt jo aikaisemmin laatimassaan ja samaan tutkimusalueeseen liittyvässä kandidaatin opinnäytetyössään. Alaluku 3.5.1 on kokonaisuudessaan ja alaluvut 2.2, 3.4.2 ja 3.5.3 ovat joiltain osin tällaisia tekstiosioita. Ne sisältävät siis yksi yhteen tähän aikaisempaan tutkimukseen sisältyneitä tekstiosioita. Ne ovat liikesopimuksen erityispiirteisiin, oikeustoimilain 36 §:n oikeuspoliittisen tavoitteen ja säännöksen soveltamisen osalta niin keskeistä sisältöä, että niiden sisällyttäminen myös tähän tutkimukseen on perusteltua.³⁹

Pääluvussa 4 kuvataan käytännön tasolla niitä liikesopimukseen liittyviä yksityiskohtia ja olosuhteita, joilla voi olla vaikutusta sopimusehdon kohtuullistamisriskin kohoamiseen tai ehdon kohtuuttomaksi toteamiseen. Kohtuullistamisriskien pääluokat on jaettu neljään alalukuun sen mukaan, mikä sopimukseen liittyvä piirre on kohtuullistamisriskin taustalla. Näistä kolme ensimmäistä lukua eli alaluvut 4.1–4.3 kuvaavat tilanteita, jotka ovat täsmällisemmin luokiteltavissa ja minkä takia ne voidaan jakaa omiin pääluokkiinsa. Alaluvussa 4.4 puolestaan kuvataan yleisemmin olosuhteita tai tapahtumia, joiden luokittelu ei ole täysin selkeää. Tämän vuoksi ne on kerätty omaksi alaluvukseen.

Tämän pääluvun sisältämiä huomioita voidaan käyttää sekä kohtuullistamisriskien ennakointiin että hallintaan. Siinä kuvattujen ja oikeudellisesti merkittävien sopimuspiirteiden tunnistaminen yrityksen omassa sopimustoiminnassa voi toimia kohtuullistamisriskien ennakkoinnin työvälineenä. Toimimalla joko alaluvussa 4.1–4.4 kuvattujen sopimuksen kohtuullistamisriskejä laskevien toimintatapojen mukaisesti tai

³⁹ Mainittuja tekstiosioita löytyy teoksesta Vuontisjärvi, R. (2025), s. 17–20 ja 23–24.

välttämällä alaluvussa kuvattuja kohtuullistamisriskejä nostavia toimintatapoja, yritys voi pyrkiä hallitsemaan riskejä siinä määrin, kuin se on yhden sopimusosapuolen toimin mahdollista.

Tutkimuksen yhteenveto ja johtopäätökset esitellään pääluvussa 5. Siinä kerrataan joitain keskeisiksi katsottuja havaintoja, joita on esitelty pääluvussa 4. Alaluvussa 5.1 nostetaan esiin luvun 4 merkittävimmät havainnot sekä niiden merkitys myyjäosapuolen toimintaan sopimuksen laatimisen ja toteuttamisen yhteydessä. Lopulta alaluvussa 5.2 annetaan konkreettisia toimintasuosituksia, joiden avulla liikesopimukseen liittyvien kohtuullistamisriskien ennakointi ja hallinta on mahdollista.

2 Kohtuullistamiskriisien merkitys liikesopimuksessa

2.1 Liiketaloudelliset sopimuskriisit yrityksen toiminnassa

Liikesopimukset ovat keskeisessä roolissa nykyaikaisessa yritystoiminnassa. Ne vaikuttavat yrityksen oikeusasemaan suhteessa sen asiakkaisiin ja palveluntarjoajiin. Niiden kautta muodostuvat tulevaisuuden kassavirrat, tuotot ja myös ne riskit, joille yritys on toiminnassaan altistunut. Liiketoiminta kuitenkin edellyttää riskien ottamista ja niiden ottamatta jättäminen on yritykselle vielä suurempi riskitekijä. Yrityksen solmimien sopimusten tulisi tukea rationaalista riskienottoa ja varmistaa sopimukseen liittyvien riskien ja liiketaloudellisten hyötyjen tasapaino.⁴⁰ Niiden tulisi samalla myös varmistaa, että riskien ja hyötyjen keskinäinen suhde on sopimusoikeuden oikeusnormien asettaman kohtuullisuuden rajoissa.

Sopimusten merkitys yrityksen liiketaloudellisen toiminnan välineenä perustuu niiden sitovuuteen ja viranomaistahojen suorittaman pakkotäytäntöönpanon mahdollisuuteen. Tehokas sopimus siirtää varallisuus-oikeuksia yrityksen käyttöön minimaalisin suoritekohtaisin kustannuksin. Liikesopimuksen tehokkaalla eli optimaalisella sidonnaisuuden tasolla tarkoitetaan tilannetta, jossa sopimuksen toinen osapuoli kannustetaan sopimusteknisin keinoin sopimuksen mukaisten velvoitteiden täysimääräiseen täyttämiseen. Tällaisessa tilanteessa sopimukseen liitetyt sanktiot ja seuraamukset ovat tarpeeksi vahvoja ohjaamaan osapuolia sopimuksen tarkoituksen mukaiseen toimintaan. Samalla sopimusehdot ovat myös määriteltä siten, että sopimuksen olosuhteiden muuttuessa toiselle osapuolelle ei synny kannustinta tehokkaaseen sopimuskriittomukseen.⁴¹

Tehokkaalla sopimuskriittomuksella tarkoitetaan tilannetta, jossa sopimuksen osapuolelle on taloudellisesti hyödyllisempää jättää sopimusvelvoitteet täyttämättä ja ottaa vastaan

⁴⁰ Haapio ja Siedel 2013, Introduction.

⁴¹ Rudanko 2002, s. 205.

sopimuksen haitalliset sanktiovaikutukset kuin täyttää sopimuksen suoritusvelvoitteet.⁴² Sopimuksen velvoitteet tietoisesti suorittamatta jättävä osapuoli voi tehokkaan sopimusrikkomuksen yhtenä toteutusmuotona pyrkiä vetoamaan sopimuksen ehtojen tai sen sisältämien sanktioiden kohtuuttomuuteen ja yrittää lieventää tai päästä kokonaan irti itselleen haitallisista sopimuksen oikeus- tai sanktiovaikutuksista.

Liikesopimuksen tehokkaan sidonnaisuuden tason määrittelemineen on tasapainottelua sopimusoikeuden raja-alueilla, jossa yritys voi kohdata sopimuskumppaninsa vaatimuksia sopimusehdon kohtuullistamisesta tai perusteluja taloudellisen liikavaikeuden tilanteesta. Niinpä yrityksen liiketoiminnan ennakoitavuus ja sen käyttämien sopimusehtojen mahdolliset kohtuullistamisriskit ovat keskenään suorassa yhteydessä. Asiakassopimusten tai muiden sidosryhmien kanssa solmittujen sopimusten kohtuullistamisriskien hallinta on yritykselle samalla mitä suurimmassa määrin myös liiketaloudellisten riskien hallintaa.

2.2 Liikesopimusten erityispiirteitä

Erilaisten varallisuus oikeudellisten oikeustoimien joukossa liikesopimukset ovat merkittäviä oikeudellisia välineitä, joilla muodostetaan kaupallista yhteistoimintaa ja joita käytetään yritysten monimuotoisten toimintojen suunnitteluun⁴³. Niiden osapuolina ovat yritykset, jotka liikesopimusten muodossa ilmaisevat tahtonsa tehdä keskinäistä ja vastikkeellista yhteistyötä⁴⁴. Osapuolina toimivien oikeushenkilöiden perusteella liikesopimuksia kutsutaan myös business-to-business tai B2B-sopimuksiksi⁴⁵.

Liikesopimusten keskeinen erikoispiirre on se, että ne ovat tyypillisesti lainsäädännön yksityiskohtaisen sääntelyn ulkopuolella. Niille on siis annettu laaja yksityisautonomia,

⁴² Rudanko 2002, s. 205.

⁴³ Saarnilehto ja muut 2012, s. 73.

⁴⁴ Hallituksen esitys (HE 247/1981 vp s. 17.) toteaa kuitenkin, että oikeustoimilain 36 §:ä voidaan soveltaa myös vastikkeettomiin oikeustoimiin, mikäli asiasta ei ole muuta säädetty.

⁴⁵ Smits 2014, s. 6.

mikä tarkoittaa osapuolten oikeudellista valtaa päättää sopimussuhteistaan. Yksityisautonomia on rajoitettu lähinnä varallisuus oikeudellisilla normeilla, joita ovat säännöt ja periaatteet. Sääntömuotoisia normeja ovat esimerkiksi lainsäädännön tarkkaa määrämuotoisuutta vaativat tai yksiselitteiset ja ehdottomat säädökset. Näitä merkittävämpi normien ryhmä ovat kuitenkin oikeudelliset periaatteet. Sopimusoikeus on periaateohjautuvaa oikeuden aluetta ja periaatteet ohjaavat erityisesti tuomioistuinten ratkaisutoimintaa. Merkittäviä periaatteita ovat muun muassa sopimusvapaus, lojaliteettiperiaate ja kohtuullisuus.⁴⁶

Uusien ja sääntelemättömien sopimustyyppien lisääntyessä, voidaan näiden sopimusten oikeudellisessa arvioinnissa käyttää sääntö- ja periaatepohjaisen tulkinnan lisäksi myös vertailevaa menetelmää. Tällöin niiden oikeudellista arviota muodostetaan analogiasta sisällöltään samansuuntaisista, mutta silti erilaiseen tarkoitukseen tehdyistä muista sopimuksista.⁴⁷

Tunnusomainen piirre liikesopimuksille on myös niiden sisältämä liiketoiminnallinen harkinta eli business judgement. Tällä tarkoitetaan symbioosia, jossa kummankin osapuolen yksilöllisistä tavoitteista sopimusta kohtaan muodostuu liikesopimuksen yhteinen tarkoitus.⁴⁸ Liiketoiminnallisen ja vakaan harkinnan tuloksena syntynyt, mutta toiselle osapuolelle epäedullinen sopimus ei ole lähtökohtaisesti kohtuullistettavissa, sillä lainsäädännön tarkoituksena ei ole vakaassa harkinnassa tehtyjen huonojen sopimusten jälkikäteinen tasapainottaminen⁴⁹. Kohtuullistamisen ei myöskään tule mennä pieleen menneiden sopimusasioiden oikaisukeinoina niin pitkälle, että se heikentäisi osapuolten sitoutumista huolellisuusvelvollisuuteen sopimuksen laatimisen yhteydessä.

⁴⁶ Saarnilehto & Annola 2018, s. 13; Saarnilehto ja muut 2012, s. 73—76.

⁴⁷ Saarnilehto & Annola 2018, s. 13.

⁴⁸ Saarnilehto ja muut 2012, s. 73.

⁴⁹ Saarnilehto & Annola 2018, s. 173.

Liikesopimuksia keskeisesti määrittelevä piirre on niiden osapuolten oikeudellinen olomuoto. Niitä solmitaan yritysten välillä ja sen vuoksi niiden vertaaminen kuluttajasopimukseen ja tällä tavoin eroavuuksien löytäminen tarjoaa lisää liikesopimukseen liittyviä erityispiirteitä. Osapuolten keskinäisen voima-asetelman epätasaverisuus ei liikesopimusten piirissä ole niin vallitseva lähtöoletus kuin kuluttajasopimusten ollessa kyseessä. Niissä kuluttajan heikompa voima-asemaa suhteessa yritykseen suojataan indispositiivisella lainsäädännöllä. Siitä merkittävä osa perustuu Euroopan yhteisöjen neuvoston kohtuuttomuusdirektiiviin ja sen liitteeseen, joka sisältää ohjeellisen luettelon niistä kuluttajasopimusten ehdoista, joita voidaan pitää kohtuuttomina⁵⁰. Toisin kuin kuluttajasopimuksissa, elinkeinoelämän piirissä solmittavissa liikesopimuksissa lähtökohtana on usein se, että molemmat, ammattimaisesti toimivat osapuolet, pystyvät valvomaan omia etujaan sopimussuhteissa joko itsenäisesti tai ulkopuolisen lainopillisen neuvonnan avulla.

Yleisesti oletetaan myös, että yritys pystyy liiketoimintansa piirissä hyväksymään riskialttiitakin sopimuksia, ja että riskien realisoituessa, niiden seuraukset ovat yritykselle vähemmän vakavat kuin mitä ne olisivat, jos niistä kärsivänä osapuolena olisi kuluttaja.⁵¹ Todellisuus liikesopimusten osapuolten välisestä tasapainosta on kuitenkin edellä kuvattua monisyyempi ja epätasaveroisempi, mistä todisteena ovat lukuisat erilaiset liikesopimusten oikeudenmukaisuutta ja kohtuullisuutta toteuttavat säädökset⁵².

⁵⁰ HE 218/1994 vp s. 4; Hemmo 2005b, s. 57; Neuvoston direktiivi 93/13/ETY, art. 3 kohta 3 ja liite. Samalla kun hallituksen esitys 218/1994 toi kuluttajasuojalain 4 lukuun säädöksen omat määrytykset kohtuuttomuuden arviointiin ja oikeusseuraamusten määräämiseen, poisti se myös aikaisemmin voimassa olleen mahdollisuuden kohtuullistaa kuluttajasopimuksia oikeustoimilain 36 §:n nojalla.

⁵¹ Saarnilehto ja muut 2012, s. 318.

⁵² Esimerkiksi OikTL 36 § ja SopMenL 1.1§ (laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa 1061/1978), yrittäjänsojalaki 1§ (laki elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä 1062/1993), (maksuehtolaki 9 § (laki kaupallisten sopimusten maksuehdoista 30/2013), kauppaedustajalaki 4 § (laki kauppaedustajista ja myyntimiehistä 417/1992) ja kilpailulaki 1.1§ (948/2011).

2.3 Jatkuvasuoritteisten palvelusopimusten erityispiirteitä

Jatkuvasuoritteisuus on tässä tutkimuksessa tarkasteltavien pitkäkestoisten liikesopimusten ominaisuus. Tällä tarkoitetaan sitä, että palvelusuoritteen myyvä sopimusosapuoli toimittaa suoritteita koko sopimuksen kestoajan sopimuksessa määritellyin väliajoin tai esimerkiksi tuotannollisen prosessiohjauksen automaattisesti tilaamana. Toimintaan siis liittyy aineellisena elementtinä oletus sopimussuoritteiden toimittamisen jatkuvuudesta, ja mihin oletukseen perustuen myyjä on perustanut mahdollisen volyyminhinnoittelunsa, tuotannon skaalaetunsa ja tasaiseen toimitustahtiin liittyvät tuotantotaloudelliset tehokkuudet.

Tällaisessa sopimuksessa keskeistä on se, että ostovelvoite ei ole esimerkiksi kertaluonteinen tai sellainen, jossa ostaja voi itse sitoumuksetta päättää, milloin hän haluaa uuden suoritteen toimitettavaksi. Mikäli näin olisi, ostajalla olisi sopimuksen ehtojen perusteella oikeus olla tilaamatta uusia suoritteita, mutta samalla pitää sopimus yhä nimellisesti voimassa ja toteuttamassa sopimuksen pidemmästä kestosta sovittua ehtoa. Näin sopimus muuttuisi kuolleeksi kirjaimeksi ja se olisi tosiasiallisesti vain yksipuolisesti myyjää sitova. Liikesopimusta ilman sitovan ostovelvoitteen tarkoitusta ei voi kuvailla jatkuvasuoritteiseksi.

2.4 Pitkäkestoisten palvelusopimusten erityispiirteitä

Sopimusehdon sisällön kohtuuttomuuden arvioiminen oikeustoimilain 36 §:n nojalla voi pohjautua olosuhteisiin ja tapahtumiin sopimuksen syntymisen yhteydessä tai olosuhteiden muutoksiin sopimuksen voimassaolon aikana. Jälkimmäisessä tapauksessa ehdon sisältö saa muuttuneiden olosuhteiden seurauksena aikaan uudenlaisen sopimusvaikutuksen, joka on toiselle osapuolelle haitallinen.⁵³ Tällaista tilannetta kutsutaan jälkipäiseksi kohtuuttomuudeksi.

⁵³ OikTL 36 §, momentit 1–2.

Pitkäkestoiset sopimukset ovat vääjäämättä alttiita olosuhdemuutoksille. Tämän takia niihin pyritään ottamaan mukaan sopimusehtoja, joilla sopimuksen molemminpuolista tarkoitusta ja sopimuksesta saatavaa liiketaloudellista hyötyä suojataan ajan kulumisen vaikutuksilta. Mitä pidempi sopimuksen kesto on, sitä laajemmin sopimukseen tulisi sisällyttää tulevaisuudessa muuttuvia olosuhteita huomioivia sopimusehtoja. Tyypillisiä pitkäkestoisten sopimusten ehtoja ovat erilaiset indeksiehtolausekkeet, sopimuksen uudelleenneuvottelun mahdollistavat ehdot sekä taloudellisen liikavaikeuden tilanteita huomioivat ehdot⁵⁴. Sopimuksessa voi myös olla ehtoja sen ennenaikaisen irtisanomisen tilanteisiin. Näissä ehdoissa määritellään esimerkiksi osapuolten keskinäiset korvausvastuut ja toimintamallit ennenaikaisen irtisanomisen tilanteiden varalle.

2.5 Sopimusehdon kohtuullistamisriskin merkitys myyjälle

Sopimusehdon kohtuuttomuuden arviointi on arvosidonnainen kysymys. Kohtuullisiksi ja kohtuuttomiksi tulkittujen ehtojen väliin jää oikeudellista epävarmuutta sisältävä harmaa alue. Sopimustulkinnat tällä alueella olevien ehtojen kohtuullisuudesta eivät ole ongelmattomia. Yrityksen on sopimusehtoja laatiessaan tehtävä valintoja siitä, missä määrin se haluaa ottaa sopimuksiinsa ehtoja, jotka ovat harmaalla alueella. Yrityksen pitää myös arvioida, kuinka paljon se haluaa ottaa itselleen riskiä mahdollisten tuomioistuinratkaisujen epävarmoista lopputuloksista. Tällaiset harmaan alueen ehdot lisäävät sopimukseen sisältyvää osapuolten välistä konfliktiriskiä, luovat mahdollista imagohaittaa, ja voivat kiinnittää viranomaisen huomiota ehdon laatineeseen osapuoleen.⁵⁵

⁵⁴ Indeksiehtojen kattava sisällyttäminen liikesopimukseen ei ole ollut Suomessa aina mahdollista. Vuoden 2012 loppuun saakka voimassa ollut indeksiehtolaki (Laki indeksiehton käytön rajoittamisesta 1195/2000) kielsi laissa täsmennetyt tyyppisten indeksiehtojen käyttämisen useilla liike-elämän osa-alueilla ja tietyn pituisissa sopimuksissa. Indeksiehtokieltoon liittyvä lainsäädäntö oli säätämistään saakka voimassa aina uusien määräaikaisten säädöksiin, joiden sisältöä päivitettiin usein vanhan säädöksen voimassaolokauden päättyessä ja uuden astuessa voimaan.

⁵⁵ Hemmo 2005a, s. 127–128.

Liikesopimukset ovat usein laadittu käyttäen myyjän sopimusmallia ja vakiosopimusehtoja. Tällaisissa tilanteissa sopimuksen ehdot ovat myyjän itsensä tai heitä edustavan etujärjestön laatimia. Ne sisältävät tyypillisesti sopimuselementtejä, joiden avulla myyjä voi ennakoida ja hallita omia sopimusriskejään. Myyjällä on tämän takia sopimustensa ennakoitavuuden ja nopeamman laatimisen nimissä painava intressi pitää nämä omat sopimusehtonsa muuttamattomina ja toista osapuolta mahdollisimman suuressa määrin velvoittavina.

Tilanteessa, jossa sopimusehto määrätään ostajan vaatimuksesta ja tuomioistuimen ratkaisulla kohtuuttomaksi, kasvaa ostajan sopimuksen perusteella saama liiketaloudellinen hyöty siitä tasosta, missä se oli ennen kohtuullistamista. Sopimussuoritusten välinen tasapaino palautuu lähelle tai ainakin lähemmäksi sopimuksen alkuperäistä tarkoitettua tasoa. Se, mitä tapahtuu myyjän tästä eteenpäin saamalle hyödyille, riippuu kohtuullistetun epätasapainotilan yksityiskohdista⁵⁶.

Sopimusehdon kohtuullistamisen yhteydessä mainitaan usein sopimuksen taloudellisen tasapainon palauttaminen ja sellainen tyyppitilanne, jossa toisen osapuolen vahingokseen saama vaikutus voi tarkoittaa toisen osapuolen hyväksi tapahtuvaa vaikutusta⁵⁷. Sopimusehdon kohtuullistamisen haitalliset liiketaloudelliset vaikutukset voivat ulottua syvälle myyjänä toimivan yrityksen toimintaan, aiheuttaen esimerkiksi taloudellisen tuloksen heikkenemistä, liiketoiminnan tulevaisuuden ennusteiden muuttumista negatiiviseen suuntaan ja pahimmillaan yrityksen omista-arvon laskua.

Suorien liiketaloudellisten vaikutusten lisäksi yksittäisen sopimusehdon tai sopimuksen kohtuullistamiseen liittyy ennakkotapaustyyppinen vaikutus. Mikäli vakioehtojen sisältämä sopimusehto esimerkiksi todetaan tyyppipätemättömäksi, sama ehto olisi

⁵⁶ Toisin sanoen, onko ostajan haitakseen saama ja nyt tasapainotettu sopimusvaikutus tapahtunut myyjän hyödykseen saaman vaikutuksen seurauksena? Liikesopimuksia pidetään - aiheellisesti tai aiheetta - usein ns. nollasummapelinä, jossa toisen osapuolen haitakseen saama muutos tarkoittaa toisen osapuolen hyväkseen saamaa muutosta. Vastakkaissuuntaisten muutosten vaikutusten nettovaikutus on tällöin lähellä nollaa.

⁵⁷ Oikeusministeriö 1982, s. 1.

perusteltua joko poistaa tai muotoilla uudelleen yrityksen kaikissa niissä sopimuksissa, joissa se on osana. Mikäli sopimusehdon kohtuullistaminen ei korjaa sopimuksen epätasapainoa ja koko sopimus todetaan rauenneeksi, ovat seuraukset yllä kuvatun mukaisia mutta luonnollisesti kertaluokkaa vakavampia. Tällöin koko sopimus menettää liiketaloudellisen merkityksensä.

Pitkäkestoinen sopimus ja siihen pohjautuva liikesuhde voi sisältää myyjän suorittamia erityisinvestointeja ja muita taloudellisia sitoumuksia, joihin on ryhdytty ainoastaan tämän sopimuksen toteuttamiseksi. Tällaisia ovat esimerkiksi uuden henkilökunnan rekrytoiminen, investoinnit tietojärjestelmiin tai käyttöomaisuutteen tai sopimuksen eteen tehdyt pitkän aikavälin toimitilaratkaisut. Koko sopimuksen tai sen aineellisen osan raukeaminen kohtuuttomana olisi myyjäosapuolelle erittäin vahingollista ja näin ollen kriittistä koko sen liiketoiminnalle.

Seuraavassa luvussa 3 kuvataan liikesopimusten oikeusvarmuuteen ja sopimusten kohtuullisuuteen liittyviä oikeusnormeja ja periaatteita sekä niiden kehittymistä tällä hetkellä voimassa olevaan tilaansa, joka samalla on se oikeudellinen normiympäristö, joka toimii tämän tutkimuksen pohjana.

3 Sopimusten kohtuullisuuden periaate

3.1 Sopimuksen sitovuuden yleinen periaate

Pacta sunt servanda -periaatteen alkujuuret on joskus yhdistetty lukuisiin roomalaisen oikeusjärjestelmän piirissä syntyneisiin ja myöhemmin länsimaisiin oikeusjärjestelmiin siirtyneisiin oikeuskäsitteisiin⁵⁸. Tämä latinankielinen ilmaus voikin viedä lukijansa antiikin Rooman tunnelmiin, mutta todellisuudessa roomalainen oikeusjärjestelmä ei sisältänyt tätä periaatetta, eikä tuon aikakauden kirjoitettu laki ole sisältänyt kyseistä ilmausta⁵⁹. Rooman valtakunnan aikana syntynyt lainsäädäntö oli aikakaudelleen edistyksellistä, mutta abstrakti periaate kaikentyyppisten sopimusveloitteiden sitovuudesta puuttui⁶⁰. Se sisälsi *bona fide* -käsitteen, tunnisti erilaisia sopimuksen pätemättömyyden tilanteita sekä erilaisiin tarkoituksiin laadittuja sopimuksia. Tuon aikakauden roomalainen laki ei kuitenkaan sisältänyt odotuksia sopimuksen ehdottomasta sitovuudesta.⁶¹

Sen sijaan, kyseinen maksiimi ja sen taustalla vaikuttava oikeusperiaate syntyivät Euroopassa 1600-luvulla⁶². Tuolloin oikeustieteen piirissä käytettiin laajasti latinankielisiä ilmauksia kirjoittajansa auktoriteetin osoittamiseksi sekä traditioiden ylläpitämiseksi⁶³. Periaatteen ytimessä oleva ajatus esiteltiin ensimmäisen kerran vuonna 1625, jolloin Hugo Grotius totesi, että vilpittömässä mielessä tehdystä sopimuksesta tulee pitää kiinni⁶⁴. Termi "*pacta sunt servanda*" mainitaan sanatarkassa

⁵⁸ Tuori 2023, s.48; Vainio 2025a, s. 10.

⁵⁹ Tuori 2023, s. 48. Kirjoittaja viittaa alkuperäiseen teokseen Plessis, P. du (2010). Borkowski's textbook on Roman law (4th ed.), s. 309. Oxford University Press.

⁶⁰ Smits 2014, s. 12.

⁶¹ Tuori 2023, s. 48—49.

⁶² Smits 2014, s. 78.

⁶³ Tuori 2023, s. 48. Kirjoittaja viittaa alkuperäiseen teokseen Benke, N. & Meissel, F. (2002). Juristenlatein. C. H. Beck.

⁶⁴ Grotius 1625, s.71. Tässä viittauksessa on käytetty alkuperäisestä teoksesta englanniksi käännettyä versiota. Grotius toteaa siinä seuraavasti: "*For as it is said by legal authorities, that since nothing is so consonant to natural justice, as for the will of an owner, freely transferring his property to another, to be confirmed, so nothing is more conducive to good faith among men, than a strict adherence to the engagements they have made with each other.*".

kirjoitusasussaan ensimmäisen kerran vuonna 1672 ilmestyneessä Samuel Pufendorfin luonnonoikeusfilosofian teoksessa⁶⁵. Klassisen luonnonoikeusfilosofian keskeisinä ajatuksina on yksilön aseman korostaminen, minkä yksi ilmenemismuoto on yksilön valta muodostaa oikeutta sen sisällöstä ja muodosta riippumatta⁶⁶. Tällainen individualismi muodostui olennaiseksi osaksi tuon aikaista liberalistista yhteiskuntakehitystä ja sen seurauksena syntyivät lopulta myös nykyään käytössä olevat sopimusoikeuden lähtökohdat⁶⁷.

Sopimusten sitovuutta ilmaiseva *pacta sunt servanda* -periaate on sopimusoikeuden perusta. Sen luomaan oikeusvarmuuteen luottaen osapuolet voivat yhteisellä päätöksellään sitoa itsensä keskinäisiin oikeustoimiin, joiden täytäntöönpano varmistetaan viimekädessä tuomioistuinlaitoksen ja ulosottoviranomaisten pakkokeinojen avulla⁶⁸. Sitovuuden perustana on oikeustoimen osapuolten yksilöllinen tahto, joka käy ilmi heidän toisilleen julkituoduissa tahdonilmaisuuksissa, ja jotka puolestaan perustuvat vapaaseen tahdonmuodostukseen⁶⁹.

3.2 Yksityisautonomia ja sopimusvapauden kehityskaari

Sopimuksen sitovuuden vastinperiaate on sopimusvapaus, johon puolestaan liittyy läheisesti yksityisautonomian käsite. Yksityisautonomialla tarkoitetaan yksilön vapauspiiriä, jonka sisällä hän voi omilla päätöksillään ja omalla vastuullaan tehdä valintoja, joiden tarkoituksena on hänen omien tavoitteidensa ajaminen erityisesti taloudellisen toiminnan piirissä.⁷⁰ Tämä on sopimusoikeuden keskeinen lähtökohta ja

⁶⁵ Pufendorf 1672, s. 309.

⁶⁶ Jørgensen 1967, s. 472; Wilhelmsson 2008, s. 2.

⁶⁷ Viinikka-Monthan 1994, s. 1105; Wilhelmsson 2008, s. 2.

⁶⁸ Hemmo 2003a, s. 49; Wilhelmsson 2008, s. 2.

⁶⁹ Wilhelmsson 2008, s. 2–3. Hemmo (2003a, s. 50–51) kuvaa käsitteellisen eron osapuolten ilmaiseman ja oikeustoimeen liittyvän tahdon ja tarkoituksen välillä. Osapuolten ”tahdon” käsite perustuu vanhempaan oikeusdoktriiniin ja se kuvaa staattisia ilmiöitä, jotka tapahtuvat ennen oikeustoimen keston päättymistä. Oikeustoimen ”tarkoitus” puolestaan korostaa oikeustoimen luonteen dynaamisuutta, sekä sitä, että ”sopimuksen pääasiallinen tarkoitus on tulla toteutetuksi”.

⁷⁰ Wilhelmsson 2008, s. 2.

periaate, jonka katsotaan ilmentävän sopimusvapauden periaatetta⁷¹. Sopimusvapauden periaate painottaa yksilöiden kykyä tehdä itsenäisiä päätöksiä, joilla on myönteinen vaikutus sekä heille itselleen että koko yhteiskunnalle. Sen laajuus vaihtelee oikeusjärjestyksien ja yhteiskuntamallien välillä, eikä se ole staattinen näidenkään sisällä.⁷² Sopimusvapauden periaatetta ei ole kirjattu lainsäädäntöön. Sen luonne syntyy erilaisista oikeuslähteiden muotoiluista ja tulkinnoista. Yleisesti on katsottu, että sopimusvapaus vallitsee aina silloin, kun sille ei ole oikeudellisia rajoitteita, eikä sen toteutuminen ole estynyt muiden yksilöiden vaikutuksesta.⁷³

Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa usein käytetty ja Muukkosen vuonna 1956 kuvaama sopimusvapauden eri elementtien jako perustuu muunnokseen Fischerin esittämästä mallista ja se sisältää kuusi erilaista sopimukseen liittyvää vapautta⁷⁴. Ensinnäkin, osapuolilla on vapaus päättää siitä, (1) solmivatko he sopimusta vai jättävätkö he sen solmimatta. Osapuolet saavat päättää (2) kenet he haluavat sopimuskuumpaneikseen ja (3) minkä tyyppisen sopimuksen he solmivat. Sopimuksen osapuolilla on laaja päätäntävalta sopimuksen (4) sisällöstä ja sisällön (5) kirjausmuodoista. Viimeisenä, ja luonteeltaan hieman muista vapauksien elementeistä poikkeavana, osapuolilla on vapaus päättää (6) sopimuksen purkamisesta ennen aikaisesti, mikäli sopimukseen liittyvät olosuhteet tarjoavat purkuperusteet.⁷⁵

Yksityisautonomiaan pohjautuvien ja sopimusvapauden piirissä tehtävien oikeustoimien vapauksia rajoitetaan niitä painavimmaksi tulkittujen oikeusperiaatteiden perusteella. Taustalla on katsottu vaikuttavan velvoiteoikeuden piirissä tapahtuva murros, jonka seurauksena käsitys yksilöstä rationaalisenä sopimuksentekijänä on väistymässä ja tilalle

⁷¹ Aarnio 1987, s. 400.

⁷² Hemmo 2003a, s. 69–71.

⁷³ Viinikka-Monthan 1994, s. 1103.

⁷⁴ Viinikka-Monthan 1994, s. 1102.

⁷⁵ Hemmo 2003a, s. 75–76; Muukkonen 1956, s. 607–608. Fischer (1952, s. 31 ja 34) jakaa sopimusvapauden liittyvät elementit viiteen erilaiseen alakäsitteeseen. Muukkonen täsmentää tätä mallia jakamalla siinä esitetyn sisältövapauden elementin kahteen eri osaan: suppeampimuotoiseen sisältövapauteen sekä tyyppivapauteen. Tuloksena on näin aikaisemman viiden sijasta kuusi sopimusvapauden alakäsitettä sisältävä malli.

on tullut sopimuksen osapuolten tosiasiallisen aseman tarkastelu⁷⁶. Tämän seurauksena ne argumentit, joilla on aikaisemmin perusteltu yksilön valinnanvapautta sopimukseen liittyen, ovat heikentyneet 1900-luvulta alkaen. Esimerkkejä tällaisista heikentyneistä argumenteista ovat ihmisten rationaaliseen toimintaan liittyneiden aikaisempien oletuksien puutteellisuus, taloudellisen vaihdannan standardisointi sekä suuryritysten voima-aseman kasvaminen vaihdannan alalla.⁷⁷ Aurejärvi toteaa 1980 julkaistussa kirjoituksessaan seuraavasti: *"nykyajan sopimusoikeuden historia on sopimusvapauden kaventumisen ja julkisvallan lisääntyneen ohjailun historiaa."*⁷⁸. Lainsäädännön tasolla tämä muutos on näkynyt yksilön joko ryhmäkohtaisten tai hänen omien yksilöllisten erityistarpeiden huomioimisena indispositiivisen lainsäädännön muodossa, ja tämän seurauksena tapahtuneina sopimusvapauden kaventamisena⁷⁹.

Viinikka-Monthan jakaa sopimusvapauden kehityksen kolmeen vaiheeseen. Niistä ensimmäinen on sopimusoikeuden perusmalli, jossa vaihdantaan liittyvä sopimusvapaus on laaja. Toisessa vaiheessa julkinen valta alkaa ohjaamaan sopimussuhteita torjuakseen väärinkäytöksiä ja sujuvoittaakseen vaihdantaa. Kolmannessa ja viimeisessä vaiheessa sopimusten sisällön merkitys sopimuksen osapuolten välisen vaihdannan määräämisvälineenä vähenee edelleen ja julkisen vallan ohjaus kohdistuu vaihdannan sopimukseen, mutta myös muihin tekijöihin. Suomessa 1900-luvulla tapahtunut elinkeinoelämän keskittyminen oli johtanut tilanteeseen, jossa tosiasiallinen sopimusvapaus kaventui sopimussuhteessa heikommassa asemassa olevan osapuolen haitaksi. Tämä on lisännyt sopimustyyppikohtaista sääntelyä ja indispositiivisen lainsäädännön määrää.⁸⁰

⁷⁶ Hemmo 2003a, s. 71.

⁷⁷ Atiyah 1979, s. 726—742.

⁷⁸ Aurejärvi 1980, s. 242.

⁷⁹ Hemmo 2003a, s. 71—72. Sääntelyssä ryhmäkohtainen huomioiminen voi tapahtua esimerkiksi kuluttaja-yritys, vuokralainen-vuokranantaja tai työntekijä-työnantaja tarkastelussa, jolloin heikommaksi katsotun osapuolen hyväksi säädetään tämän asemaa suojaavia säädöksiä. Yksilöllinen huomioiminen puolestaan sisältää sellaisten henkilöön liittyvien ominaisuuksien huomioimista (tiedot, kyvyt, taloudellinen asema ja muut erityispiirteet), joilla voi olla vaikutusta tämän heikentyneeseen tasaverisuuteen sopimussuhteessa, ja minkä vuoksi tämä osapuoli tarvitsee lainsäädännön tarjoamaa erityistä sopimusoikeudellista suojaa.

⁸⁰ Tala 1980, s. 210—211 ja 218.

Indispositiivinen sääntely on merkittävä kavennus yleiseen sopimusvapauden periaatteeseen. Sen kautta pyritään tasapainottamaan osapuolten sopimusasemaa hyväksyttävälle tasolle, tehostamaan heikomman osapuolen suojaa ja tarjoamaan osapuolille oikeustoimeen liittyvää vähimmäissuojaa. Sen tarkoituksena on myös julkisen sääntelyn keinoin estää tehokkuuspuutteita, joita esiintyy sopimusten laatimisen yhteydessä sekä korjata sopimukseen liittyviä markkinahäiriöitä⁸¹. Indispositiivisen säädöksen vastainen sopimuskirjaus jätetään oikeustoimessa huomiotta ja sen tilalle astuvat säädöksen määrittelemät ehdot⁸². Tämä sääntö ei kuitenkaan ole ehdoton. Esimerkiksi kuluttajansuojalainsäädännössä indispositiivisen säännöksen vastainen sopimusehto tulee sovelletuksi, mikäli tällainen ehto on kuitenkin sopimuksen heikomman osapuolen eli tässä tapauksessa kuluttajan hyödyksi. Indispositiivinen lainsäädäntö onkin ominaista erityisesti sopimusoikeuden aloilla, joissa sopimuksen toisena osapuolena on kuluttajan asemassa oleva yksilö, tai mikäli toinen osapuoli on jostain muusta syystä vastapuoltaan heikommassa asemassa. Elinkeinoelämässä ja liikesopimusten muodossa tapahtuva sopimustoiminta on puolestaan vahvan sopimusvapauden piirissä ja indispositiivinen sääntely on siinä harvinaisempaa.⁸³

Se miten indispositiivinen säännös ja sen laajuus ilmenevät lainsäädännössä, voi tapahtua useilla erilaisilla lainsäädäntötekniikoilla. Tulkinta tahdonvaltaisen ja indispositiivisen lainsäädännön välillä ei ole aina ilmiselvää. Lakiteksti voi sisältää suoria tai epäsuoria kieltoja. Se voi myös asettaa muotovaatimuksia tai toiminnan rajoja, joiden sisällä osapuolet saavat toimia vapaasti. Kiellot, vaatimukset ja rajat ilmaistaan lakiin kirjattuina sanamuotoina, joilla edellä mainitut asiat määrätään tai niiden vastaisen toiminnan lopputuloksena syntynyt oikeustila määrätään esimerkiksi tehottomaksi tai mitättömäksi.⁸⁴

⁸¹ Rudanko ja muut 2002, s. 203.

⁸² Hemmo & Hoppu 2022, luku 3. Sopimusoikeuden normistot ja sopimusriskit – Sopimukseen sovellettavien normien soveltamisjärjestys.

⁸³ Hemmo 2003a, s. 72; Hemmo 2008, s. 62–63.

⁸⁴ Viinikka-Monthan 1994, s. 1110.

3.3 Heikomman osapuolen suoja liike-elämässä

Elinkeinoelämän piirissä vallitsevaa laajaa liikesopimukseen liittyvää sopimusvapautta perustellaan yleisesti sillä, että liike-elämässä toimivien osapuolten tulisi tietää millaisiin sopimuksiin he ovat ryhtymässä. Heillä odotetaan olevan käytössään myös tarvittava määrä oikeudellista neuvonantaja-apua, mikäli sopimuksen sisältö ja sen vaikutukset eivät ole riittävästi tiedossa. Vuonna 1929 säädetty oikeustoimilaki ja sen 3 luku piti jo alkuperäisessä muodossaan sisällään joukon pakottavia säännöksiä, joiden tarkoitus on antaa oikeudellista turvaa tilanteissa, joissa liikesopimuksen toinen osapuoli katsoo tulleensa kohdelluksi tavalla, joka ei ole oikeudenmukainen tai tavalla, johon on sisältynyt lainvastaista toimintaa⁸⁵.

Oikeustoimilaki sisälsi jo alkuperäisessä muodossaan ja ennen vuotta 1983 pakottavia säännöksiä tilanteisiin, joissa sopimus oli syntynyt tavalla, jota ei voida pitää yleisesti hyväksyttävänä ja minkä seurauksena tehty oikeustoimi on pätemätön⁸⁶. Se tarjosi voimaantulonsa jälkeen - ja tarjoaa yhä nykyäänkin - oikeussuojaa sellaiselle sopimuksen osapuolelle, joka on esimerkiksi heikomman asemansa tai muun laissa mainitun syyn vaikutuksesta solminut itselleen epäedullisen sopimuksen. Tällöin sopimus voidaan kantajan vaatimuksesta ja tuomioistuimen päätöksellä määrätä kokonaisuudessaan pätemättömäksi.

Sopimuksen kokonaisvaltainen pätemättömyys ei kuitenkaan aina ole kantajan tahto, sillä sopimuksen muiden osien pysyminen voimassa voi yhä olla tämän osapuolen intressissä. Niinpä oikeustoimilakiin tarvittiin uusi säännös, joka olisi soveltamisalaltaan ja harkintavallaltaan paljon aikaisempaa kokonaisvaltaisempi, mutta jonka nojalla voitaisiin muuttaa vain sopimuksen ongelmalliseksi väitettyä yksityiskohtaa. Koko muu sopimus jäisi tällöin yhä voimaan.

⁸⁵ OikTL, 3. luku. Alkuperäinen säädös.

⁸⁶ OikTL, 3. luku.

1900-luvun alkupuolella Suomen lainsäädäntöön sisältyi jo säännöksiä, jotka määräisivät kohtuuttoman tai hyvän liiketavan vastaisen sopimusehdon jättämisestä huomiotta. Vuonna 1933 säädetyn vakuutuslainsäädännön 24.3 § ja vuonna 1947 säädetyn velkakirjalain 8 § pitivät kummatkin sisällään indispositiiviset säännökset kohtuuttomien sopimusehtojen varalle⁸⁷. Vuonna 1961 säädetyn tekijänoikeuslain 29 § määräsi hyvän tavan vastaisesta tai muutoin kohtuuttoman sopimuksen sovittelusta tai huomiotta jättämisestä⁸⁸. Yhä useampia vastaavantyyppisiä säännöksiä alettiin sisällyttää erilaisia sopimustyyppisiä käsitteleviin erityislainsäädäntöihin. Tämä synnytti oikeustieteen piirissä keskustelua ja yleisesti vahvistuvaa mielipidettä siitä, että nämä tiettyjen sopimustyyppien sopimusehtojen kohtuullisuutta käsittelevät säännökset tulisi tulkita yleisen oikeusperiaatteen ilmaisuina. Tästä seuraisi se, että samanlaista tulkintaa tulisi soveltaa yhtä lailla myös niissä sopimustyypeissä, joita koskevissa erityislainsäädännöissä tällaista kohtuuttomuudesta määräävää säännöstä ei ollut. Vuonna 1983 voimaan tulleen oikeustoimilain 36 §:n eli yleisen sovittelusäännöksen voimaantulo päätti tämän oikeusperiaatteellisen keskustelun.⁸⁹

Oikeustoimilain yleisen sovittelusäännöksen voimaantulo selvensi merkittävästi suomalaisen velvoiteoikeuden sisältämän liikesopimuksen sitovuuteen, heikomman osapuolen suojaan ja sopimusten kohtuullisuuteen liittyneet periaatteet ja oikeusnormit⁹⁰. Se loi uuden ja laajasti sovellettavan lainsäädännön, jonka nojalla voidaan sovittaa suurta joukkoa sopimustyyppisiä ja sopimustilanteita. Täysin uutena piirteenä suomalaiseen oikeuteen, yleinen sovittelusäännös toi mukanaan mahdollisuuden sovittaa vastiketta tai hintaa, mikä ei tätä lakimuutosta edeltäneen yleisen käsityksen mukaan ollut mahdollista⁹¹. Samalla 36 §:n uusi säännös loi sopimuksen sitovuuden periaatteeseen uudenlaisen harmaan alueen, jonka

⁸⁷ Vakuutuslainsäädännön (132/1933, alkuperäinen säädös), 24.3 §; Vakuutuslainsäädännön (543/1994, ajantasainen säädös), 81 §; Velkakirjalaki (622/1947, alkuperäinen säädös), 8 §; Wilhelmsson 2008, s. 107.

⁸⁸ Tekijänoikeuslaki (404/1961, alkuperäinen säädös), 29 §.

⁸⁹ Wilhelmsson 2008, s. 107.

⁹⁰ HE 247/1981 vp s. 1. Oikeustilan tarkentumista kuvaava termi ”selventää” mainitaan hallituksen esityksen ensimmäisellä sivulla.

⁹¹ Wilhelmsson 1985, s. 77.

seurauksena markkinatalouteen liittyvien kilpailutalouden periaatteiden, riskin ottamisen ja tehokkaan hinnanmuodostuksen rooleja liiketoiminnan osana tasapäistettiin⁹².

Seuraavassa luvussa 3.4 kuvataan lyhyesti oikeustoimilain 36 §:n yleisen sovittelusäännöksen syntyhistoriaa ja sen oikeuspoliittisia tavoitteita. Säännöksen taustalla olevien tekijöiden tunteminen on tärkeää, sillä niillä on suuri merkitys lain oikeuspoliittisen tarkoituksen ymmärtämiseksi ja sen käytännön tulkintaa ohjaavana tekijänä. Sopimusoikeus on vahvasti periaateohjautuvaa oikeuden alaa⁹³. Tässä tutkimuksessa esiteltävät periaatteet, niiden kehityssuunnat ja lainsäädännön taustalla olevat oikeuspoliittiset tavoitteet ovat merkittävä osa yleisen sovittelusäännöksen tulkintaa tilanteissa, joissa tulkitaan sellaista sopimusoikeudellista tilannetta, josta ei ole olemassa lainvoimaista ennakkopäätöstä tai johon soveltuvaa tulkintaohjetta ei löydy säännöksen esitöistä.

3.4 Oikeustoimilain yleinen sovittelusäännös

3.4.1 Oikeustoimilain 36 §:n sanamuoto ja sisältö

Oikeustoimilain 36 § eli yleinen sovittelusäännös sisältää velvoiteoikeuden piirissä sovellettavan indispositiivisen säännöksen sopimusehtojen kohtuullisuuden arvioimisesta, siihen liittyvästä sovittelusta eli tuomioistuimen suorittamasta sopimusehdon kohtuullistamisesta, sekä sopimusehdon kohtuuttomaksi toteamisen seurauksista.

⁹² Halila 1987, s. 599—602. Tässä kirjoituksessa kuvataan varsinaisesti rakennusurakan urakkahinnan tarkastamista yleiseen sovittelusäännökseen nojaten. Kirjoitus käsittelee tämän aiheen lisäksi myös tuolloin varsin tuoreen oikeustoimilain 36 §:n vaikutusta sopimusten sitovuuden periaatteeseen, sopimusvapauteen, kilpailuvapauteen sekä erilaisiin muihin markkinataloudelle tyypillisiin taloudellisen toiminnan piirteisiin.

⁹³ Saarnilehto ja muut 2012, s. 144.

Oikeustoimilain 36 §:n sisältö on seuraava:

”Jos oikeustoimen ehto on kohtuuton tai sen soveltaminen johtaisi kohtuuttomuuteen, ehtoa voidaan joko sovittaa tai jättää se huomioon ottamatta. Kohtuuttomuutta arvosteltaessa on otettava huomioon oikeustoimen koko sisältö, osapuolten asema, oikeustointa tehtäessä ja sen jälkeen vallinneet olosuhteet sekä muut seikat.

Jos 1 momentissa tarkoitettu ehto on sellainen, että sopimuksen jääminen voimaan muilta osin muuttumattomana ei ole ehdon sovittelun vuoksi kohtuullista, sopimusta voidaan sovittaa muiltakin osin tai se voidaan määrätä raukeamaan.

Oikeustoimen ehtona pidetään myös vastikkeen määrää koskevaa sitoumusta.

Kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisen kulutushyödykettä koskevan sopimuksen sovitteluun sovelletaan, mitä kuluttajansuojalaissa (38/78) säädetään. (16.12.1994/1260)”⁹⁴

Säännöksen kirjoitusasusta käy selväksi, että tuomioistuimen harkinta sopimusehdon sovittelussa on kokonaisuutena, ja että se perustuu kaikkiin asiaan liittyviin seikkoihin. Säännös on joustava oikeusnormi, jossa sovittelun edellytykset ovat ilmaistu sanamuodoilla, jotka antavat tuomioistuimelle tai muulle säännöstä tulkitsevalle taholle erittäin suuren harkintavallan⁹⁵. Yleinen sovittelusäännös voi kohdistua jo toteutuneeseen sovittelun edellytysten täyttymiseen tai mahdollisiin, mutta vielä toteutumattomiin oikeudellisiin olosuhteisiin. Sovittelu ei kuitenkaan ole mahdollista sen perusteella, että kantajan mielestä sopimuksen sisältö voisi olla kohtuullisempi kuin mitä se sillä hetkellä on⁹⁶. Tuomioistuimella on laaja harkintavalta sen suhteen, millä

⁹⁴ OikTL, 36 §.

⁹⁵ Aho 1982, s. 536—538. Säännöksen joustavan sanamuodon vuoksi Suomessa lakimuutoksen aikana esitetyt mielipiteet uuden yleisen sovittelusäännöksen tulevasta vaikutuksista oikeuskäytäntöön vaihtelivat suuresti. Hovin (s. 117—124) vuonna 1980 esittämässä kannanotossa Norjan vastaavaa sovittelusäännösehdotusta kohtaan hän toteaa, että uusi säännös ”voi merkitä kaikkea ja ei mitään”. Tällä viitattiin siihen, että Norjaan säädetyin joustavan sanamuotonsa vuoksi tuomioistuimen kohtuullistamiskäyttämistä oli vaikea tehdä varmoja ennusteita. Hovin erityinen kritiikki kohdistui norjalaisessa kohtuullistamisesta koskevassa lainsäädännössä käytettäväksi esitettyyn termiin ”urimelig” eli ”kohtuuton”. Tämä sama suomenkielinen termi on käytössä myös oikeustoimilain 36 §:n sanamuodoissa.

⁹⁶ Aho 1982, s. 535; Halila 1987, s. 603.

sopimusteknisellä tavalla sopimuksen muuttaminen riittävän sopimussuoritteiden välisen kohtuullisuuden saavuttamiseksi lopulta tapahtuu. Mikäli sopimuksen riittävän kohtuullisuuden löytäminen ei ole mahdollista, voidaan koko sopimus määrätä rauenneeksi. Sopimuksen raukeamisen täsmällisemmät oikeudelliset seuraukset säännös jättää silti täsmentämättä.

3.4.2 Oikeustoimilain 36 §:n oikeuspoliittiset tavoitteet

Ennen vuotta 1983 ja oikeustoimilain 36 §:n voimaantuloa oikeustoimen kohtuullisuutta tarkasteltiin yksittäisiin sopimustyyppikohtaisiin lakeihin sisältyneiden säännösten perusteella. Eräs usein siteerattu korkeimman oikeuden ennakkopäätös KKO 1974-II-16 tuolta ajalta liittyy pika-arpalipukkeen lunastamiseen arpajaisten ehtojen asettaman määräajan jälkeen⁹⁷. Tämä vuonna 1974 annettu ja kantajansa hyväksi ratkaistu ennakkopäätös on yksi esimerkki vielä tuolloin vallinneesta lainsäädännön tilasta, jossa sopimusehtojen kohtuuttomuudesta säädettiin sopimus- tai oikeustoimityypikohtaisten erityislakien sisällä. Oikeustoimilain muutoksen voimaantulo vuoden 1983 alusta muutti tämän.

Nykyisen oikeustoimilain 36 §:n säätämisen tavoitteena oli 1980-luvun alussa selventää suhtautumista kohtuuttomiin sopimuksiin ja ennaltaehkäistä kohtuuttomiksi tulkittavien ehtojen käyttöä⁹⁸. Niin Suomessa kuin muissakin Pohjoismaissa katsottiin yleisesti, että sopimuksen pätemättömyyden yleislausekkeen roolin saanut kunnianvastaisen ja

⁹⁷ KKO 1974-II-16. Tässä tapauksessa oli kyse pika-arpajaisissa myydystä arpalipukkeesta, joka oli voittanut päävoittona olleen henkilöauton. Kyseisten arpajaisten ehdot sisälsivät maininnan siitä, että voitot tuli periä arpa esittämällä määräaikaan mennessä. Päävoiton voittaneen arvan ostanut henkilö oli kadottanut arvan, mutta oli ilmoittanut tästä arpajaisten järjestäjälle ennen määräajan umpeutumista ja vaatinut päävoittona ollutta autoa itselleen. Arpajaisten järjestäjä puolestaan katsoi arpajaisehtojensa mukaisesti määräaikaan mennessä perimättä jääneen auton tulleen lahjoitetuksi järjestäjälle. Arvan ostaja nosti kanteen arpajaisten järjestäjää vastaan, löysi kadonneen arpalipun oikeudenkäynnin kuluessa ja esitti sen oikeudelle. Korkein oikeus katsoi ratkaisussaan, että arpajaisehtoihin sisältynyt ja voittojen perimisen määräaikaan liittynyt sopimusehto oli kohtuuton suhteessa velkakirjalain kohtuuttomuutta koskevaan 8 §:n säännöksiin. Auto velvoitettiin luovuttamaan voittoarvan ostajalla.

⁹⁸ Saarnilehto ja muut 2012, s. 464.

arvottoman menettelyn kieltä ei enää riittänyt oikeudellisena työkaluna, sillä kyseisen säännöksen soveltaminen vaikuttaa koko sopimuksen voimassaoloon, ei vain ongelmalliseksi väitettyyn sopimusehtoon⁹⁹. Lisäksi taloudellisen toiminnan keskittyminen tietyillä aloilla oli johtanut tasapainottamaan tilaan, jossa keskusliikkeet ja suuryritykset olivat saaneet hallitsevan roolin suhteessa sopimuskumppaneihinsa. Tämän seurauksena katsottiin syntyvän yksipuolisia sopimuksia. Kehitys oli erityisesti näkyvää öljyalalla ja franchising-liiketoiminnassa, jossa sopimusten ankaruus niiden heikompia tai alisteisia osapuolia kohtaan oli jo yleisesti katsottu ylittäneen markkinatalousyhteiskunnan lähtökohdista muodostuvan hyväksyttävän tason.¹⁰⁰

Vastaavan tyyppisiä, sopimuksen kohtuullistamisen mahdollistavia säädöksiä oli saatettu voimaan Ruotsissa vuonna 1976 ja Tanskassa vuonna 1975. Norjassa asian valmistelu oli tuolloin vielä kesken ja tuon valmistelutyön suuntaviivat seurasivat pitkälti Ruotsin ja Tanskan lainsäädäntöä. Suomessa lainvalmistelun esitysluonnokseen saatiin lausunnot kaikkiaan 36 viranomaiselta ja järjestöltä. Suhtautuminen ehdotettuun lakimuutokseen oli pääsääntöisesti myönteinen, mutta sääntelyn yksityiskohtiin liittyvissä kysymyksissä lausunnonantajien mielipiteet jakautuivat.¹⁰¹

Useissa lainvalmistelun aikana saaduissa asiantuntijalausunnoissa todettiin, että ehdotetun lakimuutoksen yleinen muoto jättää säännöksen tavoitteleman oikeusturvan melko epämääräiseksi, sillä usein vain yksityiskohtainen ja indispositiivinen lainsäädäntö antaa tehokkaan lainsuojan¹⁰². Ehdotettu lakimuutos oli kylläkin pakottava, mutta yksityiskohtainen se ei ollut. Ehdotetun uuden säännöksen yleisluonteisuudesta ja sen sanamuodon laajasta soveltamisalasta kertoo myös se, että samalla kun 36 §:n uusi sisältö asetettiin voimaan, poistettiin kahdeksasta erityislaista niiden omat

⁹⁹ Nystén-Haarala 2014, s. 1036.

¹⁰⁰ Aurejärvi 1979, s. 728; Aurejärvi 1980, s. 242–243.

¹⁰¹ HE 247/1981 vp s. 6–9.

¹⁰² Ahola 1982, s. 2; Aurejärvi 1982, s. 4.

kohtuullistamissäännökset ja niiden tilalla astuivat voimaan viittaukset oikeustoimilain uuteen 36 §:än¹⁰³.

Lain valmistelun yhteydessä kiinnitettiin huomiota myös kohtuuttomuuden käsitteen määrittämiseen. Oikeustoimilain 36 §:n lakimuutosehdotuksessa kohtuuttomuus liitetään haitalliseen seuraamukseen toiselle osapuolelle. Saman muutoksen suotuisaa vaikutusta toiselle osapuolelle ei huomioida arvioinnissa. Tästä syystä lausuntokierroksen aikana ehdotettiin muutosta tulevan lain sanamuotoon siten, että kohtuuttomuuden toteaminen vaatisi vastaavasti toiselle osapuolelle tapahtuvaa suotuisaa seuraamusta. Tällaista sanamuotoa lopulliseen säännökseen ei kuitenkaan sisällytetty. Perusteena oli se, että sopimussuhteissa ehto voi todellakin usein antaa toiselle osapuolelle kohtuutonta etua, mutta näin ei aina ole. Etu voi tulla myös ulkopuolisen tahon hyväksi tai minkäänlainen etu voi jäädä kokonaan syntymättä.

Oikeusministeriö totesi omassa lausunnossaan, että toiselle osapuolelle haitallisen ja toiselle osapuolelle suotuisan seuraamuksen edellyttäminen kohtuuttomuuden toteamiseksi johtaisi lopputulokseen, jota ei toivota.¹⁰⁴ Tällöin kohtuuttomasta sopimusehdosta haitallista seuraamusta saava osapuoli pystyisi hakea oikeusturvaa vain, mikäli toinen osapuoli vastaavasti saisi suotuisaa seuraamusta. Tällainen oikeusturvan puute ei ollut lainsäätäjän tarkoitus.

Lainvalmistelun yhteydessä esitettiin myös, että lain tarkoittama kohtuuttomuus tulisi rajata siten, että siihen johtaneet syyt olivat olleet osapuolten tiedossa tai heistä riippuvaisia. Toisin ilmaistuna, kohtuuttomuuden toteaminen edellyttäisi sitä, että sen syntyminen on ollut osapuolista riippuvainen tapahtumasarja. Tällainen ehdotettu määritelmä rajaisi kohtuuttomuusharkinnan ulkopuolelle olosuhteiden muutoksesta aiheutuvat kohtuuttomuudet, mikä ei myöskään ollut lainsäätäjän tarkoitus. Näin ollen

¹⁰³ HE 247/1981 vp s. 24—28.

¹⁰⁴ Arjanne 1982, s. 1—2; Oikeusministeriö 1982, s. 1.

myöskään tätä ehdotusta ei huomioitu lainsäädännön lopullisessa sanamuodossa.¹⁰⁵ Molemmat edellä kuvatut, mutta lainsäädäntövaikutuksetta jääneet lausunnot tuovat merkittävät perustelunsa oikeustoimilain 36 §:n tulkintaan sekä etenkin siihen, että lainsäätäjän tarkoitus on ollut nimenomaisesti pitää säännös laajasti sovellettavana ja ilman ylimääräistä yksityiskohtaisuutta.

Eduskunnan perustuslakivaliokunnan lausunto kiinnitti huomiota ehdotetun lainsäädännön taannehtivaan vaikutukseen ja totesi, että vallitsevan oikeusperiaatteen mukaan uusi laki on säädettävä siten, että se ei voimaantullessaan saa muuttaa eikä järkyttää aikaisemmin voimassa olleen lain perusteella tehtyjä oikeussuhteita. Perustuslakivaliokunnan mukaan hallituksen esityksestä oli tulkittavissa, että jo tehtyihin oikeustoimiin sovellettaisiin vain vähäisenä pidettäviä tuomioistuimen päätöksiä ja niiden kautta yleisiä oikeusperiaatteita. Osapuolten välillä ennen lakimuutoksen voimaantuloa tehtyjen suoritusten palautus ei hallituksen esityksen perusteella ollut uuden lainsäädännön taannehtivan soveltamisen mahdollinen seuraus. Tämä tulkinta teki mahdolliseksi säätää lakimuutos tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä.¹⁰⁶ Suuri valiokunta puolsi lakiehdotuksen hyväksymistä lakivaliokunnan ehdottamin muutoksin 2.11.1982¹⁰⁷. Lakimuutos hyväksyttiin eduskunnan istunnossa 12.11.1982, presidentti Mauno Koivisto allekirjoitti lain 17.12.1982 ja se astui taannehtivana voimaan 1.1.1983¹⁰⁸.

¹⁰⁵ Arjanne 1982, s. 1—2; Oikeusministeriö 1982, s. 1.

¹⁰⁶ PeVL 3/1982 vp s. 2—4.

¹⁰⁷ SuVM 136/1982 vp s. 1.

¹⁰⁸ OikTL, Muutossäädösten voimaantulo ja soveltaminen; Säädos 17.12.1982/956.

3.5 Kohtuullistamisen oikeusvaikutukset

3.5.1 Sopimuksen ehto saa uuden kohtuullistetun sisällön

Oikeustoimilain 36 §:n perusteella sinänsä pätevä, mutta kohtuuttomaksi katsottu sopimusehto voidaan kohtuullistaa siten, että sopimus on kokonaistarkastelussa jälleen kyseisen säännöksen epäsuoraan määrittämässä tasapainossa¹⁰⁹.¹¹⁰ Sopimusehto voidaan myös 36 §:n ensimmäisen momentin perusteella jättää kokonaan huomiotta. Mikäli sopimuksen kohtuullisuutta ei voida palauttaa sen yhtä tai useampaa ehtoa muuttamalla, voidaan sopimus määrätä kokonaisuudessaan raukeamaan.¹¹¹ Säännökseen ei ole kirjattu tarkempia määrytyksiä siitä, mitä sopimusehdon ”kokonaan huomiotta jättäminen” tai sopimuksen ”raukeaminen” tarkoittaa käytännön oikeusvaikutusten kannalta.

Mikäli tuomioistuin toteaa sopimusehdon kohtuuttomaksi, voi se muuttaa ehdon sisältöä oman harkintansa mukaan esimerkiksi perustuen muunnelmaan alkuperäisestä ehdosta. Se voi myös asettaa kohtuuttomaksi todetun ehdon tilalle sellaisen ehdon, joka olisi sopimussuhteessa muutoin voimassa. Vaihtoehtona on myös korvata kohtuuttomaksi todettu ja tämän seurauksena sivuutettu sopimusehto tahdonvaltaisen lainsäädännön määrytyksin, mikäli tällainen on mahdollista suhteessa sopimuksen kokonaisuuteen. Mikäli mikään edellä kuvatuista vaihtoehtoista ei ole tuomioistuimelle mahdollinen, jää sopimukseen sivuutetun ehdon jälkeensä jättämä aukko, joka voi kyseenalaistaa koko sopimuksen tarkoituksenmukaisuuden. Jos sopimusehtoihin syntynyt aukko koskee ns. oikeustoimen tilapäistä ainesosaa, eikä sille ole olemassa vastaavaa soveltuvaa tahdonvaltaista sääntelyä, ei sivuutetun ehdon tilalle tule

¹⁰⁹ Oikeustoimilain 36 §:n soveltamisen edellytys on se, että kyseinen sopimus on pätevä, eli siihen ei liity mitään pätemättömyysperusteita. Pätemättömyysperuste vaikuttaa koko sopimuksen voimassaoloon, kun taas puolestaan kohtuullistamisperusteella pyritään lähtökohtaisesti yhden tai useampaan sopimusehdon muuttamiseen itse sopimuksen pysyessä voimassa. Pätemätön sopimus ei ole voimassa ollakseen kohtuullistettavissa.

¹¹⁰ Oikeustoimilain 36 § määrittelee ainoastaan sen, mitä on pidettävä kohtuuttomana sopimusehtona tai sopimuksena. Mikäli ehto ei ole kohtuuton, on se tällöin kohtuullinen. Mikäli koko sopimus ei ole kohtuuton, on se tällöin kohtuullinen.

¹¹¹ Hemmo 2003b, s. 93; OikTL, 36.2 §.

korvaavaa sopimusnormia. Esimerkkinä tällaisen tyyppisestä ehdosta on mainittu kilpailukieltoehto¹¹². Mikäli sivuutettu ehto ja sopimukseen jäänyt aukko on sopimuksen jatkumisen sekä voimassaolon kannalta olennainen ainesosa ja jota ilman sopimussuhdetta ei voi jatkaa, on tuomioistuimella laaja harkintavalta myös tällaisten tilanteiden suhteen. Sopimuksen olennaisia ainesosia ovat esimerkiksi toimitusaika sekä kauppahinta.¹¹³

Kohtuullistamisen oikeusvaikutuksia arvioitaessa on myös pohdittava sitä, mihin tasapainopisteeseen saakka sopimusehdon kohtuuttomuutta tulisi tasapainottaa. Kohtuullistamisen tavoite voi olla joko osapuolten sopimussuoritteiden alkuperäisen tasapainon palauttaminen tai se voi olla osapuolten saattaminen tilanteeseen, jossa sopimustasapainon kohtuullistamista edellyttävää rajaa ei ole vielä ylitetty. Yleinen tulkinta tähän liittyen perustuu lain esitöiden kirjaukseen ”riittävästä” tasapainosta, mikä yhdessä vähimmän puuttumisen periaatteen kanssa puoltaa jälkimmäistä kohtuullistamisen tavoitetasoa.¹¹⁴ Kohtuullistamisen ei siis tarvitse palauttaa alkuperäistä sopimussuoritteiden tasapainoa, vaan tuomioistuimen päättämä määrä siirtymistä tätä alkuperäistä tasapainotilaa kohti on riittävää.

¹¹² KKO 1984-II-83. Tässä tapauksessa oli kyse yrityksen osakekannan luovutussopimuksen sisältämästä kilpailukieltoehdosta, jonka yrityksen kaksi entistä omistajaa hyväksyivät osana omistuksen siirron järjestelyä. Tähän vuonna 1975 laadittuun luovutussopimukseen sisältyi myös ehto siitä, että molemmat entisen omistajat saivat jäädä yhtiön palvelukseen. Verrattain lyhyen ajan kuluttua luovutussopimuksen tekemisestä, heidän työsopimuksensa irtisanottiin. Irtisanomiset todettiin laittomiksi omista erillisissä oikeudenkäynneissä. Entiset omistajat olivat aloittaneet kilpailevan liiketoiminnan harjoittamisen, minkä seurauksena luovutussopimuksen toinen osapuoli vaati tämän toiminnan kieltämistä. Korkein oikeus katsoi, että entisten omistajien luovutussopimuksen perusteella saamat uudet työsuhteet olivat merkittävä osa yrityksen omistajuuden siirtoa. Koska irtisanomiset olivat todettu laittomiksi ja näin ollen luovutussopimuksen kokonaisuutta oli katsottu rikotun uuden omistajan toimilla, ei oikeustoimilain 36 §:n nojalla ollut kohtuullista pitää voimassa luovutussopimuksen kilpailukieltoehtoakaan. KKO sovelsi tässä ratkaisussaan sovittelusäännöstä taannehtivasti ja määräsi kilpailukieltoehdon jätettäväksi huomiotta.

¹¹³ Ahlfors 2016, s. 14–16; Hemmo 2003b, s. 94.

¹¹⁴ Ahlfors 2016, s. 13.

3.5.2 Koko sopimus saa uuden kohtuullistetun sisällön

Mikäli tuomioistuin katsoo sovittelun yhteydessä, että sopimuksen osapuolten suoritteiden välistä tasapainoa ei voida saavuttaa kohtuullistamalla ainoastaan yhtä sopimusehtoa, voidaan sovittelu ulottaa koskemaan myös sopimuksen muita ehtoja. Tällöin voidaan perustellusti sanoa, että koko sopimus saa uuden sisällön, joka uudessa muodossaan toteuttaa sopimuksen riittävän kohtuullisuuden vaatimusta. Sovittelua vastustavalle osapuolelle tämä vaihtoehto on ennalta-arvaamattomin ja riskialttein, sillä osapuolet eivät voi sovitteluprosessiin lähtiessään tietää varmasti, mitä sopimuksen ehtoja tuomioistuin tulee muuttamaan riittävän suoritteiden välisen kohtuullisuuden saavuttamiseksi.

Mikäli sovittelu voidaan rajata koskemaan vain sovittelua vaativan osapuolen esiin nostamaan ehtoon, rajautuvat ehdon sovittelun liiketaloudelliset vaikutukset vain kyseiseen ehdon määrittelemiin yksityiskohtiin, muun sopimuksen jäädessä ennalleen ja liiketalousvaikutuksiltaan ennustettaviksi. Jos puolestaan sovittelun aikana vaikuttaa siltä, että koko sopimus on vaarassa tulla määrätyksi raukeamaan, ovat sen vaikutukset yrityksen liiketoimintaan merkittävät, mutta silti yhä ennakoitavissa. Silloin kun tuomioistuimen suorittama sovittelu tapahtuu useita sopimusehtoja muuttamalla, on ratkaisun yhteenlaskettujen liiketaloudellisten nettovaikutusten arvioiminen haastavaa.

3.5.3 Koko sopimus raukeaa muiden kohtuullistamiskeinojen puuttuessa

Koko sopimuksen raukeamista, tätä lievempien kohtuullistamistapojen osoittautuessa toimimattomiksi, on pidettävä kohtuullistamisen poikkeuksellisena lopputuloksena ja tavoitteena tulee aina olla sopimuksen pysyminen voimassa. Mikäli sopimukseen ei löydetä riittävää tasapainoa lievempiä keinoja käyttäen, määrää tuomioistuin sopimuksen raukeamaan. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty myös näkemys, jonka

mukaan koko sopimuksen raukeaminen edellyttäisi kahden tai useamman ehdon toteamista kohtuuttomiksi^{115, 116}

Koko sopimuksen raukeaminen on oikeudellisena lopputuloksena lähimpänä sitä tilannetta, jossa sopimus julistetaan pätemättömäksi oikeustoimilain 3 luvun joidenkin oikeustoimen pätemättömyysperusteisiin liittyvien säännösten perusteella. Se muistuttaa siis lopputulokseltaan tilanne, jonka välttämällä alun perin perusteltiin 36 §:n säätämistä¹¹⁷. Niinpä koko sopimuksen raukeaminen on oikeudellisena lopputuloksena kauimmaisena siitä tarkoituksesta, jota lainsäätäjä tavoitteli yleisen sovittelusäännöksen säätämällä. Liikesopimuksen raukeamisella 36 §:n perusteella ja sopimuksen pätemättömäksi julistamisella esimerkiksi 3 luvun 31 §:n tai 33 §:n nojalla on kuitenkin toisistaan poikkeavat oikeusvaikutukset jo vaihdettujen sopimussuoritteiden palautusvelvollisuuksien osalta¹¹⁸.

3.5.4 Suoritteiden palautusvelvollisuus kohtuullistamisen seurauksena

Silloin kun sopimusehto tai koko sopimus kohtuullistetaan jälkiperäisen, eli olosuhteiden muuttumisen seurauksena syntyneen kohtuuttomuusperusteen nojalla, ei osapuolten välille katsota syntyvän taannehtivaa suoritteiden palautusvelvollisuutta¹¹⁹. Taannehtiva vaikutus tällaisessa tilanteessa olisi itsessään selkeästi kohtuuton toista osapuolta kohtaan ja niinpä suoritteisiin kohdistuva vaikutus tuleeikin voimaan vasta kohtuullistamisen ajankohtaa seuraavissa tapahtumissa. Kohtuullistaminen alkuperäisen

¹¹⁵ Ämmälä 1985, s. 914. Teoksessa esitetty näkemys perustuu kirjoittajansa tulkintaan oikeustoimilain 36 §:n ja sen toisen momentin sanamuodosta.

¹¹⁶ Ahlfors 2016, s. 20—21; HE 247/1981 vp s. 17.

¹¹⁷ Eräs argumentti yleisen sovittelusäännöksen säätämälle oli, että esimerkiksi oikeustoimilain 33 §:n kunnian vastaisen ja arvottoman menettelyn kiellon tai sen 31 §:n toisen osapuolen heikentyneen aseman hyväksikäyttökiellon oikeudellinen lopputulos on koko oikeustoimen pätemättömyys, mikä ei välttämättä ole pykälään vetoavan osapuolen varsinainen tahto. Tuon osapuolen intressissä voi olla sopimuksen pysyminen voimassa, ja vain sopimuksen yhden tai useamman ehdon muuttaminen siten, että kunnian vastaisen tai arvottoman menettelyn tuloksena tai pulan, ymmärtämättömyyden, kevytmielisyyden tai riippuvaisen aseman seurauksena syntynyt sopimuksen haitallinen yksityiskohta menettää vaikutuksensa.

¹¹⁸ Ämmälä 1985, s. 914—915.

¹¹⁹ Ämmälä 1985, s. 915.

eli sopimuksen laatimisen yhteydessä syntyneen kohtuuttomuusperusteen nojalla katsotaan sen sijaan aiheuttavan taannehtivan suoritteiden palautusvelvoitteen¹²⁰. Tuon velvoitteen määrittämiseen tuomioistuimella on laaja harkintavalta, mikä onkin perusteltua oikeasuhtaisen lopputuloksen aikaansaamiseksi.

Taannehtivasti vaikuttava suoritteiden palautus, mahdollisesti pitkän ajan kuluttua sopimuksen syntymisestä, on oikeusvaikutukseltaan ja liiketaloudellista näkökulmasta ankara seuraamus myyjäosapuolelle. Osa suoritteita voi olla ostajalle räätälöityä koneita tai laitteita, joissa ajan kulumisen on voinut vähentää niiden jälleenmyyntiarvoa huomattavasti. Suoritteet voivat myös olla luonteeltaan palvelusuoritteita, jolloin niiden palauttaminen on mahdotonta.

¹²⁰ Ämmälä 1985, s. 915.

4 Kohtuuttomien sopimusehtojen piirteitä

4.1 Tyypikohtuuttomat sopimusehdot

4.1.1 Tyypikohtuuttomista sopimusehdoista yleisesti

Liikesopimuksen ehto voi olla oikeusseuraamukseltaan niin ankaran kohtuuton, etteivät sopimuksen muut ehdot yhdessäkään pysty luomaan sopimuksen suoritteiden välille riittävää tasapainoa. Tällöin koko ehto on jo syntyessään kohtuuton, eikä heikomman osapuolen suoja ole sopimuksessa toteutunut. Tällaista tilannetta, jossa sopimusehto on kohtuuton riippumatta sopimuksen muista ehdoista tai sovittelutilanteesta, kutsutaan tyypikohtuuttomuudeksi.¹²¹ Tyypikohtuuttomuuden peruste syntyy aina jo sopimuksen laatimisen yhteydessä, minkä vuoksi ne ovat tyypiltään myös alkuperäisiä kohtuuttomuusperusteita. Tyypikohtuuttomia sopimusehtoja ei sovitella, sillä ne ovat kaikissa tilanteissa tehottomia¹²².

Oikeuskäytäntö ei ota kantaa siihen, voisiko osapuolten välillä olevaa tyypikohtuutonta sopimusehtoa viimesijaisesti kohtuullistaa vastakkaiseen suuntaa ja yhtä suuren liiketaloudellisen vaikutuksen aiheuttavalla toisella tyypikohtuuttomalla sopimusehdolla. Oikeustoimilain 36 §:n sanamuotojen perusteella tämä voisi olla mahdollista. Epäselvyyttä tyypikohtuuttomuuden tulkintaan on luonut hallituksen esitys, joka on täsmällinen tyypikohtuuttomuuden esimerkkitapausten ja niiden seuraamusten kuvaamisessa, mutta tämän jälkeen korostaa vielä tapauskohtaista kokonaisharkintaa. Oikeuskäytäntö tyypikohtuuttomien sopimusehtojen osalta on kuitenkin vakiintunut esimerkiksi ratkaisun KKO 2001:33 myötä¹²³.¹²⁴ Seuraavissa

¹²¹ HE 247/1981 vp s. 12 ja 14; Keskuskauppakamari 1982, s. 18.

¹²² Saarnilehto ja muut 2012, s. 114.

¹²³ KKO 2001:33. Tässä tapauksessa oli kyse kiinteistönvälittäjän oikeudesta jälkipalkkioon ja toimeksiantosopimuksen jälkipalkkioehdon kohtuullistamisesta. Tapaus toi ensikertaa tuomioistuimen ratkaisuun ja oikeussanastoon ”tyypikohtuuttomuuden” käsitteen. Ratkaisussaan KKO katsoi, ettei jälkipalkkioehtoa voitu pitää tyypiltään eikä muutoinkaan kohtuuttomana ja se vahvisti kiinteistövälittäjän oikeuden jälkipalkkioon.

¹²⁴ Saarnilehto ja muut 2012, s. 469—470.

kappaleissa 4.1.2—4.1.4 käsitellään sopimusten piirteitä, jotka ovat oikeuslähteiden valossa selkeästi tyyppikohtuuttomia. Koska niiden vaikutusta ei voi tasapainottaa sopimuksen muilla ehdoilla, niihin liittyvien kohtuullistamisriskien aktiivinen hallinta voidaan tehdä ainoastaan kuvatun kaltaisia sopimusehtoja välttämällä.

4.1.2 Toisen osapuolen oikeuden toteuttamista estävät ehdot

Sopimusehtoa, joka tosiasiallisesti estää sopimuksen toista osapuolta toteuttamasta oikeutensa, pidetään tyyppikohtuuttomana. Samoin on myös tilanteissa, joissa sopimusehto poissulkee toisen osapuolen korvausvastuun tämän törkeällä huolimattomuudella tai tahallisuudella aiheutettuun vahinkoon.¹²⁵ Tyyppikohtuuton sopimusehto voidaan edellä kerrotun perusteella kuvata sopimuksen yksityiskohtana, joka asettaa ehdoista kärsivälle osapuolelle velvollisuuksia, jotka toteutuessaan voisivat pois pohjan koko sopimuksen liiketaloudelliselta perusteelta ja sopimuksen tarkoitukselta.

Hallituksen 247/1981 mainitaan esimerkkejä tyyppikohtuuttomista sopimusehdoista. Tällaisia ehtoja yhdistää se, että tyyppikohtuuton ehto jättää kokonaan toisen osapuolen päätettäväksi jonkin sopimussuhteeseen kuuluvan oleellisen seikan. Esimerkiksi sopimusehto, jonka perusteella myyjä saa yksin päättää siitä, onko tavarama ollut puute oikeudellisessa merkityksessään virhe vai ei, on tyyppikohtuuton¹²⁶. Sopimusehto, joka sitoo toisen osapuolen oikeustoimeen rajoittamattoman ajan ja samalla antaa toiselle osapuolelle oikeuden vapaasti päättää oikeustoimi, on tyyppikohtuuton. Mikäli sopimusehto antaa toiselle osapuolelle yksinoikeuden päättää hinnankorotusten perusteista, on tällainen ehto myös tyyppikohtuuton.¹²⁷

¹²⁵ Saarnilehto ja muut 2012, s. 114.

¹²⁶ Tämä esimerkki mainitsee tavarakaupan, mutta se soveltuu myös palvelujen myymiseen tilanteisiin.

¹²⁷ HE 247/1981 vp s. 12 ja 14

4.1.3 indispositiivisen säädöksen kiertämiseksi laaditut sopimusehdot

Poiketen monista muista indispositiivisen lainsäädännön säädöksistä, oikeustoimilain 3 luku ei sisällä pakottavalle lainsäädännölle tyypillistä vakiolausumaa, joka määrää säädöksen vastaisen ehdon mitättömäksi tai tehottomaksi¹²⁸. Hallituksen esitys oikeustoimilain kohtuullistamista koskeväksi lainsäädännöksi käsittelee tilanteita, joissa indispositiivisena lainsäädäntönä säädetyn oikeustoimilain 36 §:n määräyksiä pyritään kiertämään ehdolla, joka ei ole suoranaisesti tämän lainkohdan vastainen. Tällaista tilannetta voidaan kohtuullistaa soveltamalla muita indispositiivisia säädöksiä, jotka eivät sanamuotonsa mukaan suoraan sovellu tarkasteltavaan oikeustilanteeseen, mutta joiden analogista soveltamista puoltavat muut aineelliset syyt. Myös tahdonvaltaista eli dispositiivista lainsäädäntöä voidaan käyttää tällaisten ehtojen kohtuullistamiseen, sillä ne tuovat esiin lainsäätäjän oikeuspoliittisia kannanottoja ja ilmaisevat sitä, millaisia osapuolten oikeuksia ja velvollisuuksia tasapainottavia käyttäytymismalleja halutaan noudatettavan.¹²⁹

Tuomioistuimella on laaja harkintavalta kohtuullistamista koskevissa ratkaisuisissa ja asiaa koskeva lainsäädäntö on yleisluonteisesti kirjoitettua. Niinpä indispositiivisen lainsäädännön kiertämiseksi laaditun ehdon kohtuullistamiseen löytyy tuomioistuimen käyttöön paljon oikeudellista liikkumavapautta.

4.1.4 Vastuunrajoitusehdot

Usein merkittävä syy vakioehtojen käyttöön on niiden avulla tapahtuva vastuunrajoitus, jossa toinen osapuoli pyrkii sulkemaan vastuunsa ulkopuolelle tahallisuuden tai törkeän huolimattomuuden seurauksena aiheutuvat korvausvastuut. Oikeuden piirissä on yleisesti katsottu, että tällaisista vastuista ei ole mahdollista vapautua pätevästi, minkä takia tämän sisältöisiä oikeuskysymyksiä ei pitäisi tulla kohtuullistamisharkintaan

¹²⁸ Pöyhönen 1995, s. 628.

¹²⁹ HE 247/1981 vp s. 13–14.

ylipäättään. Myös kansainvälisesti vakiintuneen periaatteen mukaan sopimusrikkomuksen tahallisuus tai törkeä huolimattomuus johtavat vastuurajoitusten sitovuuden menetykseen¹³⁰.

Liikesopimusten piirissä vastuunrajoitusehtojen kohtuuttomuudesta on vain vähän oikeuskäytäntöä¹³¹. Korkein oikeus on linjannut ennakkopäätöksessään 1983-II-91, että tällainen vastuuvapauslauseke on oikeustoimilain 36 §:n nojalla kohtuuton riippumatta tapauskohtaisista olosuhteista¹³². Vastuunrajoitukset lievemmän asteen huolimattomuuksissa ovat mahdollisia ja erityisesti liikesopimuksissa lieviin vastuunrajoitusehtoihin liittyy jopa niiden käyttöä puoltavia perusteluita, jotka liittyvät osapuolten välille sovittuun riskinjakoon sekä niihin sidottuihin osapuolten omiin vakuutusjärjestelyihin.¹³³

4.2 Kohtuuttomiksi tulkittavissa olevia sopimuksen piirteitä

4.2.1 Vakioehtoihin liittyvät kohtuuttomuuden piirteet

Oikeustoimilain 36 §:n sanamuoto ei tee eroa yksilöllisten sopimusehtojen ja vakiosopimusehtojen välillä. Niihin tulee säännöksen perusteella soveltaa keskenään samanlaista harkintaan. Lainvalmistelumateriaalissa otetaan kuitenkin voimakkaasti kantaa tähän sopimusehtojen jakoon kahteen erilaiseen kategoriaan. Hallituksen esitys toteaa erityisen painavin sanamuodoin, että yksipuolisesti laadittujen ja kohtuuttomiksi

¹³⁰ Hemmo 2005b, s. 57.

¹³¹ Hemmo 2005b, s. 57.

¹³² KKO 1983-II-91. Tässä tapauksessa oli kyse V5-ravivedon pelikupongista, joka ei ollut saapunut vedonlyönnin järjestäjän valvontaan eikä tämän vuoksi ollut mukana voitonjaossa. Tapaus otti kantaa sopimusehtoihin, joissa poissuljettiin osapuolen vastuuta törkeän huolimattomuuden tai tahallisen toiminnan aiheuttamista seurauksista. Ratkaisussaan KKO katsoi, että tällaiset vastuunrajoitusehdot ovat kohtuuttomia. Itse vahingonkorvauskanne hylättiin, sillä tapauksessa ei katsottu menetellyn törkeän huolimattomasti eikä tahallisesti.

¹³³ KKO 1983-II-91; Wilhelmsson 2008, s. 167–168.

väitettyjen vakiosopimusehtojen kohtuullistamisen tueksi löytyy painavia puoltavia seikkoja.¹³⁴

Vakioehdoille tyypillistä on se, että niissä ei voida ottaa huomioon tapauskohtaisia erityistarpeita. Ne ovat laadittuja käytettäväksi useissa eri sopimuksissa ja useiden eri sopimuskumppaneiden kanssa solmittavissa sopimuksissa. Vielä joitain vuosia sitten vakioehdot pystyi yleensä tunnistamaan niiden ulkoasun ja tekstin asettelun perusteella. Nykyään voi olla mahdotonta päätellä sopimusasiakirjaa tutkimalla, onko kyse vakioehdoista vai yksilöllisistä ehdoista. Tietotekniikka mahdollistaa erittäin joustavan, laadukkaan ja kustannustehokkaan asiakirjojen muokkauksen sopimusprosessin aikana. Tämän seurauksena vakioehtoja muistuttava asiakirja voi todellisuudessa olla sisällöltään hyvin yksilölliseen tarpeeseen laadittu.¹³⁵

Sopimusehdon kohtuuttomuusarvioinnin kannalta tätäkin merkityksellisempi voi olla tilanne, jossa tapauskohtaista sopimusta muistuttava asiakirja on todellisuudessa sisällöltään vakiosopimusehtojen mukainen. Tällaisen tapauksen merkityksellisyys syntyy siitä, että kohtuuttomuusharkinnassa annetaan tyypillisesti enemmän oikeussuojaa tapauskohtaisille sopimusehdoille kuin vakiosopimusehdoille. Tällöin toinen osapuoli ei välttämättä pysty päättelemään typografisten seikkojen perusteella sitä, mikä osa sopimusta on tapauskohtaisia sopimuslausekkeita ja mikä osa on vakioehtojen sisältöä.

Yritysten käyttämiin vakiosopimusehtoihin liittyy kohtuullistamisriskejä nostavia piirteitä, joihin sopimusten laatijoiden ja käyttäjien on syytä kiinnittää huomiota. Ensimmäinen piirre liittyy vakiosopimusehtoihin, joihin on sijoitettu vaikutukseltaan erityisen tehokkaita ehtoja, mutta joihin ei kuitenkaan juuri koskaan vedota laatijansa toimesta. Niiden tarkoitus on olla laatijansa tukena harvinaisissa ja yllättävissä tilanteissa. Juuri se, että niiden soveltaminen tulee ajankohtaiseksi vain hyvin harvoin, on katsottu oikeuskirjallisuudessa mahdolliseksi sopimusehdon kohtuuttomuusperusteeksi. Toiselle

¹³⁴ HE 247/1981 vp s. 16; Saarnilehto ja muut 2012, s. 107.

¹³⁵ Wilhelmsson 2008, s. 36.

osapuolelle suosiollinen, mutta pitkään käyttämättömänä ”reservissä” ollut sopimusehto voi tulla kohtuullistetuksi, mikäli vastapuoli vetoaa sen kohtuuttomuuteen¹³⁶. Kohtuullistamisriskiä kasvattaa se, mikäli tällainen sopimusehto on poistettu toisilta sopimuskumppaneilta samalla, kun toisilla se on voimassa vakimuodossaan. Sopimuskumppaneiden tasapuolisen kohtelun velvoite voi edellyttää vakiosopimuskäytäntöjen harmonisointia siten, että vakiosopimusehdoilla ei suosita vain osaa sopimuskumppaneista ilman hyväksyttävää perustetta.¹³⁷

4.2.2 Vastuulausekkeet ja vanhenemisehdot

Vastuulausekkeilla tarkoitetaan ehtoja, joilla toisen osapuolen vastattavaksi määrätään asioita, jotka eivät muutoin olisi tämän vastuulla. Tällaisia ehtoja voidaan toisinaan tulkita kohtuuttomiksi sitä osapuolta kohtaan, jolle laajennettu vastuutaakka on siirretty.¹³⁸ Liike-elämän piirissä vastuulausekkeilla voidaan esimerkiksi pyrkiä asettamaan sopimuskumppanille vastuuta toimitusvirheen epäsuorista seuraamuksista tai vastuuta seuraamuksista, jotka ovat kohdistuneet sopimussuhteeseen nähden kolmannelle osapuolelle¹³⁹. On myös mahdollista, että vastuulauseke pyrkii määrittämään toisen sopimusosapuolen vastuulle seikkoja, joihin tällä ei ole vaikutusmahdollisuutta ja jotka ovat kyseisen sopimussuhteen oikeusvaikutusten ulkopuolella.

Hallituksen esitys oikeustoimen kohtuullistamista koskevaksi lainsäädännöksi ottaa kantaa vanhenemisehtoihin liittyvään kohtuuttomuuteen. Siinä todetaan, että reklamaatioehtoja, joissa reklamaatioaika on lyhyt, voidaan pitää kohtuuttomina. Esitys

¹³⁶ Tämän näkökulma perustelut pohjautuvat Aurejärven (1979, s. 742) erityisesti Suomen oikeustoimilakia vastaavan Ruotsin oikeustoimilain säädöksen ja sen 36 §:n sovittelusäännöksen perusteluihin vuodelta 1974.

¹³⁷ Aurejärvi 1979, s. 742; HE 247/1981 vp s. 16; Hemmo 2003b, s. 82.

¹³⁸ Wilhelmsson 2008, s. 163.

¹³⁹ Tyypillisesti tällainen kolmas osapuoli voi olla esimerkiksi vastuuta sopimuskumppanilleen säilyttävän osapuolen oma liikeyhtiö. Vastuuta itselleen ottavaan osapuoleen näkökulmasta tämä liikeyhtiö on kyseisen sopimuksen ulkopuolinen eli kolmas osapuoli.

ei kuitenkaan ota kantaa siihen, mitä tulisi pitää liian lyhyenä reklamointiaikana eikä anna tähän liittyviä tulkintaohjeita muualta lainsäädännöstä. Vastaavasti, mikäli reklamaation vanhenemisaikaa on lyhennetty toisen osapuolen hyväksi, on tällaisella ehdolla kohonnut riski tulla todetuksi kohtuuttomaksi.¹⁴⁰

4.2.3 Yksinoikeusehdot ja sopimussakot

Hallituksen esitys lainvalmistelun yhteydessä ottaa nimenomaisesti kantaa tilanteisiin, joissa sopimuksen toisella osapuolella on yksinoikeus johonkin oikeuteen. Tällaisen sopimuksen kautta yksinoikeudesta nauttivan osapuolen saaman hyödyn ja tekemien suoritusten välillä tulisi olla tasapainoa. Mikäli osapuoli saa palkkiota tai hyvitystä aina kun tietty sopimus tehdään, mutta tältä osapuolelta ei edellytetä millään tavalla myötävaikuttamista sopimuksen syntymiseen, voi tällainen ehto johtaa kohtuuttomaan tilanteeseen.¹⁴¹

Liikesopimukseen sisältyvien sopimussakkoehdojen kohtuullistamisesta ei ole mainittavaa oikeuskäytäntöä, eikä lainvalmistelumateriaalikaan tarjoa tähän lisäselvyyttä. Tämän perusteella sopimussakkoehdoja tulisi käsitellä normaaleina sopimuksen ehtotyyppeinä, joihin voidaan soveltaa 36 §:n säännöksiä, mutta joille ei ole lainvalmistelussa annettu mitään erityistä tulkintaohjetta.

Korkeimman oikeuden oikeustoimilain 36 §:n perusteella tapahtuvan sopimussakon kohtuullistamista koskevissa ennakkopäätöksissä ei ole selkeää ratkaisulinjaa. Tapauksia on myös lukumääräisesti vähän. Kiinteistön kauppaa koskevassa ennakkopäätöksessä KKO 2001:27 sopimussakko jätettiin kohtuullistamatta. Ratkaisun perusteluina oli se, että sopimussakolla oli hyväksyttävä tarkoitus sekä se, että sopimussakosta kärsivällä

¹⁴⁰ HE 247/1981 vp s. 15.

¹⁴¹ HE 247/1981 vp s. 15.

osapuolella on ollut mahdollisuus sekä ennakoida että rajoittaa sopimussakon syntymistä.¹⁴²

4.2.4 Sopimuksen sisältämät ankarat menettelytapavaatimukset

Tässä luvussa kuvataan kohtuuttomiksi tulkittavia sopimusehtoja, joiden sisältö ja tarkoitus liittyvät liikesopimuksen määrittelemän yhteistyön päivittäiseen toteuttamiseen ja sille määriteltyihin toimintatapoihin. Ne ovat toisen osapuolen tai molempien osapuolten sopimukseen kirjaamia menettelytapavaatimuksia, joilla voi olla merkittävää liiketaloudellista vaikutusta.

Hallituksen lakiesitys nostaa esiin edellisessä luvussa 4.2.2 käsiteltyjen reklamaatioprosessien reklamointi- ja vanhenemisaikojen lisäksi myös tämän prosessin menettelytapavaatimukset. Lain esitöissä todetaan, että reklamaatioon liittyvien tarkastusvelvollisuuksien, muodollisuuksien ja reklamaatioaikojen tulee huomioida reklamaatiovelvollisten tiedolliset ja taloudelliset edellytykset, eivätkä nämä vaatimukset saa olla liian ankaria. Mikäli näin ei ole, on tällainen ehto kohtuuton oikeustoimilain 36 §:n perusteella.¹⁴³

Maksuviivästysehtojen ankaruudella on myös merkitystä kohtuuttomuusharkinnassa. Yksittäisten maksuviivästyksen voidaan katsoa olevan osa sopimuksen päivittäistä toimeenpanoa¹⁴⁴. Sopimusrikkomusten seuraamusten tulee olla kohtuullisia suhteessa tapahtuneeseen rikkomukseen. Esimerkiksi ehto, jonka mukaan toinen osapuoli on oikeutettu purkamaan tai irtisanomaan sopimuksen vastapuolen maksuviivästyksen

¹⁴² KKO 2001:27. Tässä tapauksessa oli kyse myyjäosapuolen toimesta kiinteistön kauppakirjaan sisällytetystä ehdosta, jonka mukaan kiinteistön hallinnanluovutuksen viivästyminen ostajasta riippumattomista syistä aiheuttaa myyjälle velvollisuuden maksaa viivästyskorvausta ostajalle. Ennen kauppaa asunnossa asunut perheenjäsen kieltäytyi muuttamasta pois asunnosta ja tämän seurauksena hallinnanluovutus tapahtui vasta noin 11 kuukautta sen takarajan umpeutumisen jälkeen. Korkein oikeus katsoi ratkaisussaan, että kauppakirjan viivästyskorvausehdon soveltaminen ei ollut johtanut oikeustoimilain 36 §:n tarkoittamaan kohtuuttomuuteen.

¹⁴³ HE 247/1981 vp s. 15.

¹⁴⁴ On tärkeää huomioida, että maksuhäiriöt eivät kuulu tämän termin alle. Sovitun vastikkeen maksu on ostajan tärkein sopimussuorite. Se, että hallituksen esitys ottaa kantaa maksuviivästyksen tyypilliseen suoritushäiriöön, on oikeustulkintaa selkeyttävää.

vedoten on kohtuuton. Näin on tilanne etenkin, mikäli maksuviivästys on lyhytaikainen, eikä ole viitteitä sen mahdollisesta toistumisesta. Mikäli osapuoli vetoaa sopimusrikkomustilanteessa ankaran seuraamuksen sisältävään sopimusehtoon, mutta samalla mainittavampaa vahinkoa ei tästä rikkomuksesta ole syntynyt, on tällaiseen sopimusehtoon vetoamista pidettävä kohtuuttomana.¹⁴⁵

4.2.5 Sopimuksen välityslausekkeet

Kuluttajasopimuksissa välimiesmenettelyyn velvoittavat välityslausekkeet eivät kuluttajansuojalain perusteella ole sitovia. Oikeuspaikkaehdot, jotka määrittävät riita-asian toimivaltaiseksi tuomioistuimeksi jonkin muun, kuin kuluttajan kotipaikan tai tämän vakituisen asuinpaikan käräjäoikeuden, ovat oikeudenkäymiskaaren nojalla pätemättömiä.¹⁴⁶ Vaikka liikesopimusten kohtuullistamisen taustalla on kuluttajasopimuksia vastaava oikeuspoliittinen tavoite heikommalle sopimusosapuolelle tarjottavasta oikeussuojasta, ovat liikesopimukseen kohdistuvien kohtuullistamisvaatimusten edellytykset huomattavasti korkeammalla.

Välityslausekkeilla ja oikeuspaikkaehdoilla on erittäin suuri merkitys käytännön prosessioikeudellisiin tapahtumiin, mikäli sopimusta joudutaan käsittelemään riidanratkaisumenetelmin. Välityssopimus tai välitysehto on tehtävä kirjallisesti¹⁴⁷. Ne ovat sopimuksen keskeistä sisältöä ja niidenkin kohtuullistaminen on oikeustoimilain 36 §:n nojalla mahdollista. Ennakkopäätöksen aseman saaneita ja nimenomaisesti liikesopimusten välityslausekkeiden oikeuskysymyksiä sekä niiden kohtuullistamisvaatimuksia koskevia korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä on olemassa kaksi kappaletta. Molemmissa tapauksissa sopimusten voima-asetelmien heikommiksi katsotut osapuolet vaativat liikesopimusten välityslausekkeiden huomiotta jättämistä. Ratkaisut vaikuttavat oikeuskäytäntöä ohjaavien perusteluidensa valossa

¹⁴⁵ HE 247/1981 vp s. 15.

¹⁴⁶ Kuluttajansuojalaki, 12:1d; Oikeudenkäymiskaari (4/1734), 10:1.

¹⁴⁷ Laki välimiesmenettelystä (967/1992), 3 §.

ensin erisuuntaisilta, mutta oikeuskirjallisuudessa niiden yhteisvaikutuksen on katsottu olevan toisiaan täydentäviä, ei keskenään ristiriitaisia¹⁴⁸. Välityslausekkeiden suuren merkityksen vuoksi niitä käsitellään tässä luvussa tavanomaista perusteellisemmin.

Ratkaisussa KKO 1996:27 tuomioistuin jätti välimiesmenettelyä koskevan sopimusehdon voimaan huolimatta siitä, että sopimuksen osapuolilla oli keskenään huomattava kokoero sekä monella tapaa epätasaveroinen asema toisiinsa nähden¹⁴⁹. Tämän ennakkopäätöksen perusteella välityslausekkeen kohtuullistamiskynnyksen voidaan katsoa olevan hyvin korkealla, vaikka osapuolien välillä olisikin merkittävä määrä epätasaveroiseen asetelmaan viittaavia piirteitä.

Myöhemmin ratkaisussa KKO 2003:60 hyväksyttiin välityslausekkeen huomiotta jättämisen perusoikeuskeskeisen argumentin perusteella¹⁵⁰. Ratkaisun mukaan välityslausekkeen soveltaminen alkuperäisessä muodossaan olisi käytännössä jättänyt toisen osapuolen kokonaan ilman mahdollisuutta oikeussuojan etsimiseen. Korkeimman oikeuden argumentti perustui siihen, että liikesopimuksen varaton osapuoli ei

¹⁴⁸ HelHO 2018:3, hovioikeuden ratkaisun perustelut; Hemmo 2004, KKO 2003:60 Välityslausekkeen sovittelu.

¹⁴⁹ KKO 1996:27. Tässä tapauksessa oli kyse kantajana toimineen kioskiyrittäjän ja franchising-yrityksen välisen yhteistoimintasopimuksen välityslausekkeen kohtuullistamisesta. Osapuolten välillä katsottiin olevan epätasaveroinen asema. KKO totesi, että kohtuullistamista ajanut osapuoli oli ryhtynyt sopimukseen yrittäjänä, hänellä oli ollut käytettävissään oikeudellista asiantuntemusta ja noin viikko aikaa tutustua sopimuksen sisältöön, joka ei ollut epätavallinen eikä yllätyksellinen. Osapuolten tasaveroisuuden epäsuhtaa tasoitti se seikka, että kioskiyrittäjällä oli ollut sopimuksen solmimisen aikaan työsuhteessa toisen yrityksen kanssa, minkä seurauksena hänen katsottiin tuolloin olleen taloudellisesti riippumaton sopimuksen laatineesta franchising-yrityksestä. Ratkaisussa todettiin, että kantaja ei olisi todennäköisesti voinut vaikuttaa hänelle esitetyn sopimuksen sisältöön. KKO katsoi ratkaisussaan, ettei tapauksessa ollut perusteita jättää sopimuksessa ollutta välityslauseketta huomiotta oikeustoimilain 36 §:n nojalla. Alkuperäinen, välimiesmenettelystä annettuun lakiin viittaava yhteistoimintasopimuksen välityslauseke jäi voimaan.

¹⁵⁰ KKO 2003:60. Tässä tapauksessa oli kyse sijoituspalvelusopimusta koskeneesta riita-asiasta, jonka eräs asiakokonaisuus liittyi sopimuksen välityslausekkeeseen. Sopimuksen osapuolena ollut toiminimiyrittäjä vaati sopimuksessa olleen välityslausekkeen huomiotta jättämistä sillä perusteella, että tämä oli sopimuksen teon jälkeen tullut varattomaksi, eikä hänellä sen seurauksena ollut varoja maksaa kiistanalaisen sopimuksen määräämän välimiesmenettelyn vaatimia ennakkomaksuja tai vakuutta, eikä myöskään varoja ammattitaitoisen avustajan palkkaamiseen. Tuomioistuinkäsittelyssä hänelle myönnettiin yksityishenkilönä maksuton oikeudenkäynti ja avustaja. Näin ei olisi tapahtunut, jos hänet olisi katsottu oikeusasemaltaan yrityksen edustajaksi. Korkein oikeus määräsi välityslausekkeen huomiotta ottamatta oikeustoimilain 36 §:n nojalla.

sopimuksessa olleen välityslausekkeen vuoksi olisi voinut hakea oikeussuojaa yleisestä tuomioistuimesta, mutta samalla tämän varattomuus esti hakemasta suojaa sopimuksen ehtojen mukaisen välitysmenettelyn kautta.¹⁵¹

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty myös näkemyksiä siitä, että toisen osapuolen varattomuuden seurauksena merkittävästi vähentyneet mahdollisuudet välitysmenettelyyn ja siitä seuraava välitysehdon sivuuttamisen vaatimus voitaisiin perustella myös Suomen perustuslain 21 §:n oikeusturvaan liittyvään perusoikeusargumenttiin nojaten¹⁵². Edellä kuvatussa tapauksessa KKO 2003:60 sopimusehto, joka esti toisen osapuolen perustavanlaatuisten oikeuksien toteutumisen, katsottiin kohtuuttomaksi ja sivuutettiin. KKO:n tässä ratkaisussa käyttämä varattomuuden syntymisestä johtunut peruste on jälkiperäinen kohtuuttomuus, joka syntyi elinkeinonharjoittajan taloudellisten olojen muutoksesta ja jota ilman välityslausekkeen kohtuullistamista ei olisi tapahtunut¹⁵³.

Toisessa näistä ratkaisuista osapuolena oli sopimuksen tehneen toiminimen omistanut yksityishenkilö. Kumpaakin ratkaisua pidetään liikesopimusten välityslausekkeiden kohtuullistamisen oikeuskysymyksiä selkeyttävinä. Ratkaisun KKO 1997:27 sisältö tarjoaa pohjan tämän oikeuskysymyksen tulkintaan, jota ratkaisu KKO 2003:60 täsmentää toisen osapuolen varattomuuden tilanteisiin, jotka estävät koko asian saamista tutkituksi¹⁵⁴.

Kohtuullistamisriskien pienentämiseksi, välityslausekkeiden käyttäminen liikesopimuksissa tulisi perustua osapuolten yhteisesti jakamaan tahtoon. Välityslausekkeen käytön peruste tai tarkoitus tulisi mainita sopimuksessa. Yleisesti tunnustettuja perusteita välitysmenettelyyn ovat esimerkiksi sen luottamuksellisuus, nopeus sekä mahdollisuus käyttää ratkaisun saamiseen kulloiseenkin tilanteeseen

¹⁵¹ KKO 2003:60; Saarnilehto ja muut 2012, s. 159.

¹⁵² Hemmo 2004, KKO 2003:60 Välityslausekkeen sovittelu - Mihin ratkaisu perustuu?

¹⁵³ Hemmo 2003b, s. 75; Hemmo 2004, KKO 2003:60 Välityslausekkeen sovittelu.

¹⁵⁴ Hemmo 2004, KKO 2003:60 Välityslausekkeen sovittelu - Mitä ratkaisusta seuraa?

soveltuva erityisasiantuntemusta ¹⁵⁵ . Välityslausekkeen tapauskohtaisesta dynaamisuuden vaatimuksesta seuraa, että tämä ehto olisi sopimusteknisesti poistettava vakioehtojen sisällöstä ja liitettävä perusteluineen sopimuksen asiakaskohtaiseen osaan.

On olemassa tilanteita, joissa olisi perusteltua harkita sopimuskirjauksia, joilla välityslauseketta sopimukseen ajava osapuoli ottaa vastuulleen toista osapuolta suuremman osan välitysmenettelyyn liittyvistä kustannuksista ja näin pienentää vastapuolen mahdollisesti myöhemmin esittämän välityslausekkeen kohtuullistamisvaateen menestymismahdollisuutta. Samaa oikeudellista päämäärää edesauttaa myös ehto, jossa välitysmenettelyyn liittyvät ennakkomaksut tai takaukset tulevat ensin suuremmalla osuudella välitysehtoa ajavan osapuolen vastuulle. ¹⁵⁶ Välityslausekkeisiin liittyvien korkeiden prosessikustannusten seuraukset eivät kuitenkaan ole liikesopimuksissa kohtuullistamisriskejä nostavia tekijöitä.

4.2.6 Poikkeukselliset oikeuspaikkaehdot

Oikeuspaikka- eli prorogaatioehdoilla sopimuksen osapuolet voivat keskenään sopia siitä, missä ensimmäisen asteen oikeuspaikassa sopimuskiistaan liittyvä kanne on pantava vireille. Samalla muiden tuomioistuinten toimivalta sulkeutuu pois. ¹⁵⁷ Oikeuspaikkaehdolla voidaan vireillepanopaikaksi määritellä tulla jokin kansallinen oikeuslaitoksen tuomioistuin tai myös välitysmenettely. Tosin välitysmenettelyn tapauksessa on selkeämpää kirjata valittu menettelyvaihtoehto välityslausekkeen muodossa ja käyttää oikeuspaikkaehto ainoastaan valitun yleisen tuomioistuimen sijainnin ilmoittamiseen. Osapuolten prosessiekonomian ja oikeusvarmuuden kannalta on suositeltavaa, että valittu tuomioistuin sijaitsee samassa maassa kuin mikä on määritely sopimuksen tulkinnessa sovellettavaksi lainsäädännöksi.

¹⁵⁵ Hemmo 2004, KKO 2003:60 Välityslausekkeen sovittelu - Mihin ratkaisu perustuu?

¹⁵⁶ Hemmo 2004, KKO 2003:60 Välityslausekkeen sovittelu - Mitä ratkaisusta seuraa?

¹⁵⁷ Vuorenpää ja muut 2021, s. 303—304.

Oikeustoimilain 36 §:n esitöissä ei ole otettu kantaa oikeuspaikkaehtojen kohtuuttomuuden erityiskysymyksiin. Niinpä niitä tulee tulkita oikeudenkäymiskaaren säännösten ja mahdollisten ennakkopäätösten valossa. Yleinen ja dispositiiviseen lainsäädäntöön pohjautuva käytäntö yritysten välisissä riita-asioissa on se, että kanne nostetaan vastaajan kotipaikan kärjäoikeudessa tai sen paikkakunnan kärjäoikeudessa, jossa kantajan asioita pääasiallisesti hoidetaan¹⁵⁸. Tästä vastaajan *forum domicili* -oikeuspaikkaperiaatteesta voidaan poiketa esimerkiksi riita-asioita koskevalla kirjallisella oikeuspaikkasopimuksella tai -ehdolla¹⁵⁹.

Tällaisen oikeuspaikkaa koskevan sopimuskirjauksen muotovaatimus on tiukempi kuin välitysehdon muotovaatimus¹⁶⁰. Poikkeaminen vastaajan *forum domicili* -periaatteesta ei lähtökohtaisesti nosta sopimusehdon kohtuuttomuusriskiä, mutta poikkeamista vaativan osapuolen on syytä harkita poikkeaman perusteen kirjaamista sopimukseen tai sen valmisteluaineistoon. Yleinen oikeuspaikkaperiaate on ollut voimassa eri muodoissaan 1800-luvulta ja sille on muodostunut vahva rooli vastaajan oikeusturvaa ja tämän puolustautumismahdollisuuksia edesauttavana säännöksenä¹⁶¹.

Mikäli oikeuspaikkaehdossa ensimmäisen asteen oikeuspaikaksi on määritelty kärjäoikeus, joka ei sijaitse kummankaan osapuolen kotipaikassa eikä tavanomaisesta poikkeavalle sopimuskirjaukselle löydy kirjattuja perusteita, voidaan lähtökohtaisesti pitää selvänä, että osapuolet ovat sopimuksen laatimisen yhteydessä hyväksyneet ehdon sisällön omista senhetkisistä intressilähtökohdistaan ja siitäkin huolimatta, että tavanomaisesta poikkeavalla oikeuspaikkaehdolla voi olla huomattava kustannusvaikutus kummallekin osapuolelle, mikäli sopimukseen liittyvä riita-asia

¹⁵⁸ Oikeudenkäymiskaari, 10:1.

¹⁵⁹ Oikeudenkäymiskaari, 10:19. Sopimusvapauden puitteissa oikeuspaikkasopimus voi saada oikeudellisen vaikutuksensa myös yksittäisenä oikeuspaikkaehtona, joka on osana liikesopimusta. Oikeuspaikkasopimukseen ja -ehtoon liittyy sen kirjallisen muodon muotovaatimus sekä maininta siitä, koskeeko kirjattu ehto se vain tiettyä riita-asiaa vai sovelletaanko sitä kaikkiin vastaisuudessa mahdollisesti syntyviin riita-asioihin.

¹⁶⁰ Vuorenää ja muut 2021, s. 303. Välitysehto täyttää vaaditun muotovaatimuksensa esimerkiksi sähköpostiviestin välityksellä käydyn kirjeenvaihdon perusteella tai mikäli tällaisessa viestinvaihdossa viitataan johonkin muuhun välitysmenettelyn määräyksen sisältävään asiakirjaan.

¹⁶¹ Vuorenää ja muut 2021, s. 294.

joudutaan ratkaisemaan *forum domicili* -periaatteesta poikkeavassa tuomioistuimessa. Vaikutus ei kuitenkaan ulotu riita-asiaan saatavan ensiasteen oikeudelliseen ratkaisuun, sillä on perusteltua odottaa, että eri käräjäoikeudet tulisivat joka tapauksessa ratkaisemaan asian samansuuntaisesti riippumatta toimivaltaisen tuomioistuimen sijainnista.

Myöhemmin toisen sopimusosapuolen haitaksi koituvat jälkiperäiset seuraamukset oikeuspaikkaehdon soveltamisesta tulisi tulkita korkealla kohtuullistamiskynnyksellä. Jälkiperäisten kohtuuttomuusperusteiden synty liittyy sopimusta ympäröivien olosuhteiden muutoksiin, jota ei pitäisi syntyä vastaajan ja kantajan kotipaikkojen ja oikeuspaikkaehdossa määritellyn käräjäoikeuden paikkakunnan pysyessä muuttumattomina. Myöskään toisen osapuolen kotipaikan muutos ja siirtyminen kauemman oikeuspaikkaehdon määrittelemästä käräjäoikeudesta ei voi olla tekijä, joka synnyttää tälle samalle osapuolelle jälkiperäisen kohtuuttomuuden kynnyksen ylittävän kohtuullistamisperusteen.

4.2.7 Sopimusehtojen epäselvyys tai selkeyden puute

Sopimusoikeudessa on yleisesti katsottu, että epäselvää sopimusehtoa on tulkittava laatijansa vahingoksi¹⁶². Tämän *in dubio contra stipulatorem* -epäselvyysäännön merkitys vakioehtojen tulkinnassa on erityisen merkittävä, eikä osapuolten keskinäisellä valta-asemalla ole merkitystä säännön tulkinnassa. Epäselvyysäännön vaikutuksesta osapuoli, joka ei ole laatinut sopimusehtoa, voi luottaa kyseisen sopimusehdon kirjauksesta kohtuudella saatavaan kuvaan ilman, että tämän tarvitsee etsiä siitä tulkintoja, joita soveltamalla ehto muuttuisikin itselle epäedullisemmaksi¹⁶³.

¹⁶² Hemmo 2003a, s. 638.

¹⁶³ Hemmo 2003a, s. 639.

Yllä mainittu huomioiden, sopimuksen laatijan tai laatijoiden on syytä kiinnittää huomiota sopimusehtojen selkeyteen ja yksitulkintaisuuteen. Erityisen merkittävässä sopimusehdoissa sopimuksen laatija voi toistaa sopimusehdon määrittelemän asian, mutta ilmaista sen tavalla, joka on aikaisempaan ilmaisumuotoon verrattuna riittävän erilainen, mutta silti asiasisällöltään identtinen. Tällaisen ehdon selkeyttä voidaan myös lisätä toteamalla sen formaalisen ilmaisun jälkeen kuvitteellinen esimerkki ehdon soveltamisesta. Tällaisen soveltamisesimerkin voi aloittaa esimerkiksi sanoilla ”Selvyyden vuoksi todettakoon, että ...”.

Jotta sopimuksen osapuolille ja sen mahdollisille tulkitsijoille on selkeää, mikä osa sopimusta on yksilöllistä sisältöä ja mikä osa vakioehtojen määrittelemää, on sopimuksen rakenteessa ja otsikoinnissa syytä tuoda tätä esiin. Sopimuksen selkeyttä, luettavuutta ja sisällön ymmärrettävyyttä voidaan parantaa soveltamalla sen laadintaan lakimuotoilun eli legal designin menetelmiä ja parhaita käytänteitä.

4.2.8 Syrjintää tai oikeuden väärinkäyttöä mahdollistavat ehdot

Sopimusehtoa, joka mahdollistaa syrjintää tai oikeuden väärinkäyttöä, on voitava sovitella, kuten myös šhikaanikiellon vastaista ehtoa. Viime mainitulla tilanteella tarkoitetaan oikeuden käyttämistä siten, että toimijalla ei ole todellista intressiä oikeustoimeensa ja että oikeustoimen tavoitteena on yksinomaan toisen vahingoittamistarkoitus¹⁶⁴. Edellä mainitun kaltainen sopimusehto voi liittyä esimerkiksi tilanteeseen, jossa sopimussuhteessa on käytössä ehto, jota ei käytetä muissa vastaavissa sopimuksissa eikä tälle poikkeamiselle yleisestä käytännöstä ole hyväksyttävää perustetta. Sopimusehtoa voidaan käyttää myös ”järjestelmälliseen ja kohtuuttomaan” syrjintään sukupuolen, uskonnon, iän, rodun, kansallisuuden,

¹⁶⁴ Hemmo 1996, s. 333; Saarnilehto ja muut 2012, s. 827.

järjestykseen kuuluminen tai muun vastaavan tekijän perusteella. Myös tällaiset ehdot tulee voida sovitella oikeustoimilain 36 §:n nojalla.¹⁶⁵

Oikeustoimilain 36 §:ä koskevassa hallituksen esityksessä todetaan, että oikeuden väärinkäytön tunnusmerkkejä ei voida kuvata yleisillä säännöksillä. Sopimuksen irtisanominen kostotarkoituksessa tai perusteettomien maksuvaatimusten esittäminen todetaan kuitenkin tyyppiesimerkkeinä sopimusehtojen oikeudellisesta väärinkäytöstä, jolla voidaan perustella sopimusehdon kohtuullistamisväitettä.¹⁶⁶

4.2.9 Olosuhdemuutoksiin varautumattomat sopimusehdot

Sopimussuhdetta ympäröivien olosuhteiden muutokset ovat merkittävä liikesopimusten suoritusetasapainoa aiheuttava tekijä. Ajan kulumisen altistaa sopimuksen vääjäämättä sitä ympäröivän yhteiskunnan, liike-elämän ja lainsäädännön muutoksille. Pitkäkestoisten sopimusten elinkaaren aikana on väistämätöntä, että olosuhteet sopimussuhteen ympärillä muuttuvat. Tämän vuoksi on tärkeää, että sopimuksen molemmat osapuolet ymmärtävät tämän tosiasian ja osaavat varautua muutoksiin tuomalla sopimukseen niitä ehtoja, joilla olosuhdemuutosten sopimustasapainoa epävakauttavat vaikutukset kumotaan. Kohtuuttomuuden perustetta, joka on syntynyt sopimuksen syntymisen jälkeen, kutsutaan jälkipäätöksi kohtuuttomuudeksi.

¹⁶⁵ HE 247/1981 vp s. 16. Lakiesityksen sisältämä toteamus siitä, että syrjinnän tarkoitukseen käytettävää ehtoa tulee sovitella voi kuulostaa nykyaikana erikoiselta, sillä syrjimättömyyden periaate on syvälle juurtunut ja oikeusjärjestelmään läpileikkaava ihmisoikeusperiaate. Lakiesitystä lukiessa on huomioitava, että esitys on laadittu vuonna 1981, kauan ennen syrjintää kieltävää lainsäädäntöä ja aiheeseen liittyvien ilmaisumuotojen syntyä. Edellä lueteltu kiellettyjen syrjimisperusteiden lista on laatimisensa jälkeen saanut yhteiskunnallisen kehityksen myötä uusia syrjimättömyyden osa-alueita. On perusteltua olettaa, että oikeustoimilain 36 §:n kohtuullistamisperuste syrjimiseen vetoamisesta seuraa samaa syrjimättömien henkilökohtaisten ominaisuuksien listaa kuin muukin suomalainen lainsäädäntö. Tällöin yllä olevaan kiellettyjen syrjintäperusteiden listaan tulee lisätä vuonna 2015 voimaan tulleen yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 8 §:n 1 momentin perusteella henkilön alkuperä, kieli, perhesuhteet, mielipide, ammattiyhdistystoiminta, poliittinen toiminta, terveydentila, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen tai muu häneen liittyvä peruste. Vuonna 1987 voimaan tulleen tasa-arvolain (laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1896) 7 §:n perusteella listaan tulee vielä lisätä sukupuolen ilmaisu, sukupuoli-identiteetti ja raskaus tai synnytyksestä johtuva tila.

¹⁶⁶ HE 247/1981 vp s. 16.

Pitkäkestoisissa liikesopimuksissa tulee varautua sen ympäristön uusiin tilanteisiin riittävän monipuolisesti. Varautuminen on tasapainottelua liian yksityiskohtaisten ja liian yleisluonteisten sopimusehtojen välillä. Liian yleisluonteiset ehdot voivat tehdä sopimuksesta liian ylimalkaisen ja jäykän. Liian yksityiskohtaiset ehdot voivat nekin epäonnistua tavoitteessaan esimerkiksi silloin, kun olosuhteiden muutos on erityisen yllättävä.¹⁶⁷ Lisäksi, yksityiskohtaisten sopimusehtojen laatimiseen liittyy merkittävä määrä vaadittavia resursseja ja aikaa, kun ehtojen yksityiskohdista ja niiden sopimuskirjaamisen tavoista neuvotellaan osapuolten välillä.

Ehdot, joilla pyritään toisen osapuolen vahingoksi estämään olosuhdemuutoksiin varautumista, voivat olla kohtuullistamisväitteiden kohde, mikäli niiden noudattaminen järkyttäisi sopimuksen kohtuullisuutta ja tasapainoa. On esimerkiksi aiheellista esittää kysymys siitä, onko hinnantarkastuksiin liittyvien indeksiehtojen soveltamisen kieltävä liikesopimuksen ehto kohtuuton. Huomion kiinnittäminen rahanarvon muutoksiin on kaukonäköistä ja ne tulisikin ottaa huomioon sopimusta tehtäessä. Tästäkin huolimatta, oikeustoimilain 36 §:n nojalla on yhä mahdollista kohtuullistaa myös indeksiehtoa tai muun automaattisen sopimusmuutoksen synnyttävää ehtoa, mikäli markkinaolosuhteiden muuttumisen tai muun erityisen syyn seurauksena tapahtuva muutos ja sitä seuraava sopimusvaikutus on toiselle osapuolelle odottamaton liiketaloudellinen rasite¹⁶⁸.

Lainsäädännön muutokset ovat myös vääjäämättömiä ulkoisia tapahtumia, joille etenkin pitkäkestoiset liikesopimukset altistuvat. Ne muodostavat erityisen ongelmakysymyksen, sillä kumpikaan sopimuksen osapuoli ei ole voinut vaikuttaa lainsäädännön muutokseen eikä ole pystynyt sitä sopimuksen laatimisen yhteydessä ennakoimaan. Lainsäädännön muutos voi olla luonteeltaan esimerkiksi turvallisuus- ja ympäristömääräyksiä muuttuminen tai muu lisääntyvää viranomais sääntelyä. Viimeaikaisista lainsäädännön muutoksista paljon huomiota sai arvonlisäverokannan muutos vuonna 2024. Sen

¹⁶⁷ HE 247/1981 vp s. 6.

¹⁶⁸ Wuolijoki 2022, s. 217.

toteutuksen nopea aikataulu ja verokannan korotus kolmannen desimaalin tarkkuuteen aiheutti ongelmia esimerkiksi pk-yrityksille¹⁶⁹. Lainsäätäjän nimenomainen tahto on, että lainsäädännön muutoksen seurauksena epätasapainoon joutunutta sopimusehtoa on voitava kohtuullistaa. Kohtuullistamisen tulee kuitenkin tapahtua siten, että uusi lainsäädäntö ei menetä samalla merkitystään ja kykyään vaikuttaa halutulla tavalla.¹⁷⁰

Tässä alaluvussa viimeisenä pitkäkestoiisiin sopimuksiin liittyvänä oikeuskysymyksenä nostetaan esiin sopimusehdot, jotka yhdessä olosuhteiden muutosten kanssa aiheuttavat ns. windfall-hyötyä. Tilanteella tarkoitetaan toisen osapuolen hyödykseen saamaa odottamatonta seurausta ja siihen kohdistuvalla kohtuullistamisvaatimuksella saadun windfall-hyödyn jakamista sopimuksen molempien osapuolten kesken. Oikeustoimilain 36 §:n valmistelumateriaalissa todetaan useassa kohdassa, että sopimusehdon kohtuullistamisen edellytykset liittyvät ainoastaan toisen osapuolen vahingoksi tapahtuvaan muutokseen¹⁷¹. Muutoksen seurauksena sopimuksen alkuperäinen suoritustasapaino järkkyy toisen osapuolen vahingoksi.

Oikeustoimilain 36 § ei edellytä kohtuullistamista, mikäli sopimustasapainon järkkymiseen ei liity siihen vetoavan osapuolen vahingoksi tapahtuvaa oikeusseuraamusta. Windfall-hyöty ei tapahdu toisen sopimusosapuolen kustannuksella eikä tämän vahingoksi. Tästä on johdettavissa se, että toisen osapuolen windfall-hyöty samalla, kun toisen osapuolen asema pysyy ennallaan, ei ole tehokas peruste sopimusehdon kohtuullistamiselle. Perusteluna Windfall-hyödyn jakamiselle voidaan silti käyttää vetoamista pitkälle vedettyyn lojaliteettiperiaatteeseen.

¹⁶⁹ HE 247/1981 vp s. 15; Suomen Yrittäjät ry 2024.

¹⁷⁰ HE 247/1981 vp s. 14.

¹⁷¹ HE 247/1981 vp s. 4; Oikeusministeriö 1982, s. 1.

4.3 Olosuhteet, tapahtumat ja henkilöt sopimuksen solmimisen aikana

Liikesopimuksen syntyamisen aikana vallinneet olosuhteet muodostavat suuren joukon tekijöitä, joita voidaan käyttää sopimusehdon kohtuuttomuuden perustelemiseen ja osittain ne ovat myös päällekkäisiä toisaalla tässä tutkimuksessa mainittujen kohtuuttomuusperusteiden kanssa. Niistä ensin käsiteltävä liittyy tilanteeseen, jossa sopimus joudutaan tekemään nopeassa aikataulussa tai jossa muita mahdollisia sopimuskumppaneita ei ole saatavilla.

Hallituksen lakiesityksessä todetaan, että sopimuksen kohtuullistaminen ei ole mahdollista, mikäli sopimuksen tehnyt ja kohtuuttomuuteen vetoava on vastapuolesta riippumaton, vastuukykyinen ja asiaan rauhassa perehtynyt. Poikkeuksen tähän tarjoaa vain erittäin painava epätasapainotilanne.¹⁷² Jokaisen yllä mainitun ehdon tulee täytyä, mikä tarkoittaa sitä, että asiaan rauhallisen perehtymisen puuttuminen, esimerkiksi vastapuolen asettamien aikatauluvaatimusten vuoksi, voi toimia kohtuullistamista puoltava perusteena.

Hallituksen esityksessä todettiin, että mikäli sopimus on jouduttu tekemään nopeasti ja jos kummallakaan osapuolella ei ole ollut tilaisuutta tutustua sopimuksen sisällön kaikkiin yksityiskohtiin, voi tällainen sopimus toiselle osapuolelle kohtuuttomaksi osoittautuessaan olla syytä kohtuullistaa¹⁷³. Kuvatun kaltainen tapahtumaketju, jossa sopimuksen molemmat osapuolet, mukaan lukien ehtojen laatija, ovat tietämättömiä sopimuksen kaikista yksityiskohdista, vaikuttaa kuitenkin enemmän teoreettiselta tilanteelta.

Lakiesityksessä todettiin myös erikseen, että valtuutetun henkilön liian tehokas käyttö sopimuksen laatimisessa voi antaa perusteen sopimusehdon kohtuullistamiselle. Näkemyksen perusteluna on se, että mikäli toinen osapuoli on toiminut valtuutetun

¹⁷² Saarnilehto ja muut 2012, s. 472.

¹⁷³ HE 247/1981 vp s. 6.

välityksellä ja valtuutetulle henkilölle on annettu erittäin ankarat toimintaohjeet, niin toteuttaessaan toimintaohjeitaan sopimus voi tulla tehdyksi poikkeuksellisen ankarin ehdoin¹⁷⁴. Tämä näkökulma on ristiriidassa sen periaatteen kanssa, että osapuolille tulee sallittua hyötyminen liiketaloudellisista kyvyistään ja neuvottelutaidoistaan. Periaatteen tulisi olla voimassa riippumatta siitä, toimiiko osapuoli asiassa itse vai valtuutetun henkilön kautta.

4.3.1 Sopimukseen liittyvät osapuolten tarkoitukset

Liikesopimuksen sopimusehdon kohtuullistamisen riskiin vaikuttaa myös osapuolten sopimukselle asettamat tarkoitukset. Käsitteen piiriin kuuluu keskeisesti riskinoton suhde mahdolliseen liikevoittoon. Mitä riskipitoisempi, mutta samalla suurituottoisempi sopimuksen oletetaan olevan toiselle osapuolelle, sitä heikommat ovat tämän osapuolen mahdollisuudet vedota kohtuullistamiseen.¹⁷⁵

Sopimuksen tarkoitukseen liittyvä korkea riski yhdistettynä korkeaan tuottoon on yleismaailmallinen liiketalouden sääntö, jonka riskien realisoituminen ei edellytä oikeustoimilain 36 §:n antamaa oikeussuojaa. Tämän suojan puuttuminen päinvastoin edesauttaa osapuolten huolellisuusveloitteesta kiinnipitämisessä ja omien riskipositioiden sopeuttamista kunkin osapuolen kykyyn kantaa liiketoimintariskejä.

Kohtuullistamisriskiä arvioitaessa on pidettävä mielessä tarkoitus, mitä varten sopimuksen muodon oikeustoimi on perustettu. Kaikki oikeustoimet eivät ole tarkoitettu tasapainoisiksi. Liikesopimus voi olla luonteeltaan sellainen, että osapuolten oikeuksien ja velvollisuuksien ei ole alkuperinkään tarkoitettu olevan tasapainossa. Valtaosassa liikesopimuksia haetaan itselle edullisia lopputuloksia ja tietoinen sopiminen itsensä kannalta epäedullisesti on sopimusoikeuden perinteisen ihmiskäsityksen vastainen.

¹⁷⁴ HE 247/1981 vp s. 11.

¹⁷⁵ Hemmo 2003b, s. 76.

Toiselle osapuolelle epäedullista sopimusta ei tule automaattisesti tulkita tämän vastapuolen tarkoitukselliseksi hyödyttämiseksi. Tällainen tarkoitus tulee esiin lähinnä sukulaisten välisissä oikeustoimissa, joihin liittyy epätsekkäitä näkökulmia.¹⁷⁶

4.3.2 Osapuolten tietoisuuden merkitys ja tahdonvaltaisuuden rajat

Oikeustieteen piirissä on esitetty vastakkaisia näkemyksiä siitä, vaikuttaako tietoisuus itseensä pian kohdistuvasta kohtuuttomasta sopimusehdosta siihen, kuinka tehokkaasti tämä osapuoli voi hakea kyseisen ehdon kohtuullistamista vetoamalla oikeustoimilain 36 §:än. Lain valmistelumateriaalissa tietoisuutta sopimusehdon kohtuuttomuudesta pidetään pääsääntöisesti esteenä sille, että toinen osapuoli voisi vedota oikeustoimilain sovittelusäännökseen¹⁷⁷. Säännös itsessään ei kuitenkaan sisällä tällaista tulkintaa puoltavaa sanamuotoa ja oikeuskäytännössä tällainen ehdoton tulkinta on nimenomaisesti hylätty. Tällaisen linjan on katsottu korostavan pohjoismaisen velvoiteoikeuden pääsääntöä siitä, että mahdollisuus kohtuullistamiseen tulisi aina olla käytettävissä, vaikka päätös kohtuullistamisesta on poikkeus sääntöön sopimuksen sitovuudesta.¹⁷⁸

Osapuolten tietoisuuden piiriin sijoittuu myös kysymys harkitusta vetoamisoikeudesta luopumiseen. Tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa toinen osapuoli ilmoittaa sitovasti olevansa vetoamatta oikeustoimilain 36 §:än jonkin sopimusehdon kohtuullistamiseksi. Korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 1994:140 katsotaan tuovan selkeyttä siihen, mitä omia oikeuksiaan sopimuksen osapuoli voi käyttää ”oikeudelliseen kaupankäyntiin”

¹⁷⁶ Hemmo 2003b, s. 77; Saarnilehto ja muut 2012, s. 469.

¹⁷⁷ HE 247/1981 vp s. 12 ja 17.

¹⁷⁸ Pöyhönen 1995, s. 628; Saarnilehto ja muut 2012, s. 115.

liittyvänä vaihdannan välineinä¹⁷⁹. Ratkaisussaan KKO linjaa selkeästi, että ainakin ennakoilta tehty vetoamisoikeudesta luopuminen on tehoton.¹⁸⁰

4.3.3 Tarjousprosessin ja sopimusneuvottelun asiakirjat

Lopullinen sopimus on oikeuslähde, joka toimii oikeustoimilain 36 §:än perustuvien kohtuullistamisvaatimusten lähtökohtana ja josta haetaan ensisijaista lähdettä osapuolten oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Tarjousvaiheen ja sopimusneuvotteluiden yhteydessä syntyvä materiaali voi kuitenkin toimia oikeudellisesti merkittävinä silloin, kun joudutaan esimerkiksi tutkimaan osapuolten huolellisuusvelvoitteiden täyttymistä, tapahtumia ja olosuhteita sopimuksen syntymisen aikana tai osapuolten omia ääneen lausuttaja tai -lausumattomia tarkoituksia sopimukselle. Sopimuksen toiselle osapuolelle ääneen lausutut tarkoitukset voivat olla oikeudellisessa mielessä merkityksellisiä, mutta ääneen lausumattomille tavoitteille ei voida antaa painoarvoa.

Kohtuullistamisen edellytykset ovat heikot, mikäli sopimuksen epätasapainoon johtaneet olosuhdemuutokset ja niiden ennakoitavat seuraukset ovat olleet tai niiden olisi pitänyt olla tiedossa ja huomioonotettuina sopimuksen laatimisessa. Oikeustoimilain tarkoittaman kohtuullistamisen tarkoituksena ei ole tasapainottaa vakaassa harkinnassa tehtyjä huonoja sopimuksia.¹⁸¹ Omiin sopimusintresseihinsä kohdistuvan kohtuullistamisvaatimuksen vastaanottava osapuoli voi täsmällisellä ja ennakoivalla dokumentoinnilla todentaa, että kohtuullistamisperusteena käytettävää

¹⁷⁹ KKO 1994:140. Tässä tapauksessa oli kyse asunto-osakeyhtiön oikeudesta lisätä uusiin asunto-osakkeiden varaussopimuksiin itselleen edullisia sopimusehtoja sekä nostaa asunto-osakkeiden hintoja. Asunnon varaajat olivat ne hyväksyneet, mutta vaativat tämän jälkeen kauppahinnan palautusta vedoten uusien varaussopimusten pätemättömyyteen ja kohtuuttomuuteen. Ratkaisussaan KKO määräsi asunto-osakeyhtiön palauttamaan hinnankorotusten osuudet takaisin varaajille ja täten alkuperäiset matalammat hinnat jäivät voimaan. Tapaus muun muassa vahvisti sopimuksen kohtuuttomuudesta tietävän osapuolen mahdollisuutta yhä vedota kohtuuttomuuteen sekä totesi vetoamisoikeudesta ennakkoluopumisen olevan tehoton.

¹⁸⁰ KKO 1994:140; Pöyhönen 1995, s. 628.

¹⁸¹ Saarnilehto ja muut 2012, s. 466.

sopimuksen yksityiskohtaa on käsitelty sopimusneuvotteluiden aikana, mutta että sitä ei tästä huolimatta ole sisällytetty lopulliseen sopimukseen.

Sopimusneuvotteluiden aikana osapuolille tulee tarjota käytettäväksi riittävä määrä aikaa sopimukseen liittyvään harkintaan. Nopeaan päätöksentekoon ei tulisi painostaa. Neuvotteluiden aikataulun kohtuullisuuden edellytys korostuu, mikäli ehdot ovat pääosin yksipuolisesti laaditut. On myös tärkeää, että toista osapuolta kehoitetaan käyttämään lainopillista neuvontaa, ja että tällainen kehoitus voidaan tarvittaessa myöhemmin myös todistaa riidattomasti. Yleisesti on suositeltavaa, että neuvotteluvaiheessa syntyneestä kirjallisesta materiaalista voidaan todeta, että kyseessä on ollut aito neuvottelutilanne ja että kummatkin osapuolet ovat voineet vaikuttaa lopullisten sopimusehtojen muotoutumiseen.¹⁸²

Verrattain lyhytkestoisen sopimuksen kohtuullisuuteen otettiin kantaa ennakkopäätöksessä KKO 1992:96¹⁸³. Sen perusteluissa huomioitiin sopimuksen laatimisen yhteydessä asiakkaan haitaksi vallinneet olosuhteet ja sopimuksen kirjallinen epäselvyys. Äänestysratkaisussaan KKO kumosi hovioikeuden aikaisemman tuomion ja määräsi käräjäoikeuden päätöksen jätettäväksi voimaan. Ratkaisun lopputuloksena KKO

¹⁸² Hemmo 2005a, s. 133.

¹⁸³ KKO 1992:96. Tässä tapauksessa oli ilmoitustilan varaamisesta mainoskalenterista. Asiakas, joka oli avoin yhtiö, perui sopimuksen 2 tuntia sen tekemisen jälkeen toisen yhtiömiehen ilmoituksella. Sopimuksen mukaan mainostilan varaus oli voimassa seuraavat kaksi kalenterivuotta, minkä jälkeen sopimus voidaan irtisanoa. Sopimuksen syntymisen olosuhteet katsottiin asiakkaalle haastaviksi. Sopimuksen kirjallinen asu oli epäselvä ja monimutkainen ja sopimus pyrittiin saamaan aikaan asiakkaan toimitiloissa lyhyen myyntitapaamisen aikana. Kaikki nämä seikat edesauttoivat asiakkaan erehtymisen vaaraa, mitä pidettiin kohtuuttomana seurauksena sopimuksen laatimisessa. Lisäksi asiakkaalta edellytettiin sitoutumista sopimussuoritteisiin sellaisiin vastasuoritteisiin - eli 2. sopimusvuoden ilmoituskalenteriin - liittyen, joiden suunnittelua ei ollut vielä edes alkanut. Ratkaisussaan KKO määräsi alkuperäisen sopimusajan kohtuuttomaksi oikeustoimilain 36 §:n nojalla ja muutti sopimuksen 12 kuukauden mittaiseksi. Kuukausimaksun määrää ei kohtuullistettu, sillä sen katsottiin olleen kohtuullinen. Tapauksessa hovioikeus katsoi sopimuksen perumisen olleen oikeutettu. Tuo KKO:n kumoama päätös toi esille sopimuksen laatijan mahdollisuuden rajoittaa sopimuksen perumisen seurauksena syntyviä mainostilamyynnin menetystä. Tämä perustui siihen seikkaan, että 2. sopimusvuoden kalenterin suunnittelua ei ollut vielä aloitettu ja korvaavien mainosilmoitus myyminen siihen olisi ollut vaikeuksitta mahdollista. Hovioikeuden tuomio nosti esiin myös yleisen lojaliteettiperiaatteen asiakkaan hyväksi ja sopimuskentekotilanteen samastumisen kuluttajansuojalain tarkoittamaan kotimyyntiin.

kohtuullisti sopimuksen kestoaikaa, mutta jätti siihen liittyneen sopimuksen mukaisen kuukausihinnan voimaan.

4.4 Muita kohtuuttomuusharkintaan vaikuttavia sopimuspiirteitä

4.4.1 Alkuperäinen ja jälkiperäinen kohtuuttomuus

Alkuperäinen kohtuuttomuus syntyy sopimuksen laatimisen yhteydessä. Tällöin sopimukseen on sisällytetty ehto, joka voidaan tulkita kohtuuttomaksi jo välittömästi sopimuksen syntymisen jälkeen, milloin tahansa sopimuksen aikana tai jopa sen päätyksen yhteydessä. Tällainen kohtuuttomuus voi liittyä myös sopimuksen syntymisen hetkellä vallinneisiin olosuhteisiin tai sen laatimiseen liittyviin tapahtumiin.

Jälkiperäinen kohtuuttomuusperuste syntyy, kun sopimukseen alun perin liittynyt sopimussuoritteiden tasapaino on järkkynyt sopimukselle ulkoisten muutosten seurauksena ja tämä toisen osapuolen haitaksi tapahtuva muutos on ylittänyt tason, joka ei ole enää vähäinen. Muutoksen vaikutuksen tulee ylittää sopimukseen liittyvä sietokynnys, minkä ylittämisen jälkeen sopimusehto on saanut sen alkuperäisestä merkityksestä ilmeisen poikkeavan merkityksen. Jotta olosuhteiden muutos ja siitä seuraava jälkiperäinen kohtuullistamisperuste olisi oikeudellisesti pätevä, tulee siihen liittyneiden tapahtumien kulun seurata suoritusesteopin esteille asettamia 3 kriteeriä. Niitä ovat (1) ulkoisuus sovittelua vaativan osapuolen toimenpiteistä ja vaikutuspiiristä, (2) tilanteen odottamattomuus suhteessa sopimuksen osapuolelle alun perin oletettuihin riskitasoihin ja (2) esteen voittamattomuus osapuolen ponnistelusta huolimatta.¹⁸⁴

¹⁸⁴ Hemmo 2003b, s. 73–75.

4.4.2 Osapuolten välinen riskinjako

Liikesopimuksen luonne voi olla sellainen, että toiselta sen osapuolelta edellytetään toista osapuolta suurempaan taloudellista riskinottoa tai osapuoli haluaa ottaa tämän riskin. Tietoinen riskinotto ja siihen liittyvien riskien realisoituminen tämän osapuolen haitaksi tapahtuvana muutoksena ei yleensä yksinään ole peruste sopimusehdon kohtuullistamiselle. Jotta sopimuksen kohtuullistaminen tulisi kyseeseen, tulisi asiaan liittyä myös muita kohtuullistamista puoltavia tekijöitä.¹⁸⁵

Merkittävästi tavanomaista suurempi riski sopimuksen suoritteiden välisestä epätasapainosta voi esimerkiksi syntyä, mikäli asiakas sitoutuu pitkäaikaisesti ostamaan sopimussuoritteita ennalta määritellyllä hintatasolla ja mikäli suoritteille on olemassa markkinahintamekanismi, tai joiden hintataso muusta syystä on altis suurille vaihteluille. Markkinahinnan laskiessa ostaja on yhä sidottu sopimuksen ennalta määrittämään hintatasoon, minkä seurauksena tämä maksaa suoritteesta laskennallista ylihintaa suhteessa siihen, mikä on markkinoilla vallitseva sen hetkinen hintataso. Tällaisen riskiposition kääntöpuolena ja vastakkaisena seurauksena on liiketaloudellinen varmuus siitä, että ainakin sopimuksen keston ajan asiakasyrityksen hyödykkeistä maksama hinta on ennalta määritelty. Myyjänä toimiva osapuoli voi niin halutessaan pyrkiä varautumaan itselleen haitallisiin olosuhdemuutoksiin erilaisilla ostotoimintansa hintasuojauksin.

Liikesopimukseen voi sisältyä kirjauksia, joiden seurauksena toiselle osapuolelle muodostuu voimakkaan riskipitoinen, eli spekulatiivinen sopimusehto ja tähän kiinteästi liittyvä mahdollisuus suurempaan liikevoittoon. Tällöin sopimuksen vastapuolen suojaksi on sopimuksen tulkintaa selkeyttämään syytä kirjata maininta siitä, että spekulatiivisessa sopimusehdossa on kyse riskin hyväksyneen osapuolen nimenomaisesta tarkoituksesta.

¹⁸⁵ Hemmo 2005, s. 75.

4.4.3 Osapuolten tasavertaisuuden arvioiminen

Oikeuskirjallisuudessa esitetään lukuisia erilaisia arviointikriteerejä sille, kuinka tasavertaisuutta tulisi arvioida. Tasavertaisuus liittyy osapuolten voima-asemaan sopimuksen syntymisen yhteydessä ja käsitteenä se on erotettava sopimuksen suoritusten epätasapainosta. Tasavertaisuuden arvioinnin tuloksella on suuri merkitys kohtuullisuusharkinnassa, sillä tasavertaisuuden ylläpitäminen ja heikomman osapuolen suoja ovat oikeistoimilain 36 §:n keskeisiä oikeuspoliittisia tavoitteita. Ilman epätasavertaisuutta sopimuksen syntymisen yhteydessä ei voi olla myöskään epätasavertaisuutta sopimuksen keston aikana. Sopimussuoritusten epätasapaino voi sen sijaan syntyä niin sopimuksen syntymisen yhteydessä kuin myös sen keston aikana.

Liikesopimusten ja niiden osapuolten tasavertaisuutta arvioitaessa tulee antaa merkitystä osapuolten kaukonäköisyydelle, taidoille neuvotella itselleen suotuisa sopimus sekä muille liike-elämässä hyödynnettäville kyvyille. Kohtuullistamiskynnyksen tulee olla sellainen, että osapuolilla on mahdollisuus käyttää omia neuvottelutaitojaan ja muuta taitavuuttaan.¹⁸⁶

Oikeuskirjallisuudessa ja lain esitöissä tunnistetaan lukuisia tyyppitilanteita, jotka kertovat osapuolten epätasavertaisesta tilanteesta. Esimerkiksi se, että alihankintaketjussa kooltaan pienempi osapuoli on taloudellisesti tai muulla tavoin riippuvainen itseään suuremmasta sopimuskumppanista, on omiaan luomaan epätasavertaisen asetelman. Seurauksena voi olla se, että heikommalla osapuolella ei ole muuta mahdollisuutta kuin tehdä sopimus hänelle annetuin ehdoin.¹⁸⁷

Toisen osapuolen asiantuntemattomuutta voidaan myös pitää epätasavertaisuutta aiheuttavana tekijänä, joskin oikeustieteessä on vahva näkemys siitä, että liiketoimintaa ammatikseen harjoittavan yrityksen tulisi ymmärtää, millaisiin oikeustoimiin se on

¹⁸⁶ Ahlfors 2016, s. 13.

¹⁸⁷ HE 247/1981 vp s. 3, 11 ja 15.

ryhtymässä. Mikäli näin ei ole, heillä on silti mahdollisuus hankkia lainopillisia neuvontaa. Asiantuntemattomuus vaikuttaa kuitenkin suuremmalla painoarvolla oikeustoimilain 33 §:n pätemättömyyssäännössä, joka käsittelee kunnian vastaista ja arvotonta menettelyä oikeustoimessa. Kyseisen säännöksen vaikutus ulottuu koko oikeustoimeen, ei ainoastaan sen yhteen tai useampaan sopimusehtoon¹⁸⁸.

Pienyritystasoa suurempien yritysten keskinäisissä sopimusehtojen kohtuuttomuusriidoissa ei merkitystä ole annettu osapuolten väitetylle epätasavertaisuudelle. Oikeuskäytännön perusteella, silloin kun osapuolina ovat olleet keskisuuret tai suuret yritykset, korkein oikeus ei ole ennakkopäätöksessään antanut painoarvoa yritysten välille epätasavertaisuutta luoville tekijöille. Tämä korostaa sitä arvioinnin peruslähtökohtaa, että yritysten oletetaan olevan riittävän asiantuntevia ja tarvittaessa käyttävän ulkopuolista asiantuntemusta.¹⁸⁹

4.4.4 Vastikkeen taso ja ehtojen sovittelu vastiketta muuttamalla

Vastikekohtuullistaminen eli vastikesovittelu on suoraviivainen tapa saattaa sopimussuoritteiden välinen tasapaino riittävälle tasolle tilanteessa, jossa sopimuksen osapuolet eivät halua luopua sopimussidonnaisuudesta¹⁹⁰. Menetelmän suoraviivaisuus syntyy siitä oletuksesta, että riippumatta sopimuksen muista ehdoista, sopimuksen mukaisten suoritteiden riittävä tasapainotila löytyy aina lopulta kohtuullistamalla vastikkeen määrää. Vastiketta kohtuullistamalla liikesopimuksen alkuperäinen tasapaino palautuu tai riittäväksi katsottava tasapaino saavutetaan. Vastikkeen avulla voidaan kohtuullistaa sekä alun perin kohtuutonta sopimusehtoa että ajankulumisen myötä kohtuuttomaksi muuttunutta sopimusehtoa¹⁹¹. Mikäli kohtuullistamisvaatimus on esitetty esimerkiksi myyjään kohdistuvaan ja ankaraan vastuulausekkeeseen perustuen,

¹⁸⁸ HE 247/1981 vp s. 11.

¹⁸⁹ Hemmo 2005a, s. 132. Kirjoittajan viittaus KKO:n vallitsevaan ratkaisulinjaan perustuu 2000-luvun alkupuoleen mennessä julkaistuihin ratkaisuihin.

¹⁹⁰ Halila 1987, s. 597—598.

¹⁹¹ Saarnilehto ja muut 2012, s. 469.

voidaan kyseisen ehdon ankaruuden vaikutusta kohtuullistaa korottamalla myyjän saamaa vastiketta. Näin ankaran ehdon liiketaloudellinen rasitus kompensoidaan myyntihinnan avulla ilman, että liikesopimuksen muita ehtoja joudutaan uudelleenkirjoittamaan.

Tällaisen kohtuullistamistekniikan hyödyllisyys tulee esiin myös siinä, että mikäli sopimuksen tasapaino muuttuu uudelleen, on osapuolten välillä olemassa jo yhteisesti hyväksytty toteutusperiaate tasapainon palauttamiseksi. Tuo sama periaate toimii tarvittaessa joko vastiketta alentavasti tai korottavasti aina sen mukaan, mitä sopimussuoritteiden tasapainon palauttaminen kulloinkin vaatii. Ennakointikykyiset sopijakumppanit voivat kirjata tämän tyyppisen kohtuullistamisehdon jo alkuperäiseen sopimukseensa, jolloin se toimii taloudellisen liikavaikeuden tilannetta korjaavana sopimusehtona.

Vastikekohtuullistaminen on tuomioistuimen suorittaman toimenpiteenä sellainen, jossa vastikkeen kohtuullistaminen alkuperäistä tasoaan korkeammalle voi usein aiheuttaa sopimussidonnaisuuden raukeamisen kokonaisuudessaan. Tällainen on erityisen ongelmallista, mikäli vastikekohtuullistettu sopimus on osa eri sopimuksista muodostuvaa kokonaisuutta. Sopimusten välillä olisi tällöin siis kiinteä yhteys ja tällaisessa tilanteessa uutta sopimustasapainoa tulisi arvioida siten, että arvioinnin kohteena on sopimuksien kokonaisuus.¹⁹²

Vastikkeen kohtuullistamista omana yksilöitynä vaatimuksena voidaan pitää poikkeuksellisen toimenpiteenä, sillä hinnoittelun vapautta on vakiintuneesti pidetty painavana perusteena, eikä ennakkoon sovitun hinnan vaikutus voi olla ostajalle ennakoimaton¹⁹³. Myös Halila toteaa, että sopimuksen raukeaminen alkuperäiseen hinnanmuodostukseen liittyvän kohtuuttomuuden perusteella on soveliaampi

¹⁹² HE 247/1981 vp s. 15—16.

¹⁹³ Tässä viitataan tilanteeseen, jossa osapuoli ei vetoa muiden sopimusehtojen kohtuuttomuuteen, vaan ainoastaan sopimuksen vastikkeen kohtuuttomuuteen.

lopputulos kuin sopimuksen kohtuullistaminen¹⁹⁴. Vastikkeen kohtuullistaminen on tietysti mahdollista myös kilpailulain 7 §:n määräävän markkina-aseman käytön kieltävän säännökseen pohjautuen.¹⁹⁵

Halila jatkaa, että vastikkeen kohtuullistaminen alkuperäistä tasoa korkeammalle on oikeusjärjestykseen perustuvaa, jolloin vastaavasti vastikkeen kohtuullistaminen alemmalle tasolle tulisi olla hyväksyttävää. Epäselvää on sen sijaan se, voiko vastikkeen kohtuuttomuuteen vetoaminen tapahtua perustuen vain marginaaliin sopimuksen mukaisen vastikkeen ja todellisten kustannusten välillä. Perustuen Ruotsissa vallitsevaan kantaan tällaisen sovittelutilanteen mahdollisuudesta sekä Ruotsin ja Suomen samankaltaisesta sovitteluilmapiiiristä, ei tällaista perustetta liian korkeasta tai liian matalasta marginaalista voida sulkea pois.¹⁹⁶

Vastikkeen kohtuullistaminen aikaisempaa korkeammalle tasolle arvonlisäverokannan noston perusteella on katsottu oikeuskirjallisuudessa olevan vahvasti perusteltavissa. Aikaisemmin tämä kohtuullistamisperuste tuli arvonlisäverolaista, jossa verovelvolliselle nimenomaisesti annettiin oikeus korottaa perittävää myyntihintaa veroa vastaavalla lisällä, vaikka tästä ei sopimuksessa olisi erikseen mainittu. Nykyisin voimassa olevassa arvonlisäverolainsäädännössä tällaista ei ole säädelty. Eräs tätä näkemystä puoltava peruste on periaate siitä, että arvonlisävero on nimenomaisesti tarkoitettu siirtyväksi loppukäyttäjän maksettavaksi täysimääräisenä.¹⁹⁷ Vastaavasti arvonlisäverokannan lasku tulee olla perusteena vastikkeen kohtuullistamiselle vastaamaan verollisen hinnan uutta alempaa tasoa.

¹⁹⁴ Halila 1987, s. 602.

¹⁹⁵ Hemmo 2005a, s. 134.

¹⁹⁶ Halila 1987, s. 592 ja 616—617.

¹⁹⁷ Hemmo 2003b, s. 28.

4.4.5 Tapauskohtaisia liikesopimusten kohtuuttomuuden perusteita

Ratkaisussa KKO 1985-II-177 otti kantaa vahingonkorvauksiin, joita vastaaja vertasi kohtuuttomiin sopimussakkoihin¹⁹⁸. Ratkaisussa arvioitiin myös leasing-sopimuksen laativeen yrityksen yleisten sopimusehtojen kohtuullisuutta. Samalla arvioituun myös sitä, mitkä ovat vahinkoa kärsineen, mutta samalla myös automaattiseen vahingonkorvaukseen oikeutetun osapuolen mahdollisuudet ja velvollisuudet toimia tavalla, jossa sille itselleen koituvat vahingot muodostuisivat mahdollisimman vähäisiksi. Sopimuksen ehtoja kohtuullistettiin asiakkaan hyväksi.

Vakuutus sopimus, oikeustoimeen liittyvien osapuolten tosiasialliset määräysvaltapiiirit ja vakuutetun omaisuuden omistajamuutosten kohtuullisuus suhteessa sopimusehtojen asiakkaaseen kohdistuviin omistajanvaihdosehtoihin olivat keskeisiä kysymyksiä ratkaisussa KKO 1994:137¹⁹⁹. Tämä ennakkoratkaisu kumosi sitä edeltäneen hovioikeuden tuomion, mutta KKO:n ratkaisuun esitettiin myös eriävä mielipide.

¹⁹⁸ KKO 1985-II-177. Tässä tapauksessa oli kyse metsätraktorin 36 kuukauden määräaikaisesta leasing-sopimuksesta, jonka vuokraerät olivat jääneet maksamatta 10 kuukautta sopimuskauden alkamisen jälkeen, mikä oikeutti kantajana toimineen yrityksen sopimuksen mukaiseen irtisanomiseen. Leasing-yritys vaati sopimuksen mukaisesti asiakkaaltaan erääntyneitä vuokria, traktorin noutokustannuksia ja 3/4 vielä erääntymättömien kuukausierien yhteenlasketusta määrästä koko jäljellä olevalta sopimuskaudelta. Ratkaisussaan KKO kohtuullisti oikeustoimilain 36 §:n nojalla asiakkaan maksettavaksi tulevia vuokria. Ratkaisun perusteina oli se, että leasing-yrityksellä oli hyvät mahdollisuudet hyödyntää metsätraktoria muissa asiakassopimuksissaan sen takaisinoudon jälkeen ja näin toimimalla vaikuttaa pienentävästi itselleen aiheutuneen vahingon määrään. Osapuolten asema sopimusta tehtäessä ja yleisten sopimusehtojen ankaruus huomioon ottaen, kohtuullinen vahingonkorvaus leasing-sopimuskauden toteutumattomista vuokrakuukausista katsottiin olevan 1/3 näiden kuukausierien yhteenlasketusta määrästä.

¹⁹⁹ KKO 1994:137. Tässä tapauksessa oli kyse palovakuutus sopimuksesta, jonka vakuutuskohteena oli tehdasrakennus ja joka tuhoutui tulipalossa. Noin 6 kuukautta ennen tulipaloa rakennus oli siirtynyt yritys- ja omistusjärjestelyissä uudelle omistajalle. Molemmat järjestelyn osapuolet kuuluivat samaan emo- tytäryhtiörakenteeseen. Vakuutusyhtiön laatimien vakuutusehtojen mukaan vakuutus lakkaa 14 päivä kuluessa omistajanvaihdoksesta. Ehto oli jäänyt yritys järjestelyn aikana huomiotta, omistuksen siirto ei ollut lisännyt vahingonvaaraa ja vakuutusmaksut oli maksettu tämänkin jälkeen asianmukaisesti. KKO totesi ratkaisussaan, että sopimuksen sanamuoto oli selkeä eikä antanut perusteita toisenlaiselle tulkinnoille. Se totesi myös, että vakuutusyhtiö olisi myöntänyt vastaavan palovakuutuksen myös uudelle omistajalle, jos sitä olisi kysytty. Ratkaisussaan KKO katsoi, että vaikka sopimusehdon tarkoittama vakuutuskohteen omistajanvaihdos oli tosiasiallisesti tapahtunut, olivat kiinteistön edellinen ja vakuutuksen ottanut omistaja sekä uusi omistaja samojen henkilöiden määräysvallassa. Palovakuutus sopimuksen omistajanvaihdosehto todettiin kohtuuttomaksi ja se jätettiin huomioon ottamatta vakuutus sopimuslain 34 §:n viittaaman oikeustoimilain 36 §:n nojalla.

Ratkaisussaan KKO määräsi riita-asian kohteena olleen palovakuutus sopimuksen omistajanvaihdosehdon ja siitä seuranneen sopimuksen lakkaamisen kohtuuttomaksi. Tämän seurauksena vakuutusyhtiö määrättiin maksamaan sopimuksen mukaiset palovakuutus korvaukset.

5 Yhteenveto ja johtopäätökset

5.1 Keskeiset havainnot ja niiden merkitys myyjälle

Tutkimuksen keskeisenä havaintona voidaan pitää sitä, että oikeustoimilain 36 §:n muutoksen taustalla ollut oikeuspoliittinen ja yhteispohjoismainen tavoite on saavutettu hyvin. Tavoitteen toteutuminen ei tapahdu konkreettisten oikeustoimilain sanamuotojen kautta, vaan tuon säännöksen taustalla vaikuttavien ideologisten päämäärien, oikeusperiaatteiden, ennakkopäätösten ja lainvalmistelumateriaalin sisällön vaikutuksesta. Niiden muodostamaa kokonaisuutta tulkitsemalla syntyy 36 §:n säännöksestä harmoninen ja periaateohjautuva kokonaiskuva, joka on vuodesta 1983 lähtien saanut lisää sisältöä tulkintansa tueksi. Harmonisuus tulee esiin myös siinä, että KKO:n ennakkopäätösten joukossa ei ole ratkaisuja, joiden oikeudellinen vaikutus olisi huomattavasti muuta aiheesta syntynyttä oikeuskäytäntöä vastaan tai olisi muulla tavoin joukosta poikkeava.

Oikeustoimilain 36 §:n soveltamisesta on kirjoitettu paljon oikeuskirjallisuutta, mutta tämä kirjallisuus ei - päivitettäviä hakuteoksia lukuun ottamatta - ole enää kovinkaan viimeaikaista. Tämän vuoksi on syytä todeta, että mitään merkittävää ja uutta sopimusten kohtuullistamisen oikeuskysymyksiin syntyvää oikeuskirjallisuutta ei ole hetkeen kirjoitettu. Syynä tähän voi olla se, että korkeimmassa oikeudessa ei ole käsitelty kyseisen säännöksen tulkintaa merkittävästi muuttaneita ennakkopäätöksiä. Syynä voi olla myös se, ettei Suomen lainsäädäntöön ole tullut sellaisia uusia säädöksiä, joiden yhteisvaikutusta tai normihierarkiaa suhteessa oikeustoimilain 36 §:än olisi ollut syytä tutkia lähemmin. Viimeinen ja myös oikeudenalan kannalta tummasävyisin tulkinta tilanteesta on se, että oikeustoimilain 36 §:n soveltaminen tuomioistuimissa on niin kokonaisvaltaista ja tapaussidonnaista, että aiheesta on haastavaa kirjoittaa oikeutta yksityiskohtaisesti systematisoivaa tutkimusta.

Tämän tutkimuksen keskeisenä lähdemateriaalina toimivat oikeustoimilain 36 §:n nojalla annetut KKO:n ratkaisut, muutoksen yhteydessä syntynyt lainvalmistelumateriaali,

valiokuntamietinnöt ja asiantuntijakuulemisten julkiset yhteenvedot. Mitä pidemmälle tutkimus eteni, sitä merkittävämpään rooliin nousivat tuomioistuinten antaman ennakkopäätökset. Tämä tutkimus nosti esiin joukon korkeimman oikeuden ratkaisuja, joilla on ollut merkittävämpää vaikutusta oikeustoimilain 36 §:n soveltamiseen. Yleisenä huomiona voidaan todeta, että monet lainvalmistelussa käytetyt materiaalit ovat itse asiassa laadultaan korkealaatuisia, mutta jäsentelyltään ja rakenteeltaan vaikeaselkoisia. Vaikeaselkoisuutta lisää se, että osa materiaalista on luotu ennen tietotekniikan mahdollistamaa digitalisaatiota. Oikeustoimilain tulkinnassa suuren roolin saavat sen valmistelumateriaalit, jotka eivät käytettävyydessään ole aina nykypäivän tasolla.

Yritys, joka myy jatkuvasuoritteisia palveluita toisille yritykselle, hyötyy merkittävästi siitä, että sillä on käytössään sopimusoikeuteen perehtynyttä talousoikeudellista asiantuntemusta. Tämän merkitys on ensisijaisesti siinä, että asiantunteva neuvonta voi opastaa yritystä olemaan soveltamatta sopimuskäytäntöjä, joilla on kohonnut riski tulla kohtuullistetuiksi toisen osapuolen hyväksi. Tämä sopimusten tasapainoa jo ennakolta luova vaikutus on myös linjassa sen kanssa, mikä on ollut lainsäätäjän tavoite ja mihin suuntaan yritysten välisten liikesopimusten tasavertaisuuden ja suoritustasapainon todellisuus näyttää siirtyvän²⁰⁰.

Talousoikeudellinen neuvonta voi myös estää toimeksiantajaansa ryhtymästä sellaisiin yksipuolisesti laadittuihin sopimuksiin, joiden ehdot voivat muuttua kohtuuttomiksi, mutta joiden kohtuullistamiseen ei ole selkeästi ennalta tunnistettuja perusteita. Mikäli näin on kuitenkin kaikesta huolimatta käynyt ja kohtuuttomuuskanne jätetään tuomioistuimen ratkaistavaksi, vaaditaan tuomioistuinkäsittelyyn myös prosessioikeuden tuntemusta, mikä tekee asioiden jälkikäteisestä selvittelystä

²⁰⁰ Tämä todettaessa on silti hyvä muistaa, että teknologinen kehitys ja liike-elämän uudet osa-alueet ovat synnyttäneen uudenlaisia sopimustyyppisiä, joiden sopimusten tasapaino ja osapuolten tasavertaisuus ovat laajan yhteiskunnallisen ja oikeuspoliittisen keskustelun kohteena. Tällaisia ovat esimerkiksi lukuisat alustatalouden synnyttämät liiketoimintamallit, joihin sisältyy mahdollisesta edellytys pakkoyrittäjyydestä tai tietojärjestelmiin liittyvästä ekosysteemi riippuvuudesta.

kertaluokkaa aikaa vievämpää ja kalliimpaa. Kohtuullistamisriskien ennakointi, hallinta ja ulkopuolisen sopimusoikeudellisen neuvonnan käyttö tarvittaessa on siis suositeltavaa.

5.2 Suosituksia sopimuksen kohtuullistamisriskien ennakointiin

Tutkimuksen ensisijainen suositus kohtuullistamisriskien ennakointiin ja pienentämiseen on se, että liikesopimuksen tavanomaista yksipuolisempia ehtoja pystyy perustelemaan rationaalisesti ja että ne ovat osana sopimusta laatijaansa liittyvien todellisten tarpeiden vuoksi. Tällainen menettely antaa sopimusehtojen laatijalle tilaisuuden vedota niihin perusteltuihin reaalsiin syihin, jotka vaikuttavat ehtojen syntymisen taustalla ja joiden takia ehdot ovat liikesopimukseen kirjattuna. Reaalit syyt auttavat vähentämään riskiä sen väitteen tehokkuudesta, että kohtuuttomaksi väitetty sopimusehto olisi sopimuksessa ainoastaan toisen osapuolen vahvan neuvotteluaseman hyväksikäyttötarkoituksessa.²⁰¹

Tämän tutkimuksen pääluvussa 4 on käsitelty suurta joukkoa liikesopimukseen liittyviä käytännön olosuhteita ja tilanteita, joilla on merkitystä sopimusehdon kohtuullistamisriskien kohoamiseen ja joiden käyttöä tulisi sopimuksen laatimisen yhteydessä harkita. Kohtuullistamiseen liittyvät oikeuskysymykset ovat kuitenkin myös suuressa määrin periaatteellisia ja näitä periaatteita on käsitelty pääluvussa 3. Yrityksen tulisi liikesopimuksen kohtuullistamisriskien ennakointiä silmällä pitäen tuntee näiden periaatteiden pääkohdat ja ymmärtää, että tuomioistuimen ratkaisutyössä näillä periaatteilla on merkittävä painoarvo. Varovaisuusperiaate sopimusehtojen ankaruuden määrittämisen yhteydessä on paikallaan.

Sopimusta laadittaessa on syytä oma-aloitteisesti nostaa esiin ja todeta kirjallisesti ne sopimukselliset epätasapainotilat, jotka osapuolten välille on tietoisesti sovittu. Samalla on syytä myös todeta, mikäli osapuolten välillä on olemassa epätasavertaisuus sekä se,

²⁰¹ Hemmo 2005a, s. 129.

että tämä seikka on huomioitu sopimuksen kokonaisuudessa. Molempien osapuolten olisi myös perusteltua antaa toisilleen kirjalliset vakiokehotukset käyttää neuvotteluiden yhteydessä tarvitsemansa määrä sekä lainopillista neuvontaa sekä työskentelyaikaa omien sopimusintressiensä turvaamiseksi. Tällaisten kirjausten merkitys on se, että sopimuskokonaisuutta myöhemmin tulkitseva taho voi todeta, että osapuolten välinen epätasavertaisuus tai muu sopimuksellinen epätasapaino on tietoisesti hyväksytty olosuhde.

Vaikka taloudellisen liikavaikeuden tilanteisiin suunnitellut sopimusehdot ("hardship-ehdot") eivät ehkäise kohtuuttomuusväitteitä, tarjoavat ne hallitun ja ennakoitun tavan sopimuksen kohtuullistamiseen ja niiden käyttäminen on erittäin suositeltavaa²⁰². Ne ilmaisevat ehdot laatineen osapuolen tahtoa varautua muutoksiin sopimusta ympäröivissä olosuhteissa. Tällaiset ehdot tarjoavat tuomioistuimelle osapuolten kesken ennalta sovitut menettelysäännöt siitä, millä sopimusteknisillä keinoilla sopimusta halutaan kohtuullistaa tilanteessa, jossa hardship-ehtojen aktivoitumisen raja-arvot ovat ylittyneet. Mikäli tällainen ehto sallii sopimuksen sisällön muutokset yhtäläisesti molempien osapuolten hyväksi, on se yleensä kohtuullisuusharkinnan osalta ongelmaton²⁰³.

Mikäli mahdollista, jälkiperäisen kohtuuttomuuden tilanteisiin varautuvat sopimusehdot on syytä määritellä niin yksityiskohtaisesti, että niiden realisoituessa sopimukseen kohdistuvien vaikutusten määrittämiseen ei enää liity harkintavaltaa eikä osapuolten välistä neuvottelutarvetta²⁰⁴. Sopimustekniseltä toteutustavaltaan ehtojen tulisi olla sellaisia, että yhden hardship-ehdon avulla voidaan korjata mahdollisimman monentyyppisiä odottamattomia tapahtumia ja olosuhteita. Tilanne voi esimerkiksi olla

²⁰² Taloudellinen liikavaikeus on tilanne, jossa toisen osapuolen sopimusvelvoitteen täyttäminen on käynyt taloudellisesti kestäättömäksi tai kohtuuttomaksi. Tällaisen tilanteen vallitessa sopimusvelvollisuuksien täyttäminen on reaalimaailman sääntöjen puitteissa mahdotonta, mutta se olisi kohtuuttoman raskasta taloudellisesti. Taloudellinen liikevaikeus eroaa force majeure -tilanteesta, jossa sopimussuorituksen toteuttaminen on mahdotonta reaalimaailman puitteissa.

²⁰³ Wuolijoki 2022, s. 217.

²⁰⁴ Wuolijoki 2022, s. 217.

sellainen, että liikesopimuksen hardship-ehdot kykenisivät korjaamaan sopimukseen syntyneitä epätasapainoa, mutta eivät riittävässä määrin ennen ehdolle sovittujen ääri rajojen tulemista vastaan. Tuomioistuimen osaksi voisi tällöin jäädä enää ratkaista se, kuinka paljon alun perin sovittuja hardship-ehdon ääri rajoja on ylitettävä, jotta sopimukseen on palautettu riittävä tasapainotila. Tällainen ratkaisu voi yhä olla katkera sopimuksen toiselle, kohtuullistamista vastustaneelle, osapuolelle. Sen sopimustekninen toteutustapa seuraa kuitenkin yhä molempien osapuolten ehtoihin hyväksymän poikkeustilanteiden ratkaisumallin periaatteita.

Uudelleen neuvotteluehdot ("renegotiation-ehdot") aktivoituvat niin ikään siihen liitettyjen raja-arvojen ylittyessä tai yllättävien tilanteiden realisoituessa. Niiden käyttö on suositeltavaa, mikäli välittömänä vaihtoehtoisena toimintamallina olisi tuomioistuintai välitysmenettely. Tällaisen ehdon tarkoitus on velvoittaa osapuolet neuvottelemaan keinoista, joilla liikesopimuksen tasapaino palautetaan takaisin riittävälle tasolle. Renegotiation-ehdojen sisäänrakennettu heikkous on se, että ne ovat harvoin täsmällisiä, eivätkä ne pysty velvoittamaan osapuolia neuvotteluratkaisuun pääsemiseen. Niiden avulla ei voida pakottaa uuteen yhteisymmärrykseen pääsyä, mikäli toinen tai kumpikaan osapuoli eivät sitä halua.

Tällöin renegotiation-ehto osoittautuu tehottomaksi ja osapuolet palaavat sopimustilanteeseen, missä he olivat ennen uudelleen neuvottelujen alkua. Heillä on yhä käytössään oikeustoimilain 36 §:n tarjoamat keinot korjata sopimuksen väitettyä kohtuuttomuutta. Oikeuskirjallisuus ei tähän ota kantaa, mutta on perusteltua olettaa, että mikäli uudelleen neuvottelussa estetty kohtuuttomuusväite etenisi tuomioistuimen ratkaistavaksi, voi tuomioistuin antaa merkitystä sille seikalla, että toinen osapuoli on toiminut epäonnistuneen uudelleen neuvotteluprosessin aikana korostuneen passiivisesti tai *mala fide*.

Luvussa 4.3 kuvattiin näkökohtia, joita tulee huomioida pitkäkestoisten liikesopimusten yhteydessä. On suositeltavaa, että pitkään voimassa olleelle sopimukselle tehdään

määräajoin joko teknisiä sopimuksen uusimisia tai vakiosopimusehtojen päivityksiä. Ensimmäisessä tilanteessa vanha sopimus päätetään siten, että uusi korvaava sopimus tulee voimaan välittömästi joko samansisältöisenä tai hieman päivitettyinä. Tällainen liikesopimuksen uusiminen voi tapahtua myös ostajan aloitteesta, esimerkiksi tämän hankintasääntöjen tai riskienhallinnan prosessien määrittelemänä.

Uuden sopimuksen solmiminen, teknisenä toimenpiteenä tai todellisen neuvotteluprosessin tuloksena, on konkreettinen osoitus sopimusta tulkitseville tahoille siitä, että osapuolet ovat yhä yhtämielisiä sopimuksen ehdoista ja sen tarkoituksesta. Se osoittaa myös, että ehtojen muuttamiselle on annettu tilaisuus uuden sopimuksen laatimisen tai vakiosopimusehtojen päivityksen yhteydessä. Sopimuksen laatimisesta vastaavan osapuolen on myös syytä huolehtia siitä, että vakiosopimusehdoista poistetaan ne osiot, jotka ovat poikkeuksellisen ankaria ja joita ei ole koskaan sovellettu kyseisen eikä minkään muunkaan vastaavan sopimuksen yhteydessä.

KKO:n ratkaisukäytännön perusteella näyttää siltä, että liikesopimusten vahingonkorvausehtojen kohtuullisuuden arvioinneissa sopimusehdon kohtuuttomuutta nostavina tekijöinä voivat toimia kohtuuttomuusväitettä vastustavan osapuolen suorittamatta jättäneet toimenpiteet, joilla olisi voitu pyrkiä välttämään taloudellisten vahinkojen syntymistä. Vaikka sopimusrikkomuksen seurauksia käsittelevä sopimusehto antaisikin vahinkoa kärsineelle osapuolelle automaattisen oikeuden vahingonkorvaukseen tai sopimuksen mukaiseen täyteen suoritukseen, tulee tämän osapuolen yhä pyrkiä toimintaan, jolla aiheutunutta todellista vahinkoa voidaan rajoittaa sekä tämän itsensä että vastapuolen hyväksi. Tällainen vastapuolenkin intressiä palveleva toimiminen ei yksinään vielä perustele tuomioistuimen ratkaisua, mutta se toimii yhtenä osana kokonaisharkintaa ja osoittaa pyrkimystä lojaalisuuteen yli sen tavanomaisen vaatimustason.

Viimeinen tässä luvussa esiin nostettava suositus liittyy tyyppikohtuuttomiin ehtoihin. Kuten luvussa 4.1.1 kuvataan, tyyppikohtuuttomia sopimusehtoja ei tulisi sopimuksissa

olla ensinnäkään. Varovaisuusperiaatteen noudattaminen tässä kysymyksessä on suositeltavaa ainakin uusien sopimusten yhteydessä. Oma-aloitteista arviointia olisi suoritettava myös yrityksen vanhan sopimuskannan sisältöön ja tarvittaessa sopimusten sisältöä tulisi päivittää esimerkiksi edellisen luvun kaltaisilla sopimusten määräaikaisilla uusimisilla.

Tämän tutkimuksen keskeisin suositus on myös liikesopimusten kohtuullistamisriskien ennakointiin liittyvä tavanomaista ankarampien sopimusehtojen tosiasiallisen ja todistettavan tarkoituksen perustelemisen. Sopimuksen neuvotteluvaiheessa syntyvien asiakirjojen systemaattinen säilyttäminen sekä osapuolten tahdonilmaisujen ja sopimuksen tarkoitusta kuvaavien lausuntojen huolellinen kirjaaminen ovat suositeltavia menettelytapoja. Tällaiset käytännöt on suhteellisen helppoa sisällyttää yrityksen kaupallisiin prosesseihin ja niiden avulla myyjäosapuolena toimiva yritys pystyy suojaamaan omia erityisiä sopimusintressejään.

Lähteet

- Aarnio, A. (1987). Onko kohtuus oikeusperiaatteena syrjäytymässä sekä sopimusvapauden että sopimusten sitovuuden periaatteen? *Lakimies* 1987, s. 200—414.
- Aarnio, A. (1989). *Laintulkinnan teoria: Yleisen oikeustieteen oppikirja*. WSOY.
- Aarnio, A. (2011). *Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta*. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.
- Ahlfors, J. (2016). Liikesopimuksen kohtuullistamisen toteuttamisesta. *Liikejuridiikka* 3/2016, 8—29. Noudettu 14.8.2025 osoitteesta <https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/liikejuridiikka/170850001.pdf>
- Aho, M. L. (1982). Näkökohtia oikeustoimen kohtuullistamisesta. *Lakimies* 1982, s. 521—540.
- Ahola, V. (1982). *Suomen Bensinikauppiain Liiton kirjallinen lausunto oikeustoimen kohtuullistamista koskevaksi lainsäädännöksi*. Lakivaliokunnan kokous 8.10.1982.
- Atiyah, P. S. (1979). *The rise and fall of freedom of contract*. Oxford University Press.
- Arjanne, A. (1982) *Starckjohann-Telko Oy:n kirjallinen lausunto oikeustoimen kohtuullistamista koskevaksi lainsäädännöksi*. Lakivaliokunnan kokous 8.10.1982.
- Aurejärvi, E. (1979). Oikeustointen kohtuullistamisen yleiset opit ja yrittäjien väliset sopimukset. *Lakimies* 1979, s. 725—745.
- Aurejärvi, E. (1980). Pienyrittäjän sopimukset – Sopimusoikeuden seuraava huomattava sääntelykohde? *Oikeus* 1980:4, s. 242—244.
- Aurejärvi, E. (1982). *Kirjallinen lausunto oikeustoimen kohtuullistamista koskevaksi lainsäädännöksi*. Lakivaliokunnan kokous 14.10.1982.
- Benke, N. & Meissel, F. (2002). *Juristenlatein*. C. H. Beck.
- Edilex. (2025) Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä hakutulokset annetuilla hakuehdoilla. Noudettu 22.8.2025 osoitteesta <https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/kko/ennakkopaatokset/pikahaku?typeids%5B0%5D=5&offset=1&perpage=20&sort=timedesc&phrase=Oikeustoimen%20kohtuullistaminen>

- Eduskunta. Asian käsittelytiedot HE 247/1981 vp. Noudettu 23.7.2025 osoitteesta <https://www.eduskunta.fi/FI/Vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiat&ocid=he+247/1981>
- Grotius, H. (1625) *The Law of War and Peace*. Noudettu 16.10.2025 osoitteesta <https://lonang.com/wp-content/download/Grotius-LawOfWarAndPeace.pdf>
- HE 247/1981 vp. *Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeustoimen kohtuullistamista koskevaksi lainsäädännöksi*. Noudettu 23.7.2025 osoitteesta https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_247+1981.pdf
- HE 218/1994 vp. *Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi kuluttajansuojalain 3 ja 4 luvun, varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain 36 §:n, huoneenvuokralain 5 §:n ja maanvuokralain 4 §:n muuttamisesta*. Noudettu 23.7.2025 osoitteesta https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_218+1994.pdf
- Jørgensen, S. (1967). Grotius' kontraktslære. *Tidsskrift for Rettsvitenskap* 1979, s. 457–473.
- Haapio, H. & Siedel, G. J. (2013). *A Short Guide to Contract Risk*. Routledge.
- Halila, H. (1987). Rakennusurakan yleisiin sopimusehtoihin perustumaton urakkahinnan tarkistaminen - Riskinottoa koskeva näkökulma vastikesovitteluun. *Defensor Legis* 1/1987, s. 586–624.
- Hemmo, M. (1996). Irtisanomisvapaus ja pitkäkestoiset liikesopimukset. *Defensor Legis* 1/1996, s. 328–346.
- Hemmo, M. (2003a). *Sopimusoikeus: 1* (2. uud. p.). Talentum : Lakimiesliiton kustannus.
- Hemmo, M. (2003b). *Sopimusoikeus: 2* (2. uud. p.). Talentum : Lakimiesliiton kustannus.
- Hemmo, M. (2004). *KKO:n ratkaisut kommentein 2003. II*. Talentum: Lakimiesliiton kustannus. Noudettu 1.11.2025 osoitteesta

[KOMMENTEIN\(\(20\)2003\(\(\(II\(:KKO\(\(20\)2003\(\(\(60\(\(20\)V\(\(e4\)lityslausekkeen\(\(20\)sovittelu/piste:t174g](#)

- Hemmo, M. (2005a). *Sopimusoikeus: 3*. Talentum : Lakimiesliiton kustannus.
- Hemmo, M. (2005b). *Oikeudellisen riskienhallinnan perusteita*. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.
- Hemmo, M., & Hoppu, K. (2022). *Sopimusoikeus*. Alma Talent Oy. Noudettu 23.7.2025 osoitteesta [https://verkkokirjahylly-almainsights-fi.proxy.uwasa.fi/teos/HAHBGXCTDG#kohta:3.\(\(20\)SOPIMUSOIKEUDEN\(\(20\)NORMISTO\(\(20\)JA\(\(20\)SOPIMUSRISKIT/piste:t4g](https://verkkokirjahylly-almainsights-fi.proxy.uwasa.fi/teos/HAHBGXCTDG#kohta:3.((20)SOPIMUSOIKEUDEN((20)NORMISTO((20)JA((20)SOPIMUSRISKIT/piste:t4g)
- Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen, T. (2005). *Kirjoitetaan juridiikkaa: Ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille*. Talentum Media Oy.
- Hov, J. (1980). *Avtalerett*. Universitetsforl.
- Kaisto, J. (2008). Pätemättömyys ja sovittelu prosessuaaliselta kannalta. *Business Law Forum* 1/2007, s. 44—128. Noudettu 27.11.2025 osoitteesta <https://www.edilex-fi.proxy.uwasa.fi/blf/1160002.pdf>
- Keskuskaupakamari. (1982). *Keskuskaupakamarin yrittäjien sopimuslautakunnan mietintö liittyen hallituksen esitykseen oikeustoimen kohtuullistamista koskevaksi lainsäädännöksi*. Mietinnön laatijana on toiminut varatuomari Hannu Pokela.
- Kilpailulaki 12.8.2011/948. Finlex. Noudettu 27.11.2025 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2011/948>
- Kostiainen, A., Kurki, V., Määttä, T., Rautiainen, P. & Soininen, N. (2023). *Oikeus ja sen tutkiminen*. Vastapaino. Noudettu 27.11.2025 osoitteesta <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789523971127>
- Laki elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä 3.12.1993/1062. Finlex. Noudettu 27.11.2025 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1993/1062>
- Laki indeksiehdon käytön rajoittamisesta 21.12.2000/1195. Finlex. Noudettu 27.11.2025 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2000/1195>
- Laki kaupallisten sopimusten maksuehdoista 18.1.2013/30. Finlex. Noudettu 27.11.2025 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2013/30>

- Laki kauppaedustajista ja myyntimiehistä 8.5.1992/417. Finlex. Noudettu 27.11.2025 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1992/417>
- Laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa 22.12.1978/1061. Finlex. Noudettu 27.11.2025 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1978/1061>
- LaVM 6/1982 vp. *Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksen johdosta oikeustoimen kohtuullistamista koskevaksi lainsäädännöksi*. Noudettu 23.7.2025 osoitteesta https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Documents/lavm_6+1982.pdf
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (Second edition.). Sage Publications.
- Muukkonen, P. J. (1956). Sopimusvapauden käsitteestä. *Lakimies* 1956, s. 601–612.
- Neuvoston direktiivi 93/13/ETY, annettu 5 päivänä huhtikuuta 1993, kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista. Noudettu 29.10.2025 osoitteesta <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:31993L0013>
- Nystén-Haarala, S. (1998). *The long-term contract: contract law and contracting* [Väitöskirja, Lapin yliopisto]. Finnish Lawyers' Publishing.
- Nystén-Haarala, S. (2014). Venäjän ja Pohjoismaiden sopimusoikeuden yleisten oppien joustavuus. *Lakimies* 7–8/2014, s. 1022–1041. Noudettu 14.8.2025 osoitteesta <https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/lakimies/145180007.pdf>
- Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4-0000. Alkuperäinen säädös vuodelta 1734. Finlex. Noudettu 27.11.2025 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/1734/4-000>
- Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4. Ajantasainen säädös. Finlex. Noudettu 27.11.2025 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1734/4-000>
- Oikeusministeriö (1982). *Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston muistio oikeustoimen kohtuullistamista koskevaksi lainsäädännöksi*. Lakivaliokunnan kokous 15.10.1982. Muistion laatijana on toiminut Leif Sevón.
- Oikeustoimilaki 13.6.1929/228. Finlex. Noudettu 27.11.2025 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1929/228>

- PeVL 3/1982 vp. *Perustuskalivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä 247 (1981 vp.) oikeustoimen kohtuullistamista koskevaksi lainsäädännöksi*. Noudettu 23.7.2025 osoitteesta https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Documents/pevl_3+1982.pdf
- Plessis, P. du (2010). *Borkowski's textbook on Roman law* (4th ed.). Oxford University Press.
- Pöyhönen, J. (1995). Oikeustoimi, oikeustoimen kohtuullistaminen. *Lakimies* 1995, s. 662—630.
- Rudanko, M., Haapio, H., Haavisto, V., Keskitalo, P., Lintumaa, S., Nygren, P., Nystén-Haarala, S., Pohjonen, S. (toim.), Taskinen, T. K. J. (2002). *Ennakoiva sopiminen: Liiketoimien suunnittelu, toteuttaminen ja riskien hallinta*. WSOY lakitieto.
- Saarnilehto, A. (2007). Oikeustoimen sovittelu korkeimmassa oikeudessa. *Edilex-sarja* 2007/27. Noudettu 27.11.2025 osoitteesta <https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/artikkelit/4778.pdf>
- Saarnilehto, A., & Annola, V. (2018). *Sopimusoikeuden perusteet* (8., uudistettu painos.). Alma Talent.
- Saarnilehto, A., Annola, V., Hemmo, M., Karhu, J., Kartio, L., Tammi-Salminen, E., Tolonen, J., Tuomisto, J. & Viljanen, M. (2012). *Varallisuus-oikeus* (2. uudistettu painos.). Sanoma Pro Oy.
- Smits, J. M. (2014) *Contract law: a comparative introduction*. Edward Elgar Publishing Limited.
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Finlex. Noudettu 27.11.2025 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1999/731>
- Suomen Yrittäjät ry (2024). *Gallup: Alv-korotus nopealla aikataululla aiheuttaa ongelmia yrityksille – "Huono ja hätäinen päätös"*. Noudettu 20.8.2025 osoitteesta <https://www.yrittajat.fi/uutiset/gallup-alv-korotus-nopealla-aikataululla-aiheuttaa-ongelmia-yrityksille-huono-ja-hatainen-paatos/>
- SuVM 136/1982 vp. *Suuren valiokunnan mietintö n:o 136 hallituksen esityksen johdosta oikeustoimen kohtuullistamista koskevaksi lainsäädännöksi*. Noudettu 20.8.2025

osoitteesta

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Documents/suvm_136+1982.pdf

Säädös 17.12.1982/956. *Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain muuttamisesta.* Finlex. Noudettu 23.7.2025 osoitteesta

<https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/1982/956>

Tala, J. (1980). Sopimusoikeuden muuttumisesta. *Oikeus* 1980:4, s. 210—228.

Tasa-arvolaki 8.8.1986/609. Finlex. Noudettu 27.11.2025 osoitteesta

<https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1986/609>

Tekijänoikeuslaki 8.7.1961/404 Finlex. Alkuperäinen säädös. Noudettu 27.11.2025 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/1961/404>

Tolvanen, H. (2016). *Suomen laki. II* / Henna Tolvanen (toim.). Alma Talent.

Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Uudistettu laitos.). Kustannusosakeyhtiö Tammi. Noudettu 24.7.2025 osoitteesta

<https://www.ellibslibrary.com/reader/9789520400118>

Tuominen, T. (2017). *Suomen laki. II* / Tia Tuominen (toim.). Alma Talent.

Tuori, K. (2023). Pacta sunt servanda. *Annales Academiae Scientiarum Fennicae*, 2(1), 44–57. Noudettu 16.10.2025 osoitteesta <https://doi.org/10.57048/aasf.130107>

Pufendorf, S. (1672). *De jure naturae et gentium*. Londini Scanorum. Noudettu 16.10.2025 osoitteesta

<https://archive.org/details/samuelpufendor1672pufe/page/308/mode/2up>

Vainio, P. (2025a) Luentoesitys: *International Law of Contract, Trade and Finance*. Noudettu 16.10.2025 osoitteesta

https://learn.uwasa.fi/pluginfile.php/250737/mod_resource/content/1/ILCTaF%20Slides%201%202025%20PV.pdf

Vainio, P. (2025b) Luentoesitys: *Oikeusteoria ja talousoikeudellinen oikeustapaanalyysi*.

Noudettu 24.7.2025 osoitteesta

https://learn.uwasa.fi/pluginfile.php/198263/mod_resource/content/1/Oikeusteoria%202025%20PV.pdf

Viinikka-Monthan, T. (1994) Sopimusvapaus ja pakottava lainsäädäntö. *Lakimies* 1994, s. 1102—1118.

- Wilhelmsson, T. (1985). *Vakiosopimus*. Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy.
- Wilhelmsson, T. (2008). *Vakiosopimus ja kohtuuttomat sopimusehdot* (3. uud. p.). Talentum Media Oy.
- Vakuutuslakilaki 12.5.1933/132 Finlex. Alkuperäinen säädös. Noudettu 26.11.2025
<https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/1994/543>
- Vakuutuslakilaki 28.6.1994/543. Finlex. Ajantasainen säädös. Noudettu 27.11.2025
<https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1994/543>
- Velkakirjalaki 31.7.1947/622. Finlex. Alkuperäinen säädös. Noudettu 27.11.2025
osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/1947/622>
- Vuontisjärvi, R. (2025) *Liikesopimuksen kohtuullistaminen ja sen vaikutus yrityksen liiketoimintariskeihin - Oikeustoimilain 36 §:n tausta, tavoitteet ja liiketoimintaan suuntautuvat vaikutukset*. Vaasan yliopisto. Noudettu 26.11.2025 osoitteesta
<https://osuva.uwasa.fi/bitstreams/607c800f-250f-4335-aa76-438dc955252b/download>
- Vuorenpää, M., Helenius, D., Hietanen-Kunwald, P., Hupli, T., Koulu, R., Lappalainen, J., Lindfors, H., Niemi, J., Rautio, J., Saranpää, T., Turunen, S. & Virolainen, J. (2021). *Prosessioikeus* (Kuudes, uudistettu painos.). Alma Talent Oy. Noudettu 26.11.2025 osoitteesta
<https://proxy.uwasa.fi/login?qurl=https%3A%2F%2Fproxy.uwasa.fi%2Flogin%3Furl%3Dhttps%3A%2F%2Fverkkokirjahylly.almatalent.fi%2Fteos%2F22ju144751>
- Wuolijoki, S. (2022). *Pankkioikeus: I* (3. uudistettu painos). Alma Talent Oy.
- Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325. Finlex. Noudettu 27.11.2025 osoitteesta
<https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2014/1325>
- Ämmälä, T. (1985). Sopimuksen pätemättömydestä, raukeamisesta ja sovittelusta. *Lakimies* 1985, s. 892—916.